

N o v á k F e r e n c

A kolozsvári középiskolai tanulók játéka

a statisztika tükrében

KOLOZSVÁR, 1942.

ANDRÁS LÁSZLÓ KÖNYVNYOMDA NYOMÁSA, KOLOZSVÁR.

N o v á k F e r e n c

A kolozsvári középiskolai tanulók játéka

a statisztika tükrében

Fc 3122

1983

KOLOZSVÁR, 1942.

ANDRÁS LÁSZLÓ KÖNYVNYOMDA NYOMASA, KOLOZSVAR.

884./1943.

g

B E V E Z E T É S .

A kolozsvári Lélektani Intézet azzal, hogy a székhelyén működő középiskolák tanulóit szabadidejük felhasználására és játékaikra vonatkozólag kérdőívek útján megkérdezte, illetőleg ez irányban adatgyűjtést végzett, tulajdonképpen régi neveléslélektani állásfoglalásának adta újabb jelét. Ez az állásfoglalás, ez az elv annak a szükségletnek felismeréséből folyik, amely a nevelés lélektanának is sarkalatos pontja, hogy a nevelő nem nélkülözheti a konkrét és eleven emberismeretet. Magától értetődőként emeli ki azt a követelményt, hogy aki a gyermek lelkét nevelni, fejleszteni akarja, annak ezt a kis világot megismerni, részleteiben tanulmányozni kell. Ehhez nyújt segédkezet igazgatójának a gyermekről írt hatalmas tanulmányaiban és kiadványainak gazdag sorozatában. Nagy gyakorlati értékű kísérleteivel pedig megvilágítja, boncolgatja, szétteregeti a gyermekek és ifjak lélekvilágát.

Legújabban végrehajtott adatgyűjtéseiben főként a gyermekekhez fordul, azokat szólaltatja meg, nem feledkezik meg azonban arról sem, hogy a nevelőket is jól értékesíthető megnyilatkozásokra bírja.

Ezeket az adatgyűjtéseket a kolozsvári Lélektani Intézet többnyire kérdőívek segítségével hajtotta végre a kolozsvári középiskolák tanulóinak körében. S ezekkel az adatgyűjtésekkel kapcsolatban az az igen megtisztelő feladat hárult rám, hogy az egyiket, a tanulók szabadidejének felhasználására és játékaikra vonatkozót feldolgozzam és ismertessem.*

Minden tudomány módszeresen gyűjti ismereteit. A neveléslélektannak, mint általában az egyetemes lélektannak voltaképpen csak egy módszere van: *a megfigyelés*. Minden más ismeretalkotó és gyűjtő eljárás — mint azt *Várkonyi* megalapítja — tulajdonképpen ennek az egyetlen módszernek valamely változata. A kísérleti lélektan is a különböző megfigye-

* Hálás köszönetemet fejezem ki itt dr. *Várkonyi* Hildebrand egyetemi ny. r. tanár úrnak, aki alkalmat adott e dolgozat elkészítésére, úgyszintén dr. *Bálint* Zoltán egyetemi adjunktus úrnak, a'ki tanácsaival és útbaigazításaival fáradhatatlanul mellettem állt.

léseken épül fel, lévén a kísérlet is a megfigyelés egyik változata. A. *Argelander* szerint minden ténymegállapítás vagy a megfigyelés által történik a lélektanban vagy legalább is belőle indul ki.

A megfigyelésnek különböző módozatai használatosak a pszichológiában, a szerint, hogy milyen természetű a felméréndő jelenség, illetőleg milyen eszközök állanak a kísérletező (megfigyelő) rendelkezésére. A lelki életnek bonyolultabb vagy fiziológiai feltételektől távolabb eső jelenségeinél, mikor már a mérések csak nagyon kevés felvilágosítással szolgálhatnak, a statisztikai tömegmegfigyelés igen célravezető.

Ha ezt a tömegmegfigyelést egyéni kérdőívekkel (számlálólappal) hajtjuk végre, akkor a tulajdonképpeni, valódi statisztikai módszert alkalmaztuk, amely egyedül vezet kimerítő eredményre. Minden más, a statisztikában fellépő módszer úgy anyagban, mint annak megragadásában korlátozottabb.

A kérdőív teszi lehetővé a felvételi jegyek statisztikai kombinációját. Ebben van minden statisztikai felvételnek tulajdonképpeni értéke, mert a kombinációból folyik a statisztikai tábla berendezése és minden egyéb abból adódó levezetés. Különösen abból folynak a statisztikai sorok, de már az egyszerű statisztikai viszonyszámok is.

Mielőtt a statisztikai módszer általános elméleti ismertetésére áttérnénk, csak még annyit jegyzünk meg, hogy a statisztikai eredményekről az egyes esetekre vonatkozólag semmiféle következtetést vonni nem kívánunk. „A statisztikai módszer segítségével megismerjük magát a kollektivitást, de nem a beléje tartozó egyes esetet” (*Bozóky*). *Wolff* Hellmuth is hangsúlyozza elméleti statisztikájában, hogy tévedés azt hinni, mintha a statisztikai megfigyelés egyéni ténykutatás volna. A számlálólap maga is, bár az egyes eseteket figyeli, egy távoli, előkészítő, célkitűző, ismeretkritikai munkának az eredménye. Igen gyakran sokkal átfogóbb, mint a statisztikai felvétel végrehajtása, feldolgozása és előadása összevéve.

Az egyéni számlálólap jellegű kérdőívekkel megragadott egyes tényeknek egyén feletti összefüggéseit már a kérdőív berendezésénél és a felvétel céljának kitűzésénél is a legszigorúbban tekintetbe veszik. (*Wolff H.*)

A Lélektani Intézet sem az egyének vizsgálatát tűzte ki célul, ennek megfelelően állította össze a kérdőívet. Adatgyűjtése nem a személyiségre irányult, nem szándékozott *egyesek* játékaról, szabadidőtöltéséről következtetéseket levonni. Aminthogy a gyermekek nagy tömegéből kiragadott kis részből nyert eredményeket sem akarja általánosítani. A cél kettős volt: példát adni egy helyesen összeállított kérdőíves rendszerre és bemutatni a gyermekek (növédek), illetőleg a köznevelési középiskolai tanulók játékkedvét.

I. RÉSZ.

AZ ADATGYÜJTÉS TERVE.

A kérdőívvel végrehajtott statisztikai megfigyelés, amint azt *Wolff H.* megállapítja, nem egyéni ténykutatás. A kérdőív, — mint azt már említettük — bár az egyes eseteket veszi elő, maga már egy távoli előkészítő, célkitűző, ismeretkritikai munkának eredménye, amely sokszor sokkal átfogóbb, mint a statisztikai felvétel végrehajtása, feldolgozása és előadása összevéve. Az egyéni kérdőívvel megragadott egyes tényeknek egyénfeletti összefüggéseit már a felvétel céljának kitűzésénél s a kérdőív megszerkesztésénél és megfogalmazásánál is a legszorgosabban tekintetbe veszik.

A statisztikai kutatás szellemi spekulációval kezdődik, amely mély tapasztalat segítségével létrehozza és felhasználja a legjobb számlálólapot, hogy a tabelláris tömegkifejezéshez eljuthasson.

Minden statisztikai felvétel — az adatgyűjtés közben felmerülő nehézségek leküzdése céljából — különös pontosságot, gondos előkészítést igényel. Mindenekelőtt tisztában kell lennünk azzal, hogy vajjon az illető jelenség statisztikailag fellelhető-e egyáltalán. Fontos azután a jól kidolgozott terv. A felvételi tervben a legkisebb részletig menő pontossággal kell a felvétel összes mozzanatait meghatározni, éspedig a felvételi egységet, a felvételi ismérveket, a felvételi eljárást, annak idejét és helyét, a felvevő és ellenőrző szerveket és legalább nagy vonásokban a felvételi eredmények csoportosításának, vagyis kiaknázásának a tervezetét (*Bozóky*). A felvételi tervben döntendő el a felvétel időpontjára vonatkozó kérdés is.

A Lélektani Intézet a legnagyobb körültekintéssel és gondossággal járt el kérdőíves statisztikai felvételeinek célkitűzésében. Adatszolgáltatókul a kolozsvári középiskolák tanulóit szemelte ki. Az adatgyűjtés tárgyát olyan témakörből (jelen esetben a játék köréből, máskor a mozilátogatás, eszmény, humor, stb.) választotta, ami közismerten a tanulók érdeklődésének megfelelt. Szem előtt tartotta már a kérdések összeállításánál az adatszolgáltatási lehetőségeket. Feladata nem volt könnyű, mert a valódi statisztikai módszer alkalmazásával — ha voltak is régén hasonló kísérletek — Magyarországon bizo-

nyos tekintetben úttörőnek tekinthető. A korábbi kérdőívek ugyanis éppen azokat a kérdéseket nélkülözték, amelyek a kolozsvári Lélektani Intézet kérdőívét értékessé tették. Ilyenek a szülők foglalkozására, a testvérek számára stb. vonatkozó kérdések. E jegyeknek, ismérveknek a játékra vonatkozó esetekkel való bőséges kombinációja a gyermek játékeinak pszichológiai kutatásában új lehetőségeket nyitott.

A kérdőív megszerkesztéséhez *Sicus*-nak az otthon szociális képére vonatkozó kérdőíve szolgált részben alapul. (*V. M. Sicus: The Measurement of Socio-economic Status. Bloomington Ill. Public School Publ. Co. 1928.*)

A játékra vonatkozó adatgyűjtést az Intézet 1942. áprilisi hó elején hajtotta végre több középiskolában egyidejűleg. Nagyon helyesen tehát abban az időpontban, amikor a téli játékok a tanulónak még friss emlékezetében voltak s tavaszi játékaikat már megkezdték, az időjárás nem kényszerítette legtöbbjüket zárt helyiségbe: kiláboltak a téli zártabb életből, de még nem voltak benne a szobából kikényszerítő melegben. Így a játékféleségekre és a játék helyére vonatkozó válaszaik változatosak s áttekinthetőek lehettek.

A kérdőíveket a tanulók az iskolában a Lélektani Intézet megbízottaitól vették át és kaptak a kitöltésre vonatkozólag útbaigazítást. A kitöltés alatt legtöbbször az Intézet megbízottjai gyakoroltak felügyeletet. A segédkező vagy a kérdőíves vizsgálatot végrehajtó tanárok nem befolyásolták a tanulók önvallomásaikban. A kitöltött íveket a tanulók nem írták alá. Ez az eljárás, a névtelenség ugyan növelte a tanulók bizalmát az adatgyűjtővel szemben és megbízhatóbb (gátlás nélküli) válaszokat eredményezett, viszont hibaforrásul is szolgálhatott. Ha statisztikai szempontból kifogást is lehetne emelni elene, mert a tévesen adott válaszok (pl. születési év) kiigazítására elméletileg nem volt mód, a felelet nélkül maradt kérdések pedig nem voltak pótolhatók, pszichológiai szempontból annál inkább nyereség volt az, hogy sok válasz a tanulók lelkiiségére vetett világot. Megjegyzendő, hogy a hiányok és javíthatatlan hibák, amint a feldolgozás eredményeiből kitűnik, nem bizonyultak lényegeseknek s különben is igen gyér számmal fordultak elő, úgy hogy nem látszott szükségesnek a névtelenség fenntartása mellett is gyakorlatilag rendelkezésre álló hiánypótló lehetőségeket igénybe venni.

Ha már a statisztikai felvétel célkitűzésével végeztünk, a felvételi tervet elkészítettük, a *kérdőívet* kell felállítanunk, ami bizony igen nagy körültekintést igényel.

A kérdőívek megfogalmazásánál, mikor is világosságra és rövidsége törekszünk, tekintettel kell lennünk a kérdezettek, a kérdőívet kitöltők értelmi színvonalára. Ne legyünk a kérdések feltevésében terjengősek, ne adjunk fel sok kérdést, mert ezzel csak azt érjük el, hogy a nem túlságosan lelkiismeretes adatszolgáltató feleletei pongyolák, adatai megbízhatatlanok lesznek. De ne legyünk szűkszavúak sem, nehogy kérdéseink homályosak legyenek. A feladott kérdések félreértésre ne adjanak okot. Helyesen feltett kérdések közé tartoznak azok, melyekre a kérdezett a választ igennel, nemmel vagy számmal megadhatja. Ha bonyolult a kérdés, bontsuk fel elemeire. Az olyan adatokra vonatkozó kérdéseket, amelyeket nem szándékoztunk feldolgozni, vagy amelyeket csak kíváncsiságunk diktált, hagyjuk el, mert a mellett, hogy feleslegesen terheljük velük az adatszolgáltatókat, hamis válaszokat is nyerhetünk. A kérdőív rövidségére törekedve ne essünk abba a hibába, hogy a feltett kérdések kizárják egymást. A kérdések úgy állítandók össze és úgy fogalmazandók meg, hogy azok egymást ellenőrizzék és kiegészítsék, együttesükben pedig a kérdőív tárgyára vonatkozólag minél nagyobb terjedelmű szemléleti felületet biztosítsanak s az általuk nyert adatok összehasonlíthatók legyenek.

Ezek a tulajdonságok jellemzik nagy általánosságban a helyesen szerkesztett kérdőíveket. Egyéb részletekre, így a feleleteknek előnyomtatására, a kérdőívekhez tartozó utasításokra vonatkozólag e helyütt nem térünk ki, csak utalunk az idevonatkozó szakmunkákra.

A Lélektani Intézetnek a játékra vonatkozó kérdőíve a helyesen szerkesztett kérdőívek mintájául szolgálhat. Mindössze tizenegy kérdést tartalmaz:

1. Mikor születted?
2. Szüleidnek mi a foglalkozása?
3. Hány testvéred van?
4. Milyen volt a legutóbbi általános osztályzatod?
5. Mivel töltöd a szabadidődet, ami az iskolai előadásokon, foglalkoztatásokon és az otthoni tanulásokon, készüléseken kívül még megmarad?
6. Szeretsz-e játszani?
7. Milyen játékot, vagy mivel szeretsz leginkább játszani?
8. Mennyi időt töltesz el egy nap játékkal?

9. Elégnek tartod-e azt az időt, amit naponkint játékkal töltesz el, vagy szeretnéd, ha még többet játszhatnál?
10. Kivel vagy kikkel szoktál játszani?
(Testvéreiddel, osztálytársaiddal, barátaiddal, vagy akár idegenekkel is? Fiúkkal, vagy lányokkal? Vagy inkább egyedül játszol?)
11. Hol szoktál játszani?

A kérdőív első része a tanulók szociális helyzete iránt érdeklődik, másik része pedig a játéknak a serdülő és ifjúkorban való szerepéről vagy szerepéhez vált ki feleletet. A tanulókat válaszadásukban előnyomtatott feleletek nem korlátozták s mivel a kérdőíven elegendő hely állt rendelkezésükre, válaszaik éppen ezért többé-kevésbé kimerítők, részletezők voltak. A Lélektani Intézet tisztában volt azzal, hogy a kérdettek a kérdőívet ki fogják tölteni, mert a játék érdeklődésük körébe tartozik, mégis névtelenül kérte a válaszok beadását. Ezzel a tanulók tartózkodását ill. gátlását csökkentve, fokozta a válaszok őszinteségét, nyíltságát.

Az 5. kérdőpont a szabadidő felhasználásáról látszólag független az utána következő kérdésektől vagy legalább lazán összefüggőnek látszik azokkal. E kérdés feltevésének szükségességét azonban a válaszok nagy része igazolta. Sok tanuló ugyanis főleg a sportszerű játékokat (korcsolyázást, stb.) csak itt említette meg.

A kérdőív 1. pontja nem a tanuló korát, hanem születési idejét tudakolja, ezzel elérhetővé vált, hogy a tanulók életkora egyöntetűen állapíttassék meg.

A 9. pontra sok tanuló igennel vagy nemmel felelt. Ez a válasz a feldolgozót, minthogy a kérdés két részből áll, könnyen zavarba ejtette.

A 11. kérdés szűkszavú. Sok tanuló pl. „otthon”-nal felelt, ami magában foglalhatja a szobát, udvart, kertet, stb. is.

Ez sem olyan hiba azonban, ami a kérdőív értékét a legcsekélyebb mértékben is csökkenteni tudná, mert csak a feldolgozásnál kell a szobát, udvart, kertet stb. egy közös „otthon” fogalomba összevonni. Egyébként a kérdőív helyes összeállítása mellett tanuskodik a feldolgozás eredményében mutatkozó lelkiismeretes válaszok nagy tömege.

A nagy gonddal összeállított kérdőív kitöltéséhez utasításra szükség nem volt. A kérdőívek a kérdések után mindössze rövid figyelmeztetőt tartalmaztak: „Minden kérdésre pontosan, részletesen és őszintén válaszolj!”

A KÉRDŐÍVEK FELÜLVIZSGÁLÁSA.

A kérdőívek begyűjtésével a terv szerinti tulajdonképpeni megfigyelés végetért. Az adatgyűjtőkre azonban még egy feladat hárul, mielőtt a kérdőívek feldolgozására kerülne a sor: a begyűjtött adatok felülvizsgálata, bírálata.

E kritika főleg három szempontból szükséges és hasznos. Vannak olyan hibák, amelyeknek kiigazítására utólag is alkalom van. Kiderülhet olyan tévedés, amely a felvétel egész folyamatát megronthatja. De akadhatnak olyan hibák is, amelyeket utólag ugyan nem lehet helyrehozni, feljegyzésre mégis érdemesek, mert egy következő felvételnél ezek a hibák megfelelő előzetes intézkedések megtételével esetleg elkerülhetők.

A kérdőívek felülvizsgálata általában több fokon szokott történni. Könnyen eszközölhetik ezt a kérdőívek összeszedésével megbízott szervek. Főleg azok az adatgyűjtő szervek, akik esetleges szóbeli adatszolgáltatásnál működnek közre. Ezek a könnyen felismerhető tévedéseket utánkérdezéssel helyesbíthetik, illetőleg a hiányokat pótolthatják.

A begyűjtött adatokat egységes nézőpont szerint felülvizsgálni azonban csak az adatgyűjtés céljaival teljesen ismerős központi adatgyűjtő szerv tudhatja. Neki áll módjában ugyanis a szükséges kiegészítések eszközlése, a hiányok pótlása mellett a téves felvétel helyett szükséges utánpótló adatgyűjtést elrendelni.

A felülvizsgálat általában az összegyűjtött anyag *teljességére* és az adatok *helyességére* terjesztendő ki.

Az anyag *teljességéhez* tartozik, hogy először is minden a felvételi terv szerint adatszolgáltatásba vont egységről kitöltött kérdőív érkezzék be, másodszor pedig, hogy minden kérdésre adassék (akár nemleges) válasz. Ez utóbbi hézag könnyen észrevehető és egyszerűen pótolható akár utólagos megkérdezés útján, akár a kérdőív egyéb válaszai vagy helyi ismeret alapján. Míg az első esetbeli teljesség megállapításához az adatszolgáltatásba vont egyedek hozzávetőleges számának ismerete szükséges. E célra például iskolai felvételeknél igen jól megfelelnek a legutolsó évi iskolai értesítőknek az osztályok létszámára vonatkozó adatai. Nagyobb városokban vagy az ország nagyobb területi (földrajzi, közigazgatási) egységein fogyanatosított felvétel esetén pedig az iskolák száma (iskola-fajonként) a m. kir. Központi Statisztikai Hivataltól volna megkérdezendő.

A statisztikai hivatal és az értesítők adatai aztán biztosíthatnak arról, hogy az adatgyűjtésből sem iskolát, sem osztályt nem hagyhatunk ki. (Miótan a *teljesség* az ilyen kérdőíves vizsgálatoknál amúgyis viszonylagos, biztosítása pedig nagy nehéz-

ségekre ütközik, a Lélektani Intézet a teljességért nem áldozhatta fel a kínálózó *szűkebb* lehetőségeket.)

Az adatok *helyességének* ellenőrzése már sokkal nehezebb. Vannak ugyan hibák, amelyek könnyen felismerhetők, mert elírásból származnak, lehetetlenséget vagy ellentmondást tartalmaznak, vannak azonban olyan hibák is, amelyeknek valószínűtlensége csak a feldolgozás folyamán, a tömegből való kiütközésük folytán tűnik ki.

Mint már fentebb említettük, a Lélektani Intézet által kibocsátott kérdőíveket a tanulók kitöltés után nem írták alá. Úgy látszik tehát, hogy a hiba kiigazításának az a módja, hogy a hiányosan kitöltött kérdőíveket pótlásra az adatszolgáltatónak visszaadjuk, elesik. Tudjuk azonban, hogy az Intézet egyszerre három tárgykörből is hajtott végre adatgyűjtést iskolai osztályonként ugyanazon egyedeknél s minden tanuló kérdőíveit azonos jelíggel látta el. Így természetesen az egyes kérdőívek első részén, amely egyformán a tanulók születési évére és szociális helyzetére vonatkozólag tartalmazott kérdéseket, a közös jelíggű ívekről a téves válaszok és elírások a valószínűségnek megfelelően korrigáltathattak. A kérdőív többi pontja pedig úgy volt megszerkesztve, hogy a durvább ellentmondások amúgyis szembeötlenek.

A KÉRDŐÍVEK KIJEJYZÉSE.

A feldolgozás egyöntetűvé válását, a feldolgozás mechanikussá tételét szolgálja a kérdőívek szignálása, kijegyzése. Ez abban áll, hogy a válaszokat, amelyeket mint jegyeket (pl. osztályozás, szülők foglalkozása) vagy eseteket (játékfeleségek, játékkedv, stb.) meg akarunk számlálni, számokkal vagy betűkkel látjuk el, ezt a jelzést a kérdőív szélére (jelen felvételnél a kérdőponttól balra levő üres helyre) írjuk lehetőleg színes ceruzával. Ezzel elérjük azt, hogy a feldolgozó nem kénytelen pl. a feldolgozás alatt levő kérdőpontra adott választ elolvasni, az esetleges bizonytalan válaszok felett időrablóan gondolkodni vagy a válaszok csoportosításához adott jegyzéket ismételten átnézni s nem történhetik meg az, hogy ugyanazt az esetet különböző jegyek szerint való feldolgozáskor más-más csoportba teszi. Különösen fontos volt e kijelölés az életkornál, a szülők foglalkozásánál, a szabadidő felhasználásánál és játékfeleségeknél.

A tanulók arra a kérdésre „mikor született”, válaszul nagyon helyesen a születés időpontját (év, hó, nap) adták meg. Feldolgozásunkban ezt a születési évet közvetlenül felhasználhattuk volna, amint sok (különösen iskolai) statisztika a ta-

nulókat születési év szerint mutatja ki, de ebben az esetben egy-egy év kiindulópontja január 1-ére, középpontja július 1-ére esett volna. Már pedig a felvétel április első heteiben történt s arra voltunk kíváncsiak, hány éves volt ebben az időben az adatszolgáltató. Az egyszerűség kedvéért határozott napot, április 8-át fogadtuk el a felvétel időpontjául s a tanulókat nem születési évük, hanem korévük szerint akartuk csoportosítani. Ha má, most az április 8-ig betöltött koréveket számítottuk volna, akkor is helytelenül jártunk volna el, szétválasztva pl. az április 7-én és 9-én született (a felvétel időpontjában) egykorú gyermekeket. E helyett olyan évet vettünk fel, amelyik okt. 8-án kezdődik, közepe április 8-án (a felvétel napján), vége okt. 7-én van. Ebben az esetben a felvétel időpontjától visszafelé és előreszámított fél-fél éven belül született tanulók egy korévbe estek. E szerint

- 11 évesek az 1930. október 8. és
1931. október 7. között,
- 12 évesek az 1929. október 8. és
1930. október 7. között,
- 13 évesek az 1928. október 8. és
1929. október 7. között

s. i. t. született tanulók.

Az így nyert koréveket a megfelelő kérdőponttól balra a kérdőíven színes ceruzával kijelöltük.

A szülők foglalkozását (2. kérdőpont) csoportokba vontuk össze. Óvatosan kellett eljárunk, nehogy sok csoport felvétele esetén az egy-egy jegy (foglalkozási csoport) alá kerülő kevés számú eset statisztikai demonstráló erejét elveszítse vagy csak néhány csoportba vonva össze a különböző foglalkozásokat (pl. földbirtokost és földművest; önálló kereskedőt és segédszemélyzetet), a bennük előforduló, bár nagy számú (pl. a gyermekek játékát, időtöltését mutató) esetek a szülők ellentétes társadalmi helyzetének és elütő életfelfogásának egymást lerontó hatása következtében semmitmondókká váljanak. Elsősorban a gyermek szempontjából néztük a foglalkozásokat, mintegy családokat, környezeteket igyekeztünk létrehozni, amelyek egymástól a gyermek testi, különösen lelki fejlődésére való hatásukban különböznek.

A földbirtokosokat, a birtokból élő gazdálkodókat elkülönítettük a földművesektől, akik inkább napszámmal keresik kenyerüket. Az önálló kereskedőket és iparosokat a kereskedelmi és ipari segédszemélyzettől. A köztisztviselők közül kiemeltük a tanárokat, tanítókat, lelkészeket. A katonai szolgálatban állókat egy csoportba vontuk össze. Szabadfoglalkozásuk közé az ügyvédeket, orvosokat és mérnököket stb. vettük fel. Így

aztán a következő többé-kevésbé népes 13 foglalkozási csoportot kaptuk:

1. Földbirtokos,
2. Földműves,
3. Önálló kereskedő,
4. Önálló iparos,
5. Tanár, tanító, lelkész,
6. Szabadfoglalkozású,
7. Köztisztviselő,
8. Magántisztviselő,
9. Katonai szolgálatban álló,
10. Ipari, kereskedelmi segédszemélyzet,
11. Házmester, szolga, rendőr, altiszt,
12. Nyugdíjas, magánzó,
13. Egyéb és ismeretlen.

E számokat szintén kijegyeztük a kérdőpont mellett.

A kérdőpont 3. pontjánál külön kijegyzésre nem volt szükség, mert a tanulók a *testvérek számát* adták meg. Itt helyesbíten kellett az adatot akkor, ha a anuló a számba önmagát is beleértette, pl. így válaszolván a feltett kérdésre: 5-en vagyunk.

A kérdőív 4. pontja az osztályozást adta: kitűnő, jeles, jó, elégséges, elégtelen. A kitűnőt és jelest egy csoportba vontuk össze, a „tűrhető”, „igazságtalan” vagy hasonló jelzéseket megfelelő osztályzatra írtuk át. Kijegyzésre itt sem volt szükség.

A szabadidő felhasználásának (5. kérdőpont) sokféle válaszát az alábbi csoportokba vontuk össze s e csoportok jelzőszámait a kérdőpont mellett feltüntetttük. A játékot mint szabadidőtöltést „j” betűvel jeleztük.

A csoportok a következők voltak:

Olvas,
Sétál, kirándul,
Sportol, tornázik, kerékpározik,
Segít otthon, üzletben, műhelyben,
Moziba, színházba jár,
Rajzol, fest,
Kézimunkázik,
Zenél (hegedül, zongorázik, harmonikázik),
Rádiót, zenét hallgat,
Bélyeget gyűjt,
Udvarol, leánytársaságba jár,
Tánciskolába jár, táncol,
Cserkészet, leventemunka,
Nyelveket tanul,
Gondolkozik, ábrándozik, beszélget,
Nyulat stb. gondoz,
Fényképez,

Vitorlázó repülés,
Vadászni jár,
Halászni jár,
Előadásokra jár.
Tanít.

A játékféleségeket hasonlóképpen kijelöltük. Ezekre 19 csoportot állapítottunk meg. (Felsorolásukat a játékféleségekről szóló fejezetben adjuk.) Kijelölést kívánt még a 6. pont is (szeretsz-e játszani?): 1—4 jelzést kaptak a (1.) nagyon szeret, (2.) szeret, (3.) néha és (4.) nem szeret játszani.

Azt, hogy a megkérdezettek kivel szoktak játszani (10. kérdőpont) négy csoportba vontuk össze: 1. inkább egyedül, 2. testvéreivel, osztálytársaival, 3. fiúkkal, lányokkal, 4. inkább leányokkal játszik. A játékidőre vonatkozó válaszokat órákban jelöltük ki. A játék helyére 13 csoportot állapítottunk meg, meghagytuk az olyan általános jelöléseket is, mint „otthon, szabadban”. Ezért történhetett meg, hogy valaki szobában, otthon, udvaron is játszhatott.

FELDOLGOZÁS, TÁBLAZATOK, ARÁNYSZÁMOK.

Ha már a kérdőívek kijegyzése megtörtént, hozzákezdhetünk a kérdőívek feldolgozásához. A feldolgozás előtt tisztában kell lennünk tábláink szerkezetével, amelyeknek mezejében adatainkat elhelyezni akarjuk. A statisztikai felvétel feldolgozásának végső eredménye, a statisztikai termelés lényeges célja: a táblázat. Ez abszolút számokat tartalmaz. Az abszolút számokat azután viszonylagos számokká alakítjuk át. A viszonyyszámok szintén mint adatok jelentkeznek a táblákban, s lehetővé teszik az eredmények kiaknázását. Táblázataink ennek megfelelően két részből állanak, abszolút számokból és viszonyyszámokból. Nálunk e viszonyyszámok mind százalékszámok s a százalékolást még az anyag ismertetése előtt hajtottuk végre, tehát a nagy táblázat-komplexumnak szerves részét alkotják a viszonyyszámok.

A statisztikai táblázatban a megfigyelési egység önállóan nem jelentkezik, a számlálólapok feldolgozásával az egyének eltűnnek, t. i. az egyéni kérdőívek tartalma. Az egyéni adatok tömegszámokká változnak át. Ezeket a számokat rendezik a táblázatok a sorok és oszlopok kereszteződésében keletkező mezőkben úgy, hogy a felvétel alapjául szolgáló kollektívum szerkezetére nézve s jegyeinek oki kapcsolatairól tiszta képet nyújtanak.

A táblák tervezése nagy gondosságot és körültekintést igényel. Arra kell törekedni, hogy a táblák szemléletesek és

könnyen áttekinthetők legyenek. A statisztikai táblák szerkesztésénél ügyelni kell arra is, hogy a kollektívum természetével összhangban álljanak s úgy a korábbi, mint a jövőbeni felvételek tábláival összehasonlíthatók legyenek. A táblákon előforduló kombinációkat itt részletesen nem ismertetjük, mert dolgozatunkban a szemléltetésre elégséges számmal közlünk olyan táblákat, amelyeket a feldolgozás eredményeképpen nyertünk. Egyes helyeken talán igen részletezők s ennél fogva üres mezőket, egyes mezők (rekeszek) pedig kis számokat tartalmaznak. Ezt a sorok vagy oszlopok összevonásával kiküszöbölhattük volna, az összevonást mégsem eszközöltük, hogy anyagunk, helyesebben tábláink a további kutatásra alkalmasak s a majdani felvételek eredményeivel még összehasonlíthatóbbak legyenek.

Táblázataink eredeti, abszolút számokat és arányszámokat tartalmaznak. Ezek a legegyszerűbb arányszámok a megfigyelt tömeg részeit redukált alakban adják vissza, s mivel mind a tömeg 100 egységére vonatkoznak, összehasonlításra alkalmasak. Meg kell jegyeznünk, hogy ezek az arányszámok nem állítások matematikai értelemben, hanem mint Wolff Helmut is figyelmeztet, legfeljebb számalakban kifejezett logikai „ítéletek”. Nem szabad tehát ezeket az arányszámokat matematikai állandósággal felruházni. Egy újabb felvételnél ugyanis a viszonyoknak csak igen kisméretű változása is az arányszámoknak lényeges változását vonhatja maga után.

Ezeknek az arányszámoknak két jellegzetes tulajdonságára hívjuk fel a figyelmet. Az egyik, hogy az arányszámok függőleges sora a vizsgált tömeg százalékos megoszlását adja a kérdéses jelenség szerint; a másik, hogy az arányszámok vízszintes sora egyrészt a kérdéses jelenségnek a résztömegekre vonatkozó gyakorisági viszonyszámát szolgáltatja, másrészt feltünteti az egész tömegnek a kérdéses jelenségre vonatkozó átlagos arányszámát.

Ezt az alábbiakban egy példán igyekszünk bemutatni.

*A játékidőtartam %-os megoszlása
a fiútanulók osztályzata szerint.*

Megnevezés	Jeles	Jó	Elégs.	Elégt.	Általában
Nem felelt	9.2	14.3	12.5	7.5	11.7
1 óránál kevessebbet játszik	13.1	16.5	13.8	12.8	14.2
1—2 órát „	43.5	29.3	32.0	35.9	32.8
2—5 órát „	25.0	29.2	32.0	34.2	31.4
5— órát „	1.3	0.6	1.3	1.4	1.2
Határozatlan	7.9	10.1	8.4	8.2	8.7
Összesen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Itt a függőleges első sor pl. megmondja, hogy a jeles előmenetelű fiútanulók 76 egységből álló tömege hogyan oszlik meg százalékosan a játékidőtartam szerint. E tanulók 43.5%-a 1—2 órát játszik, 25.0%-a 2—5 órát játszik stb. Ha az abszolút számokat megnézzük, akkor azt találjuk, hogy nagyobb abszolút számhoz nagyobb % szám tartozik s viszont. E százalékszámok összege mindig 100. Egészen mást mutatnak a vízszintes sorok.

Ha azt vizsgáljuk, hogy pl. 2—5 óra hosszat hány fiútanuló játszik, akkor a következő abszolút és arányszámsorokat kapjuk:

2—5 órát játszik:

	jeles	jó	elégs.	elégt.	Összesen átlag
Abszolút szám	19	96	223	96	434
Százalékszám	25.0	29.2	32.0	34.2	31.4

E sorok szerint már nem feltétlenül tartozik a nagyobb abszolút számhoz nagyobb arányszám. Itt az arányszám gyakoriságot, részesedést jelent. Ezeknek a gyakorisági arányszámoknak az átlaga 31.4, a fiútanulók közül általában 31.4% játszik 2—5 óra hosszat, míg az elégtelenek közül ennél több (34.2%), a jelesek közül pedig jóval kevesebb. Ez az átlag a tömegtől függ; legközelebb fekszik a sorban ahhoz az arányszámhoz (32.0%), amelyik a legnagyobb tömeghez (223) tartozik. Ez szemmel látható, de mutatja az is, hogyha ezeket az arányszámokat az alapul szolgáló abszolút számokkal, a jeles, jó, elégséges és elégtelen tanulók összes számával rendre megszorozzuk, akkor e szorzatok összegének és a fiútanulók összes számának (1381) hányadosa az átlagos arányszámot (31.4) adja.

$$(25.0 \times 76 + 29.2 \times 328 + 32.0 \times 696 + 34.2 \times 281) : 1381 = 31.4$$

Ez a sor már világosan mutatja, hogy az átlag a résztömegek nagyságától függő. Tanulmányunkban az egyes jelenségek leírásánál megelégedtünk az abszolút számok soraival és a százalékos megoszlást mutató percentszámokból mint egyszerű gyakorisági viszonzyszámokból keletkezett sorokkal. Amennyiben átlagra volt szükségünk az egyes jelenségek vizsgálatánál, elégségesnek mutatkozott e viszonzyszámok átlaga.

E sorokon kívül néhány kérdőpont taglalásánál még az egyszerű rangszámsorokat is alkalmaztuk. Kedvelt eszköz különösen a sok részre tagozódó jelenség leírásánál, mert könnyű áttekintést nyújt.

Az adatok ismertetése során a szabadidő felhasználásánál és a játékfélésegeknél alkalmaztunk rangszámsorokat, másutt lehetőleg kerültük, mert mélyebb betekintésre alkalmat nem nyújtanak.

Az adatok feldolgozásánál, illetőleg táblázatba való öntésénél kétféle eljárást követtünk: A pontozást (vonalkázást) és a halmozást akkor használtuk, mikor olyan kérdőpontot dolgoztunk fel, amelynél több kijegyzett szám szerepelt, mint a szabadidő felhasználása és a játékféleségek. Ilyen esetben a kérdőíveket szétdobtuk pl. korévek szerint. Minden korévre egy-egy lapot fektettünk fel, melynek felső részébe a korévet írtuk elő, oldalt pedig függőlegesen lefelé a kérdőpont csoportszámait. Minden évről az előforduló kijegyzett számokat egy-egy vonalkával jegyeztük be a lap megfelelő számához. Ez a módszer nagy figyelmet igényel, mert az ellenőrzés nehézkes.

A halmozás már ellenőrizhető, a kérdőívek szétdobálásából áll az egyes ismérvek szerint, s az egy-egy csomóba került íveket csak le kellett számolni és a megfelelő rovatba a kapott számot beírni.

A STANDARD SZÁMÍTÁS.

Táblázataink abszolút számokat és százalékszámokat, úgynevezett nyers arányszámokat tartalmaznak. Az abszolút számokat — mint már láttuk — úgy nyertük, hogy a számlálólapokat összegeztük, mégpedig vagy az ismérvek szerint halmozgatva vagy vonáshúzás útján. Az így keletkezett szám a megfigyelt tömegtárgy kifejezése, nem matematikai, hanem statisztikai adat. Nem eredeti tárgy, hanem csak kifejezési eszköz. Ha több hasonnemű felvételt hajtunk végre, akkor összehasonlítható számokhoz jutunk. Amint *Wolff* Helmuth is megjegyzi: összehasonlítható számokhoz, de korántsem egyenlő számokhoz.

„Ezért joggal hívják a statisztikát az összehasonlítás, t. i. a számbeli összehasonlítás tudományának. A statisztikai összehasonlítás a statisztika számára egyenesen tudományos szükségesség. Az összehasonlítás emeli a statisztikát a számszerű eredmények merő parafrázisa fölé. Az összehasonlítás kiterjesztése és az összehasonlítás új lehetőségeinek előkészítése a statisztika legkielégítőbb feladatai közé tartozik”. (*Wolff H.*)

Adataink a mult hézagos felvételeivel egyáltalán nem vagy csak igen csekély mértékben hasonlíthatók össze. A táblák megszerkesztésével, az ismérveknek megfelelő és változatos kombinációival azonban célunk az volt, hogy az összevetést a jövőben foganatosítandó hasonnemű felvételekkel lehetővé tegyük. Ezt a célt még inkább előmozdíthatóvá igyekeztünk tenni az abszolút számoknak statisztikai viszonyszámokra való redukciójával. Ezek a viszonyszámok — azonos alapra

vonatkoztatott adatok — azt is lehetővé teszik, hogy a különböző ismérvek szerint rendezett adatokat egymással összehasonlíthassuk ugyanazon felvételen belül. A viszonyszámoknak egy igen jellegzetes tulajdonságuk, hogy bennük különböző összetevők érvényesítik hatásukat. Jelen felvételünkkel kapcsolatosan nyert viszonyszámaink alakulásában, hogy csak a statisztikailag megfogható összetevőkről beszéljünk, az adatszolgáltató tanulók életkora, a szülők foglalkozása, a tanulmányi előmenetel, a testvér hiánya, stb. mind kifejezésre jut. Ezeket a szempontokat tehát a viszonyszámok vizsgálatánál figyelmen kívül nem hagyhatjuk. E szempontok között azonban lehetnek olyanok is, amelyek az arányszám kialakulására *zavarólag* hatnak. Ilyen zavaró, de jelen felvételünkben adott körülmények között legkönnyebben megszüntethető szempont a vizsgált tanulók életkor szerinti megoszlása.

A tanulók játékkedvének vizsgálatánál például arra az eredményre jutottunk, hogy az 1806 adatszolgáltató tanuló 81.6%-a szeret játszani. Tanulmányunk során több helyen megerősítést nyert az az általános tapasztalat, hogy a kisebb gyermekek inkább szeretnek játszani, mint a nagyobbak s a magasabb korú tanulók felé haladva a játékkedv vesztit élénkségéből, színezete megváltozik: a játék, ami korábban cél volt, átalakul szórakoztató eszközzé. Ha tehát a tanulóknak olyan csoportját válasszuk, amelyekben az alacsonyabb korúak vannak túlsúlyban, akkor a játékkedv mutatójául magasabb arányszámot kapunk, mintha olyan csoportot választunk ki, amelyekben az idősebbek vannak többségben.

A fenti 1806 tanuló a kolozsvári közép fokú iskolák tanulóinak nem összesége, hanem annak csak egy része. Felmerül az a kérdés, vajjon ebben az adatszolgáltató csoportban milyen korú tanulók vannak nagyobb mértékben képviselve, illetőleg hogyan alakulna a fenti 81.6%-os arányszám, ha a vizsgált tanulók kormegoszlása ugyanolyan volna, mint a kolozsvári közép fokú iskolák tanulóinak együtteséé. Ez utóbbi kérdésre a *standard számítás* ad kielégítő választ. A standard számítás, amely lehetővé teszi, hogy a kormegoszlás által okozott zavarószempontot kiküszöbölhessük és e zavaró szempont nélkül hasonlíthassuk össze a különböző csoportok játékkedvét. A mintául választott kormegoszlást *standard alapnak*, az ennek figyelembevételével nyert arányszámot *standard arányszámnak* nevezzük.

A standard számítást *Körösy József*, a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal megalapítója alkotta meg. Nem térünk ki e számítás elméleti ismertetésére, csak a számítás lényegét adjuk.

A standardul választott kollektívum (K) „n” körév szerinti megoszlása legyen

$$k_1 + k_2 + k_3 + \dots + k_n = K \text{ \% -os megoszlása}$$

$$\frac{k_1 \cdot 100}{K} + \frac{k_2 \cdot 100}{K} + \frac{k_3 \cdot 100}{K} + \dots + \frac{k_n \cdot 100}{K} = 100.$$

A vizsgált tanulók (T) „n” körév szerinti megoszlása legyen $t_1 + t_2 + t_3 + \dots + t_n = T$, %-os megoszlása

$$\frac{t_1 \cdot 100}{T} + \frac{t_2 \cdot 100}{T} + \frac{t_3 \cdot 100}{T} + \dots + \frac{t_n \cdot 100}{T} = 100.$$

J jelenség megoszlása az „n” körév szerint

$$j_1 + j_2 + j_3 + \dots + j_n = J$$

A J jelenség nyers (gyakorisági) arányszámait (A) az egyes körévekben rendre (jelen esetben 100 tanulóra vonatkoztatva)

$$\frac{j_1 \cdot 100}{t_1} = a_1$$

$$\frac{j_2 \cdot 100}{t_2} = a_2$$

$$\frac{j_3 \cdot 100}{t_3} = a_3$$

$$\frac{j_n \cdot 100}{t_n} = a_n$$

Altalában a J jelenségnek a T tanulóra vonatkoztatott nyers arány-

$$\text{száma: } \frac{J \cdot 100}{T} = A$$

Ha ezeket az ($a_1, a_2, a_3 \dots a_n$) arányszámokat rendre a tanulóknak ugyanezen évekre eső százalékszámával megszorozzuk, akkor a nyers szorzatok összesség a jelenség (J) nyers arányszámának 100-szorosát szolgáltatja:

$$\frac{j_1 \cdot 100}{t_1} \cdot \frac{t_1 \cdot 100}{T} + \frac{j_2 \cdot 100}{t_2} \cdot \frac{t_2 \cdot 100}{T} + \dots + \frac{t_n \cdot 100}{t_n} \cdot \frac{t_n \cdot 100}{T} =$$

$$\frac{J \cdot 100 \cdot 100}{T}$$

Vagy a $\frac{j_1 \cdot 100}{t_1}$ stb. helyett a megfelelő a_1, a_2 stb. jelölést használva:

$$a_1 \frac{t_1 \cdot 100}{T} + a_2 \frac{t_2 \cdot 100}{T} + \dots + a_n \frac{t_n \cdot 100}{T} = A \cdot 100$$

E szerint a nyers arányszámban (A) kifejezetten érvényesül az adat-szolgáltató tanulók korszerinti %-os megoszlása ($\frac{t_1 \cdot 100}{T}$ stb.), Ha már

most ezek helyett a % számok — az úgynevezett szavaró szempont — helyett a standardul választott kollektívum megfelelő százalékszámait helyettesítjük be, akkor a szorzatok összegéből a standard arányszám (S) százszorosát nyerjük:

$$a_1 \cdot \frac{k_1 \cdot 100}{K} + a_2 \cdot \frac{k_2 \cdot 100}{K} + \dots + a_n \cdot \frac{k_n \cdot 100}{K} = S \cdot 100$$

Nézzük ezekután a játékkedv nyers arányszámait és standardizáljuk a kormegoszlás zavaró szempontjától megtisztítva.

Standard alapul, miként fent már jeleztük, a kolozsvári közép fokú iskolák tanulóinak kormegoszlását választottuk. A központi statisztikai hivatal összeállítására szerint az 1940—41. év végén a kolozsvári közép fokú iskolák tanulóinak létszáma 6197 volt (fiúk és lányok együtt). Ezek és mellettük az adatszolgáltató tanulók korévek szerint a következőképpen tagozódtak:

	Kolozsvári közép fokú iskolák tanulói		Adatszolgáltató tanulók	
	szám	sz. %-ban	szám	sz. %-ban
11 éves	105	1.7	67	3.7
12 „	523	8.4	278	15.4
13 „	589	9.5	277	15.3
14 „	598	9.6	249	13.8
15 „	668	10.8	200	11.1
16 „	833	13.5	149	8.2
17 „	974	15.7	202	11.2
18 „	860	13.9	175	9.7
19 „	616	9.9	121	6.7
20 „	431	7.0	88	4.9
Összesen	6.197	100.0	1.806	100.0

Már itt is látszik a két %-sort összehasonlítva, hogy az adatszolgáltatók között a 11—14 évesek (akiknek a játékszeretete nagyobb mérvű, mint az idősebb tanulóké) nagyobb arányban vannak képviselve, mint a többi összes tanulók. A játékkedvre vonatkozó arányszámnak tehát az esése várható a standardizálás után.

Az adatszolgáltató tanulók játékszeretete korévenként a következő arányszámokat mutatta:

	Száz										
	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	Átlag
	éves tanuló közül szeret játszani										
Nyers arány- szám	97.0	92.8	89.1	89.6	84.5	77.1	67.4	67.4	71.1	63.6	81.6

E nyers arányszámoknak ugyanazon évekre eső standard százalékszámával való szorzatainak összege osztva 100-zal adja a standard arányszámot.

$$(97.0 \times 1.7 + 92.8 \times 8.4 + 89.1 \times 9.5 + \dots) : 100 = S$$

$$1.65 + 7.80 + 8.46 + 8.60 + 9.13 + 10.41$$

$$+ 10.58 + 9.37 + 7.04 + 4.45 = 77.49.$$

A standard arányszám: 77.5, tehát már jelentékenyen kisebb mint a nyers arányszám (81.6), ami azt jelenti, hogy ilyen mértéket mutatna a játékkedv, ha az adatszolgáltató tanulók kormegoszlása azonos volna az összes tanulók kormegoszlásával.

Standardizáltuk ugyancsak a fiúk és lányok játékszeretetének nyers arányszámait is ugyanezt a standard alapot fogadva el.

Az adatszolgáltató 1381 fiú és 425 leány %-os megoszlása és játékszeretetének nyers arányszámai korévenként:

Életkor:	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	Átlag
Fiúk kormegoszlása %	3.0	13.1	12.8	13.9	12.5	8.5	11.4	11.2	7.7	5.9	100.0
Leányok kormegoszlása %	5.9	22.8	23.5	13.4	6.6	7.3	10.4	4.9	3.5	1.7	100.0
Fiúk játékszeretete	97.6	93.9	89.8	92.7	86.6	83.9	71.5	68.2	71.7	64.2	82.7
Leányok kormegoszlása	96.0	90.7	88.0	79.0	71.4	51.6	52.3	61.9	66.7	57.2	77.9

A fiúk játékszeretetének nyers arányszáma 82.7, a leányoké 77.9. A számítások elvégzése után a fiúk standard arányszáma 80.0, a leányoké 67.3. Vagyis a standard arányszá-

Végül még egy eklatáns példán mutatjuk be a standard számítás használhatóságát, illetőleg használatának célszerű voltát. Két középiskolát választottunk ki az adatszolgáltatók közül, ahol 11-től 20-ig a korévek mind jól képviselve voltak: a róm. kat. főgimnáziumot és az állami (gyakorló) gimnáziumot. Standard alapul itt is a kolozsvári középfokú iskolák tanulóinak összeségét vettük.

Róm. kat. főgimnázium

Allami (gyakorló) főgimnázium

A két nyers arányszám (83.0 és 77.6) közötti nagy eltérés könnyen megtévesztheti a szemlélőt még akkor is, ha az egyes iskolák tanulóinak %-os megoszlását és játékkedvének nyers arányszámait korévenként összeveti. A fenti módszerrel kiszámított standard arányszámok azonban (a róm. kat. gimnázium tanulóira 75.8 és a gyakorló gimnázium tanulóira 73.7) oly közel kerülnek egymáshoz, hogy a két iskola növendékeinek játékszeretete közötti elenyésző különbség már eleve feleslegessé tesz minden kutatást, ami esetleg a két intézet nevelési, tanítási rendszerére vonatkozhatnék.

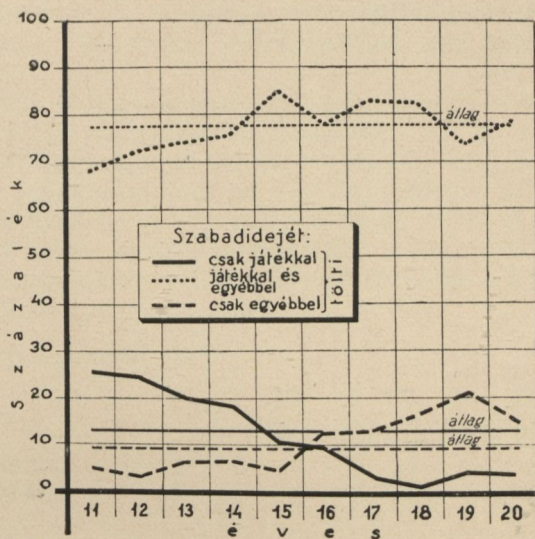

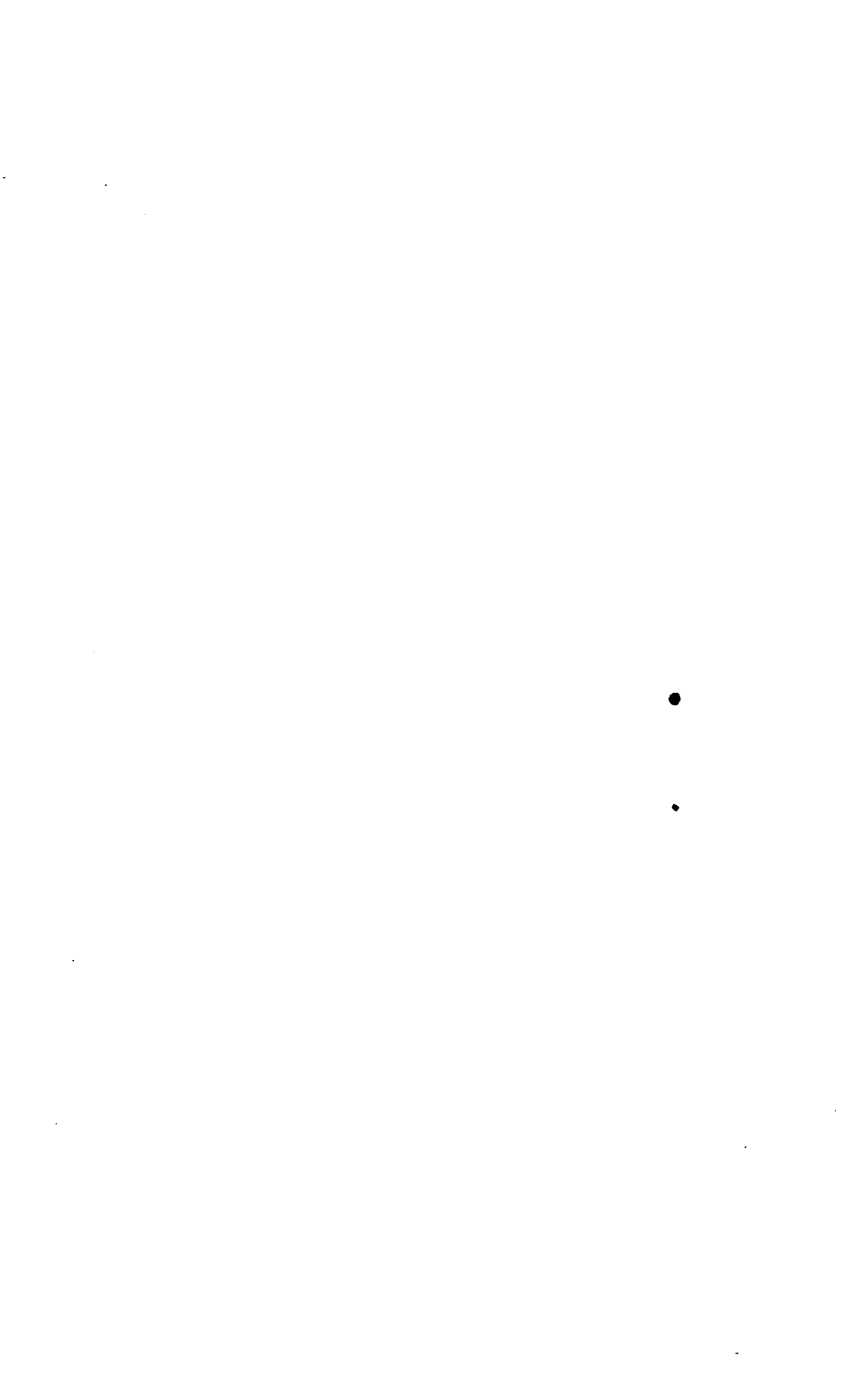
II. RÉSZ.

A SZABADIDŐ FELHASZNÁLÁSA

(Fiúk és lányok együtt)

A SZABADIDŐ FELHASZNÁLÁSA.

Arra a kérdésre, hogy mivel tölti szabaidejét, a megkérdezett 1806 fiú- és leánytanuló közül mindössze 7 nem adott választ. A többi a legkülönbözőbb foglalatosságokat találja arra az időre, amit nem tanulással tölt el. A tanulók 77.4%-a, tehát több mint háromnegyede megosztja szabadidejét a játék és a másféle szórakozás, munkálkodás között. Azért van 238 olyan tanuló is (13.2%), akik csak játékkal töltik el a tanuláson kívül fennmaradt időt. De akad 163 olyan tanuló is, akik úgy látszik a játékot nem ismerik, vagy legalább is nem jutnak játékidőhöz. Ez a nem jelentéktelen számú tanuló, az összesnek közel egy tizede (9.0%-a) azonban — mint az alábbiakból kitűnik — mozgásos szabadidőtöltésben: sétában, kirándulásban, sportban, cserkészetben, stb. talál szórakozást, felüdülést.

Vegyük először szemlére korévek szerint való részletezésében a tanulók szabadidőfelhasználását. Ha az arányszámokat soronkint rangszámmal látjuk el és pedig úgy, hogy a sor legnagyobb arányszámának az 1-es rangszámot adjuk, az utána következő kisebbet a 2-es rangszámmal látjuk el és így tovább, míg a 10 korév közül a legkisebbik arányszám a 10-es rangszámot kapja, akkor a táblázat első részében a következő rangsorsorokat nyerjük:

Mivel tölti szabadidejét?

	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
	éves fiúk, lányok együtt									
Csak játékkal	1	2	3	4	5	6	8	10	7	9
Csak egyéb	9	10	6	7	8	5	4	2	1	3
Játékkal és egyéb	10	9	7	6	1	5	2	3	8	4

E táblázat érdekes képet nyújt a tanulók szabadideje felhasználásáról. Mindenekelőtt feltűnik, hogy a 15 éves és annál fiatalabb gyermekek szabadidejének felhasználásában a játék dominál, a 15 évesnél idősebbek a „csak egyéb” való időtöltés rangsorában foglalják el az első helyeket. E két csoport éles szétválása az ifjúkor biológiai fejlődésében a *Stratz* által felállított két fokozatnak, mégpedig a 15 éves korig tartó biszexuális *gyermekkornak* és a 16. évtől kezdődő *pubertás* korának helyességét látszik igazolni. Azok között, akik csak játékkal töltik szabadidejüket, rangsorban elsők a 11 és 12 éves tanulók, legutolsók a 20 és 18 évesek. A rangsor első és utolsó helyezettjei között lévő nagy különbséget különösen az arányszámok érzékeltetik. Míg a 11 és 12 éveseknek kb. egynegyede (25.4, ill. 24.5 %-a) tölti csak játékkal szabadidejét, a 20 évesek között mindössze 3.4% akad ilyen, sőt a 18 éveseknek alig több mint egy

A SZABADIDŐ FELHASZNÁLÁSA A

Sorszám	Megnevezés	A) Fiúk és leányok										
		11	12	13	14	15	16	17	18	19	20-22	Össz.
		é v e s										
1. Abszolút számban												
1	Tanulók száma — — — —	67	278	277	249	200	149	202	175	121	88	1.806
2	A kérdésre nem felelt — — —	1	—	—	—	—	1	—	—	2	3	7
3	Csak játékkal tölti szabadidejét	17	68	55	45	21	14	8	2	5	3	238
4	Csak egyébvel tölti szabadidejét	3	8	17	15	9	18	26	29	25	13	163
5	Játékkal és egyébvel tölti szabadidejét — — — —	46	202	205	189	170	116	168	144	89	69	1.398
Az „egyebek“ részletezése:												
6	Sétál, kirándul — — — —	—	16	27	32	38	41	62	68	27	26	337
7	Sportol, tornászik, kerékpározik	5	27	14	34	24	29	41	40	28	22	264
8	Cserkészlet, leventemunka — —	—	—	1	4	2	5	2	6	7	—	27
9	Vitorlázó repülés — — — —	—	—	—	—	—	—	5	1	—	2	8
10	Vadászni jár — — — —	—	1	—	1	—	1	—	2	—	—	5
11	Halászni jár — — — —	—	1	2	—	2	—	—	—	—	1	6
12	Olvas — — — —	40	154	161	139	115	98	140	120	77	44	1.088
13	Rajzol, fest — — — —	3	13	19	9	2	9	5	7	9	5	81
14	Kézimunkázik — — — —	8	25	21	12	3	8	4	3	3	1	88
15	Zenél (hegedül, zongorázik, harmonikázik) — — — —	4	14	10	8	12	17	31	15	18	9	138
16	Rádiót, zenét hallgat — — —	—	—	3	2	3	6	10	19	5	5	53
17	Bélyeget gyűjt — — — —	—	6	2	8	8	1	1	2	—	—	28
18	Nyelveket tanul — — — —	—	3	—	1	—	2	5	—	2	—	13
19	Nyulat stb. gondoz — — — —	—	—	3	—	2	—	1	2	1	1	10
20	Fényképez — — — —	—	—	—	1	—	1	1	2	3	3	11
21	Előadásokra jár — — — —	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	3
22	Segít otthon, üzletben, műhelyben — — — —	4	39	36	42	32	14	19	10	8	1	205
23	Tanít — — — —	—	—	—	1	—	4	4	10	9	6	34
24	Moziba, színházba jár — —	—	2	7	8	17	14	38	39	25	15	165
25	Udvarol, leánytársaságba jár —	—	—	—	—	1	4	3	10	11	7	36
26	Tánciskolába jár, táncol — —	—	—	1	—	1	3	4	6	8	5	28
27	Gondolkozik, ábrándozik, beszélget — — — —	—	2	2	3	4	3	8	7	2	5	36

TANULÓK ÉLETKORA ÉS NEME SZERINT

együtt életkor szerint											B) Nemek szerint			
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20-22	Össz.	Fiúk		Leányok	
é v e s											abszolút száza- számban		abszolút száza- számban	
2. Százalékban														
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	1.381	100.0	425	100.0
1.5	—	—	—	—	0.7	—	—	1.7	3.4	0.4	6	0.4	1	0.2
25.4	24.5	19.9	18.1	10.5	9.4	4.0	1.1	4.1	3.4	13.2	201	14.6	37	8.7
4.5	2.9	6.1	6.0	4.5	12.1	12.9	16.6	20.7	14.8	9.0	120	8.7	43	10.1
68.6	72.6	74.0	75.9	85.0	77.8	83.1	82.3	73.5	78.4	77.4	1.054	76.3	344	81.0
—	7.6	12.2	15.7	21.2	30.6	32.0	39.3	23.7	31.7	21.6	255	21.7	82	21.2
10.0	12.9	6.3	16.7	13.4	21.6	21.1	23.1	24.6	26.8	16.9	216	18.4	48	12.4
—	—	0.5	2.0	1.1	3.7	1.0	3.5	6.1	—	1.7	27	2.3	—	—
—	—	—	—	—	—	2.6	0.6	—	2.5	0.5	8	0.7	—	—
—	0.5	—	0.5	—	0.8	—	1.2	—	—	0.3	5	0.4	—	—
—	0.5	0.9	—	1.1	—	—	—	—	1.2	0.4	6	0.5	—	—
81.7	73.4	72.5	68.1	64.3	73.1	72.2	69.4	67.6	53.7	69.7	767	65.3	321	82.9
6.0	6.2	8.6	4.4	1.1	6.7	2.6	4.1	7.9	6.1	5.2	65	5.5	16	4.1
16.3	11.9	9.5	5.9	1.7	6.0	2.1	1.7	2.6	1.2	5.6	—	—	88	22.7
8.2	6.7	4.5	3.9	6.7	12.7	16.0	8.7	15.8	11.0	8.9	75	6.4	63	16.3
—	—	1.4	1.0	1.7	4.5	5.2	11.0	4.4	6.1	3.4	42	3.6	11	2.8
—	2.9	0.9	3.9	4.5	0.8	0.5	1.2	—	—	1.8	28	2.4	—	—
—	1.4	—	0.5	—	1.5	2.6	—	1.8	—	0.8	10	0.9	3	0.8
—	—	1.4	—	1.1	—	0.5	1.2	0.9	1.2	0.7	10	0.9	—	—
—	—	—	0.5	—	0.8	0.5	1.2	2.6	3.7	0.7	10	0.9	1	0.3
—	—	—	—	—	—	1.0	0.6	—	—	0.2	2	0.2	1	0.3
8.2	18.6	16.2	20.6	17.9	10.5	10.0	5.8	7.0	1.2	13.1	154	13.1	51	13.2
—	—	—	0.5	—	3.0	2.1	5.8	7.9	7.3	2.2	28	2.4	6	1.6
—	1.0	3.2	3.9	9.5	10.5	19.6	22.5	21.9	18.3	10.6	134	11.4	3.1	8.0
—	—	—	—	0.6	3.0	1.6	5.8	9.7	8.5	2.3	36	3.1	—	—
—	—	0.5	—	0.6	2.2	2.1	3.5	7.0	6.1	1.8	18	1.5	10	2.6
—	1.0	0.9	1.5	2.2	2.2	4.1	4.1	1.8	6.1	2.3	28	2.4	8	2.1

százaléka (1.1%) tölti szabadidejét kizárólag játékkal. Ha az arányszámok sorát figyeljük, három csoportot különböztethetünk meg. A 11—14 években átlagon (13.2%) felül mozog az arányszám, a 15—16. években az átlag alá esik, hogy a 17. év után elérve a mélypontot (1.1), némi emelkedést mutasson. Többé-kevésbé megfelel ez a csoportosítás *Nógrády* megállapításának, aki a játék tevékenységében a 6 éves kortól kezdve a következő szakaszokat különbözteti meg: A 6—14 éves kor a gyermek igazi játékkora, a 14—16 éves kor a játékosztönök hanyatlásának kora, a 16—21 éves korban az ösztönök helyére a kifejlődött értelem lép, a játék elveszíti gyermekjáték jellegét. (Későbbiekben a tanulmány folyamán ezek a tagozódások még inkább igazolódnak.)

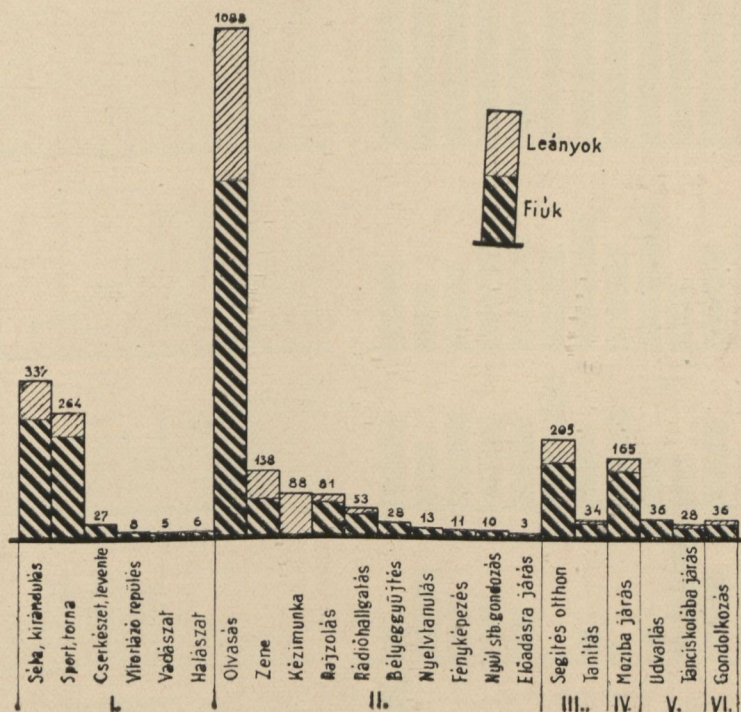
Ezekután szinte természetesnek látszik, hogy azok közül, akik a játék és egyéb foglalatosság között osztják meg szabadidejüket, rangsorban első helyen a két fejlődési fokozat határára levő 15 éves ifjak állnak, és jellemző módon őket a 17 éves, majd a 18 évesek követik.

Figyelemreméltó jelenséget mutat az életkor szerint részletező táblázat, ha a tanulóknak a biológiailag elhatárolt két csoportját vesszük vizsgálat alá. Azt találjuk, hogy a 15 éves és azon aluli gyermekek közül azok, akik nemcsak játékkal, hanem mással is, vagy csak mással töltik a tanuláson kívül fennmaradó szabadidejüket, olyan időtöltést jelölnek meg, amely nem mozgást, sőt ellenkezőleg helyhez kötöttséget jelent. Rangsorban első pl. az olvasásban és kézimunkázásban a 11, 12 és 13 évesek, rajzolásban, festésben a 13 évesek, bélyeggyűjtésben a 15 és 14 évesek.

• Adataink értelmezése, különösen, ha a táblázatok egyéb idevágó anyagát is figyelembe vesszük, számszerű megerősítést adja azoknak az észleleteknek, amelyek szerint a 10—15 korévekkel átfogott kis életszakasz ismert jellegzetességei a felsorolt tevékenységekben adódó kiélések. A sok olvasás, aztán a rajz, festés nemcsak élénk bekapcsolódás a kultúrába, hanem a valóság megragadására irányuló törekvés kifejezése is a gyermek részéről. A társadalomba való beilleszkedés nehézségeivel szemben képzeletben kárpótolja magát. Élményszükségleteinek pótlására kalandos történetekbe érzi magát bele és feszülő becsvággyal éli azokat képzeletben tovább. A rajzolás, festés természetesen már inkább a valósággal megalkuvó, alkalmazkodásra hajló uralmi vágyak megnyilatkozásai. A bélyeggyűjtés az ezekben a korévekben létrejövő baráti csoportok egyik kapcsolati jogcíme szokott lenni, talán mert a felnőttek által is gyakorolt foglalatosság. (A leányoknál a kézimunkázásban pillanthatjuk meg a felnőtté lenni — vagy legalább hozzájuk hasonlítani — vágyás jeleit). A gyermek itt képzetekkel játszik, amit a bélyeggyűjtés (kézimunka) benne

A SZABADIDŐ FELHASZNÁLÁSA

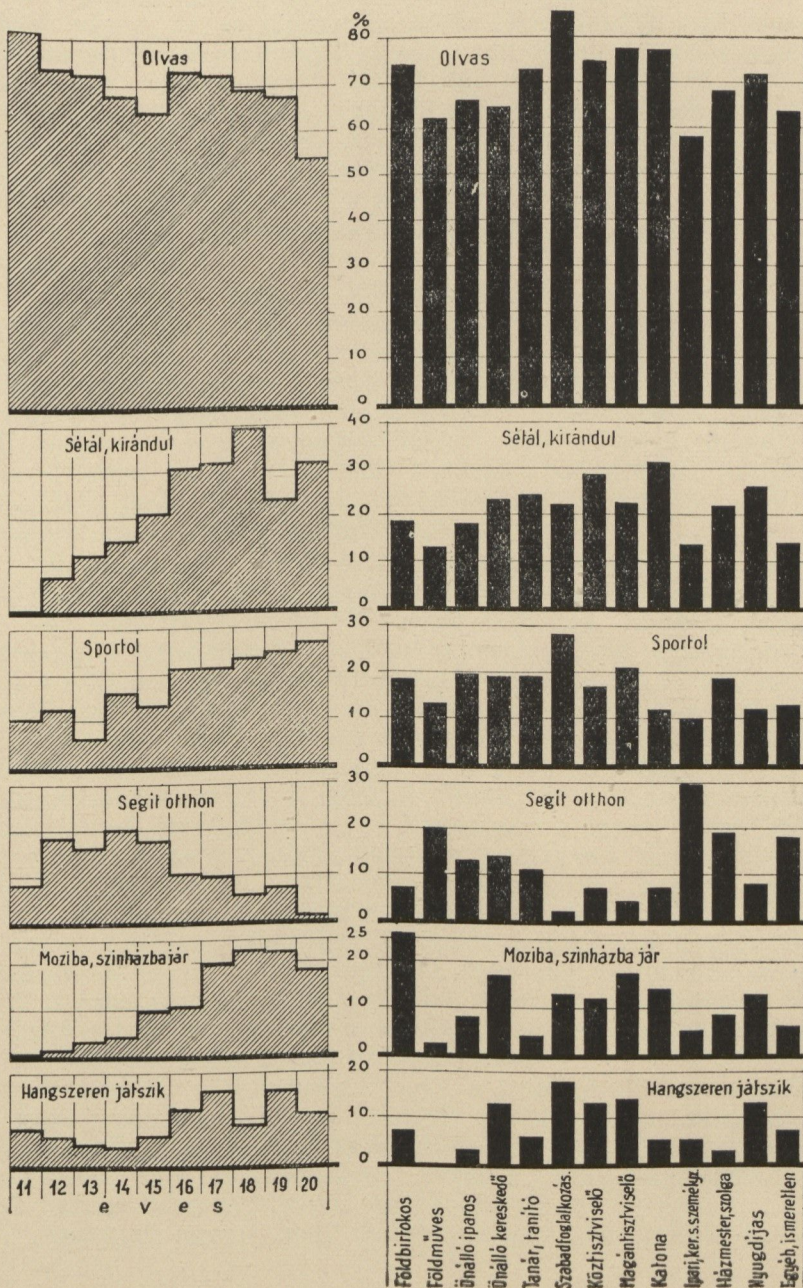
1561 tanulónak „egyéb“ időtöltése

NÉHÁNY GYAKORIBB IDŐTÖLTÉS A TANULÓK ÉLETKORA ÉS A SZÜLŐK FOGLALKOZÁSA SZERINT.

(Fiúk és lányok együtt)

ébreszt s fiktív célok követésével keres módot az élettel viaskodó uralmi vágyának levezetésére. Nem térünk el azonban ettől az értelmezési vonaltól akkor sem, ha G. Simmel nyomán a serdülő gyűjtésében naív kapitalista gyönyört látunk.

A játékot csekélyebb mértékben űző s már a serdülés korának végén, ill. az ifjúkor kezdetén levő tanulók szabadidejükben olyan elfoglaltságot választanak, amely mozgásosságával hívatta van pótolni a játékot. Így pl. a sétálásban, kirándulásban, sorrend szerint vezetnek a 18, 20 és 17 évesek, táncolnak a 19, 20 és 18 évesek, cserkészletben, sportban, tornában a 20, 19 és 18 évesek, leventemunkában arányszámuk szerint legtöbben a 19, 16 és 18 évesek vesznek részt stb.

A tanulók különböző természetű foglalatosságait hat csoportba soroltuk:

Az elsőt (I) jellemzi a mozgásosság: séta, kirándulás, sport, torna, cserkészlet, leventemunka, vitorlázórepülés, vadászat, halászat. II. csoport az önképzés: olvasás, rajzolás, festés, kézimunkázás, zene, rádióhallgatás, nyelvtanulás, nyúl, stb. gondozás, fényképezés, előadásokra járás. III. csoport az önmaga hasznosítása: segít otthon, műhelyben, üzletben, tanít. IV. csoport a könnyű szórakozás: moziba, színházba járás. V. csoport: udvarlás, tánciskolába járás. VI. csoport: gondolkodás, ábrándozás.

A játékot nem vettük egyik csoportba sem, bár a szabadidő felhasználásában a legnagyobb gyakorisággal ez szerepel.

Az 1806 tanuló közül 1636-nak 90%-nak részben vagy egészben a játék tölti ki a szabadidejét. Az egyéb foglalatosságok között legnagyobb számmal 1088 egységgel az olvasás szerepel, ami azt jelenti, hogy az 1589 tanulónak 68.5%-a szabadidejét részben vagy egészben olvasással tölti, sokkal kisebb a sétálók, kirándulók száma, mégis ezek 337 egységgel az időtöltéskéleségek között a játéktól eltekintve a második helyet foglalják el. Harmadik helyen következik a sport, torna 264 egységgel. A háztartásban, üzletben, műhelyben segít szabadidejében 205 tanuló. Azt, hogy szabadidejében moziba, színházba jár, csupán 165 tanuló vallotta. Mindössze 9.1%-a ez a szám az adatszolgáltatásban résztvevő tanulóknak. Feltűnően csekélynek látszik ez az arányszám, mert alig van tanuló, amelyik moziba vagy színházba ne járt volna az év folyamán, de érthetővé lesz, ha figyelembe vesszük, hogy a válaszáadásoknál a tanulók javarésze a szokást érzékeltette.

Érdemes a megjegyzésre, hogy a játéktól eltekintve ezek a legnagyobb esetszámmal szereplő időtöltések, a szabadidő-felhasználás négy különböző természetű, típusú kategóriájába tartoznak: mozgás (testedzés), olvasás (önképzés), önmagának hasznosítása és könnyű szórakozás (mozi).

Ezekután lássuk, hogy melyek az egyes korévekben a já-

2. A SZABADIDŐ FELHASZNÁLÁSA A TANULÓK

Fiúk és leányok

Megnevezés	Földbirtokos	Földműves	Önálló iparos	Önálló kereskedő	Tanár, tanító lelkész	Szabadfoglalkozású	Köztisztviselő	Magántisztviselő	Katonai szolgálatban áll	Ipari keresk. segédszemély	Házmester, szolga, altiszt, rendőr	Nyugdíjas, magánzó	Egyéb és ismeretlen
1. Abszolút számokban													
Tanulók száma — — —	32	65	262	110	106	91	303	175	68	236	144	96	118
A kérdésre nem felelt — —	1	—	2	—	—	1	1	—	—	1	—	1	—
Csak játékkal tölti szabadidejét — — — — —	4	10	51	12	7	8	30	11	11	40	25	10	19
Csak egyébvel tölti szabadidejét — — — — —	4	4	17	13	5	13	23	25	5	22	8	11	13
Játékkal és egyébvel tölti szabadidejét — — — — —	23	51	192	85	94	69	249	139	52	173	111	74	86
Az „egyebek” részletezései:													
Sétál, kirándul — — —	5	7	38	23	24	18	78	37	18	27	26	22	14
Sportol, tornászik, kerékpározik — — — — —	5	7	39	19	19	23	45	35	7	20	22	10	13
Cserkészlet, leventemunka —	1	—	2	2	2	1	5	7	—	2	—	3	2
Vitorlázó repülés — — —	—	—	1	—	1	—	3	—	—	2	—	—	1
Vadászni jár — — — — —	2	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	1	—
Halászni jár — — — — —	—	—	—	—	—	—	2	1	—	1	1	1	—
Olvas — — — — —	20	34	135	65	72	70	203	127	44	113	81	61	63
Rajzol, fest — — — — —	—	1	15	2	5	9	15	8	2	8	5	3	8
Kézimunkázik — — — — —	1	1	13	7	10	3	14	10	4	15	4	4	2
Zenél (hegedül, zongorázik, harmonikázik) — — —	2	—	7	13	6	15	37	23	3	11	3	11	7
Rádiót, zenét hallgat — —	1	2	2	8	3	2	14	5	2	5	—	7	2
Bélyeget gyűjt — — — —	—	—	4	3	1	4	5	4	1	1	1	2	2
Nyelveket tanul — — — —	—	—	3	—	—	—	4	3	—	—	1	2	—
Nyulat stb. gondoz — — —	—	—	4	—	—	—	3	—	—	1	1	1	—
Fényképez — — — — —	—	—	1	—	—	2	4	1	1	—	1	1	—
Előadásokra jár — — — —	—	—	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—
Segít otthon, üzletben, műhelyben — — — — —	2	11	27	14	11	2	21	7	4	58	23	7	18
Tanít — — — — —	—	4	1	2	5	—	10	2	—	4	2	3	1
Moziba, színházba jár — —	7	1	17	17	4	11	34	29	8	10	10	11	6
Udvarol, leánytársaságba jár — —	—	—	4	2	1	1	11	5	2	3	4	2	1
Tánciskolába jár, táncol — —	1	1	3	3	2	2	7	5	—	1	1	2	—
Gondolkozik, ábrándozik, beszélget — — — — —	2	1	3	1	4	—	10	3	2	3	—	3	4

SZÜLEINEK FOGLALKOZASA SZERINT
együtt

Összesen	Földbirtokos	Földműves	Önálló iparos	Önálló kereskedő	Tanár, tanító, lelkész	Szabadfoglalkozású	Köztisztviselő	Magántisztviselő	Katonai szolgálatban áll	Ipari, keresk. segédszemély	Házmester, szolga, altiszt, rendőr	Nyugdíjas, magánzó	Egyéb és ismeretlen	Átlag
2. Százalékban														
1.806	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
7	3.1	—	0.8	—	—	1.1	0.3	—	—	0.4	—	1.0	—	0.4
238	12.5	15.4	19.4	10.9	6.6	8.8	9.9	6.3	16.2	17.0	17.4	10.4	16.1	13.2
163	12.5	6.2	6.5	11.8	4.7	14.3	7.6	14.3	7.4	9.3	5.5	11.5	11.0	9.0
1.398	71.9	78.4	73.3	77.3	88.7	75.8	82.2	79.4	76.4	73.3	77.1	77.1	72.9	77.4
337	18.5	12.7	18.2	23.5	24.3	22.0	28.7	22.6	31.6	13.9	21.8	26.0	14.2	21.6
264	18.5	12.7	18.7	19.4	19.2	28.1	16.6	21.4	12.3	10.3	18.5	11.8	13.1	16.9
27	3.7	—	1.0	2.1	2.0	1.2	1.8	4.3	—	1.0	—	3.5	2.0	1.7
8	—	—	0.5	—	1.0	—	1.1	—	—	1.0	—	—	1.0	0.5
5	7.4	—	—	1.0	—	—	—	—	—	0.5	—	1.2	—	0.3
6	—	—	—	—	—	—	0.7	0.6	—	0.5	0.8	1.2	—	0.4
1.088	74.1	61.8	64.6	66.3	72.7	85.4	74.6	77.4	77.2	58.0	68.1	71.8	63.6	69.7
81	—	1.8	7.2	2.1	5.1	11.0	5.5	4.9	3.5	4.1	4.2	3.5	8.1	5.2
88	3.7	1.8	6.2	7.2	10.1	3.7	5.2	6.1	7.0	7.7	3.4	4.7	2.0	5.6
138	7.4	—	3.4	13.3	6.1	18.3	13.6	14.0	5.3	5.7	2.5	13.0	7.1	8.9
53	3.7	3.6	1.0	8.2	3.0	2.4	5.2	3.1	3.5	2.6	—	8.2	2.0	3.4
28	—	—	1.9	3.1	1.0	4.9	1.8	2.4	1.8	0.5	0.8	2.4	2.0	1.8
13	—	—	1.4	—	—	—	1.5	1.8	—	—	0.8	2.4	—	0.8
10	—	—	1.9	—	—	—	1.1	—	—	0.5	0.8	1.2	—	0.7
11	—	—	0.5	—	—	2.4	1.5	0.6	1.8	—	0.8	1.2	—	0.7
3	—	—	0.5	—	—	—	0.4	0.6	—	—	—	—	—	0.2
205	7.4	20.0	12.9	14.3	11.1	2.4	7.7	4.3	7.0	29.8	19.3	8.2	18.2	13.1
34	—	7.3	0.5	2.1	5.1	—	3.7	1.2	—	2.1	1.7	3.5	1.0	2.2
165	25.9	1.8	8.1	17.4	4.1	13.4	12.5	17.7	14.0	5.1	8.4	13.0	6.1	10.6
36	—	—	1.9	2.1	1.0	1.2	4.1	3.1	3.5	1.5	3.4	2.4	1.0	2.3
28	3.7	1.8	1.4	3.1	2.0	2.4	2.6	3.1	—	0.5	0.8	2.4	—	1.8
36	7.4	1.8	1.4	1.0	4.1	—	3.7	1.8	3.5	1.5	—	3.5	4.1	2.3

tékon és olvasáson kívül a legnagyobb gyakorisággal előforduló időtöltések. A táblázat szerint

- a 11 évesek: a kézimunkát,
- a 12 évesek: az otthon való segítséget, a sportot és kézimunkát,
- a 13 évesek: az otthon való segítséget, kirándulást,
- a 14 évesek: az otthon való segítséget, mozibajárást, sportot és kirándulást,
- a 15 évesek: a kirándulást, az otthon való segítséget, mozibajárást,
- a 16 évesek: a kirándulást, sportot, és hangszeren való játszást,
- a 17 évesek: a kirándulást, sportot, mozibajárást, hangszeren való játszást,
- a 18 évesek: a kirándulást, a sportot, mozibajárást.
- a 19 évesek: a sportot, kirándulást és mozibajárást,
- a 20 évesek: a kirándulást, a sportot és mozibajárást jelelték meg legtöbb esetben időtöltésnek.

Minden egyes korévre találunk egy avagy több időtöltést, amelyeknek az arányszáma a legnagyobb az arra az időtöltésre korévenként kiszámított arányszámok között.

Igy az

olvasás, kézimunkázás a 11 éveseknél
rajzolás, festés a 13 éveseknél
otthon való segítség a 14 éveseknél
bélyeggyűjtés a 15 éveseknél
hangszeren játszás a 17 éveseknél
kirándulás, mozibajárás, rádióhallgatás a 18 éveseknél
cserkészlet, tanítás, udvarlás, tánc a 19 éveseknél
sport, gondolkodás a 20 éveseknél

fordul elő legnagyobb arányszámmal. De akad két korév, amelyek — hogy úgy mondjuk — semmiféle időtöltésben nem vesznek részt. Mégis a sorrendben második helyet foglal el:

az olvasás, otthon segítség, kézimunkázás a 12 éveseknél, cserkészlet a 16 éveseknél.

Általánosabb érvényű következtetéseket e tünetekből nem vonhatunk le éppen azért, mert az egyes időtöltésekhez tartozó esetek száma csekély, az adatok mindenesetre jellemzők és a kutatót az arányszám ill. rangsor táblában való további elmélyedésre ösztönözheti.

Azt a táblázatot, mely a szabadidőfelhasználást a szülők foglalkozásával veti össze, általánosságban két szempontból vizsgálhatjuk: az egyes időtöltések mely foglalkozásokban for-

dulnak elő a legnagyobb arányszámmal, s viszont az egyes foglalkozásokon belül melyik időtöltésnek a legnagyobb a gyakorisági száma.

E táblázat szemléletében ezen a két szemponton kívül végül kiterjeszkezhetnénk a negatívumokra, vagyis a 0 (elő nem forduló) esetekre is, amelyekkel a koréves táblázatnál nem foglalkozhattunk, különben abszurdumra jutottunk volna. Pl. az, hogy a táblázat szerint a földbirtokos és földműves gyermekek bélyeggyűjtéssel nem foglalkoznak, mint negatívum feltűnő eset lehet, de azt, hogy a 11 éves gyermek *nem* udvarol, természetesnek találjuk, feltűnő itt a 0-tól eltérő esetszám volna. Megjegyzendő, hogy e negatívumok kivizsgálásához annak ismerete is feltétlenül szükséges volna, vajjon pl. a földbirtokos gyermekek között vannak-e olyan korúak, mint amiké a 14 és 15 évesek) a bélyeggyűjtésben legmagasabb arányszámaikkal váltak ki, vagy főleg olyan korú gyermekek vannak, akik bélyeggyűjtéssel egyáltalán nem foglalkoznak. Utóbbi esetben a „0” nem lehet feltűnő. De már az, hogy a földműves-gyermekek nem játszanak hangszeren, jellemző lehet rájuk nézve, mert a tanulók mindenik korévben nem jelentéktelen arányszámban játszanak valamiféle hangszeren.

Magas részesedési arányszámuknál fogva az összes foglalkozási ágak között az első helyet foglalják el

- a földbirtokosok gyermekei: moziba járásban, tánciskolába járásban, gondolkozásban,
- a földművesek gyermekei: a tanításban,
- az önálló kereskedők gyermekei: rádió hallgatásban,
- a tanárok, tanítók, lelkészek gyermekei: a kézimunkában,
- a szabadfoglalkozásúak gyermekei: az olvasásban, sportban, rajzban, zenélésben, bélyeggyűjtésben,
- köztisztviselők gyermekei: udvarlásban,
- magántisztviselők gyermekei: cserkészletben,
- katonai szolgálatban állók gyermekei: kirándulásban,
- az ipari és ker. segédszem. gyermekei: otthon segítségben,
- a nyugdíjasok gyermekei: rádió hallgatásban.

Néhány időtöltés igen jellemző a szülők foglalkozására, helyesebben a gyermek otthonára, szociális és gazdasági helyzetére. A földműves gyermeke magántanítással, óraadással kényszerül a neveltetésére szűkösen jutó garasokat pótolni. Nem érdektelen feljegyezni, hogy a táblázat szerint rangsorban utánuk a tanárok, tanítók, lelkészek, valamint a köztisztviselők gyermekei következnek. Az ipari és kereskedelmi segédszemélyzethez tartozó szülők, kik csaknem egész napjukat az otthontól távol töltik, a háztartásban nem nélkülözhetik gyermekeik segítségét. Erről tanuskodik gyermekeik ezirányú időtöltésének magas arányszáma. Míg az inkább otthonülő nyug-

díjasok és magánzók gyermekei a rádió hallgatása mellett osztják meg szüleikkel szabadidejüket.

Fiúknak és leányoknak szabadidőfelhasználásával külön-külön csak nagy vonásokban foglalkozunk, mert a részletezés pl. a leányoknak amúgyis csekély számát (mindössze 425) annyira szétaprózza, hogy következtetésekre helyes képet nem nyerhetnénk.

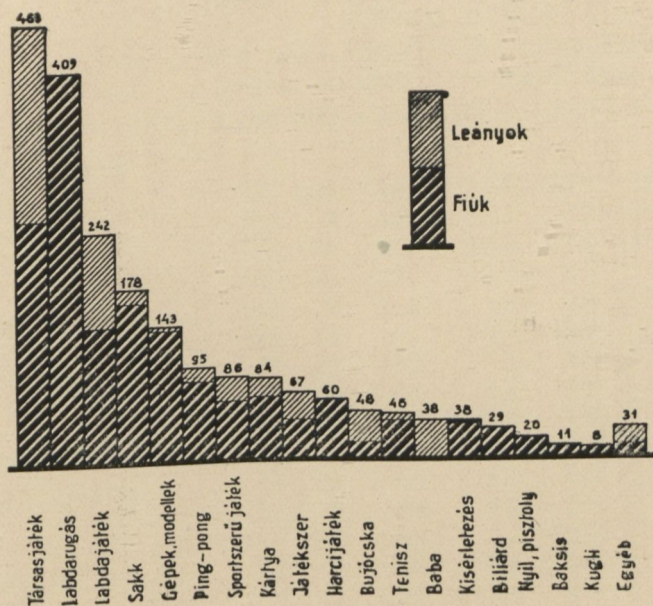
Elégésesnek látszik annyit megemlíteni, hogy a bélyegyűjtés, a cserkészlet és leventemunka a fiúk időtöltése, míg a kézimunkázás a táblázat szerint kizárólag a leányok foglalatossága. Néhány, mindkét nemű ifjúság által egyaránt üzött időtöltés arányszámainak egymásmellé állítása pedig elárulja a fiúk, ill. a leányok nagyobb érdeklődését egyes foglalatosságokkal szemben.

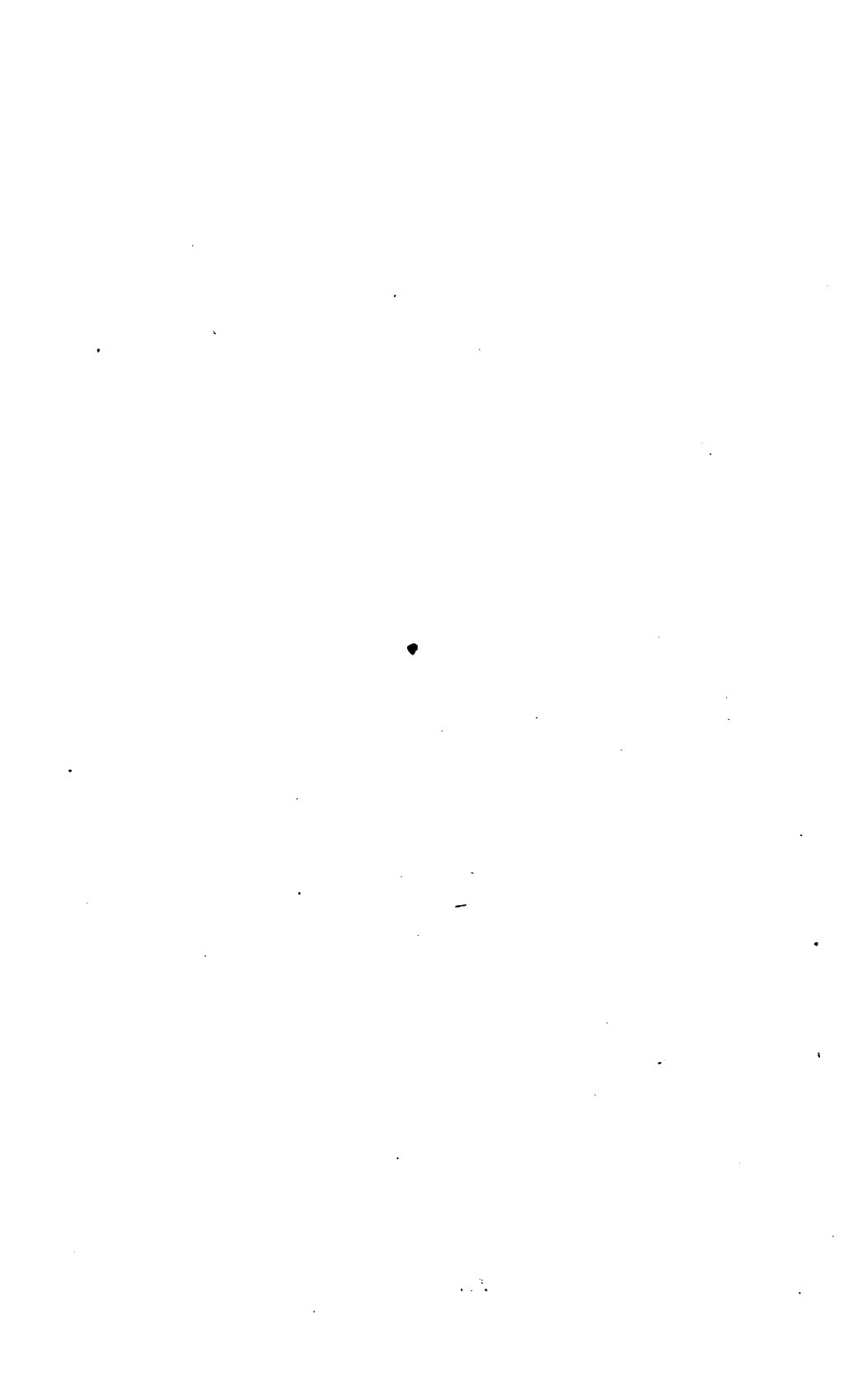
	Fiúk	Leányok
	gyakorisági	arányszáma %
olvas	65.0	82.9
sétál, kirándul	21.7	21.2
sportol, tornázik	18.4	12.4
segít otthon, üzletben	13.2	13.2
moziba, színházba jár	11.4	8.0
zenél (hegedül stb.)	6.4	16.3
rajzol, fest	5.5	4.1
rádiót, zenét hallgat	3.6	2.8
tánciskolába jár, táncol	1.5	2.6
nyelveket tanul	0.8	0.8
gondolkozik, ábrándozik	2.4	2.1
tanít	2.4	1.6

A táblázat szerint a séta, kirándulás úgy a fiúknak, mint a leányoknak egyformán kedvelt időtöltése. De míg a fiúk főleg a sportolás, moziba, színházba járás, rajzolás, festés és rádióhallgatás iránt mutatnak nagyobb érdeklődést, addig a leányok közül aránylag többen olvasnak, segítenek otthon, zenélnek (hegedülnek, zongoráznak) és járnak tánciskolába, mint a fiúk. A talán keserű kenyeret nyújtó privátóra adással inkább a fiúk foglalkoznak.

Végül még meg kell említeni azt is, hogy az 1381 adatszolgáltató fiú közül 201, tehát 14.6%, míg a 425 leánytanuló közül mindössze 8.7% (37) jelezte a játékot egyetlen időtöltésének. Úgy ezek, mint a fentebbi arányszámok jellemzők a 11 éves kortól kezdve elkülönülésüket erősen mutató fiúkra és leányokra és igazolják a két nembeli ifjúság lelkiségére vonatkozó elméleteket.

JÁTEKFELESEGEK GYAKORISÁGA (1543 tanuló játéka)

JÁTEKFELESEGEK.

Milyen játékokat vagy mivel szeretsz leginkább játszani? — kérdezi a kérdőív 7. pontja. Az adatszolgáltatásba bevont 1806 tanuló közül 1543 (85.4%) felelt erre a kérdésre, jelölte meg azokat a játéklelésegeket, amiket leginkább szokott játszani, míg 263 tanuló e kérdésre nem felelt. Ezeknek jó részét azok teszik, akik már az előző kérdőpontra kifejezték a játékkal szemben való ellenszenvüket, de olyanok is vannak köztük, akik a játékfaját nem nevezték meg.

A tanulók által megnevezett játékok nagy változatát az alábbi csoportokba vontuk össze.

	Hány tanuló játszott az oldalt megnevezett játékot?					
	Fiú Lány Együtt szám szerint			Fiú Lány Együtt százalékban		
Adatot szolgáltatott:	1.188	355	1.543	100.0	100.0	100.0
<i>Játéklelésegek:</i>						
Társasjáték	255	208	463	21.5	58.6	30.0
Labdarugás	408	1	409	34.3	0.3	26.5
Labdajáték	143	99	242	12.0	27.9	15.7
Sakk	165	13	178	13.9	3.7	11.5
Gépek, agyag, farag	141	2	143	11.9	0.6	9.3
Ping-pong	81	14	95	6.8	3.9	6.2
Sportszerű játék	60	26	86	5.1	7.3	5.6
Kártya	63	21	84	5.3	5.9	5.4
Játékszer	39	28	67	3.3	7.8	4.3
Harcijáték	58	2	60	4.9	0.6	3.9
Bujócska, fogócska	14	34	48	1.2	9.6	3.1
Tenisz	38	8	46	3.2	2.2	3.0
Baba	—	38	38	—	10.7	2.5
Kisérletezés	37	1	38	3.1	0.3	2.5
Biliárd	28	1	29	2.4	0.3	1.9
Nyíl, pisztoly, parittyá	19	1	20	1.6	0.3	1.3
Baksis	11	—	11	0.9	—	0.7
Kugli	8	—	8	0.7	—	0.5
Egyéb	13	18	31	1.1	5.1	2.0

A fenti táblázat az összes tanulókra (fiúk és leányok együtt) vonatkoztatott gyakorisági sorrendben tünteti fel a játékcsoportokat. Az élen áll a *társasjáték*. Ez természetes is, mert szabadban és szobában egvaránt játszható sok változata van, fiúk és leányok együtt és külön is játszhatják s a játékok közötti esetleges korkülönbségek nem számítanak. Utána sorban a *labdarugás* következik, de csak azért, mert a leányok ebben a játékban nem vesznek részt, különben a fiúknál az

első helyen áll. A harmadik helyet a *labdajáték* foglalja el. A labdával való játékokat négy csoportba soroztuk a szerint, hogy milyen mozgásokat kívánnak meg. A századforduló óta tömegeket vonzó labdarúgásnál a játékos fut, ugrál, fejel, különböző testcseleket alkalmaz, durvább játéknál „könyököl”, gáncsol, az ellenféllel összeütközik. A tenisznél az ellenfelek nem kerülnek egymáshoz ily közelségbe, a játék szokelléseket, kar- és kézmozdulatokat, testhajlásokat kíván. A ping-pong helyhez, asztalhoz kötött, főleg a felsőtest, kar és kéz dolgoznak. A labdával való egyéb játékokat, mint a méta, kosárlabda, stb., amelyekben a futás, a labda ügyes elkapása, némelyiknél szinte táncszerű, kecses mozdulatok a jellemzők, „labdajáték” név alatt vontuk össze. A *sakk* a negyedik helyet foglalja el. Ki kell emelni, hogy ezt az értelmet foglalkoztató, mély elmélyedést kívánó játékot a tanulónak több mint 10%-a (11.5%) jelölte kedvenc szórakozásául, mutatva e játék nagy elterjedtségét a tanuló ifjúság körében. Az utána következő játékok arányszámai már jóval a 10% alatt mozognak.

Érdemes a fiúknak és leányoknak játékféleségek szerinti arányszám-sorait egymással összehasonlítani, mert képet nyerünk arról, hogy melyek a kimondottan fiús és leányos játékok, s melyek a fiúknak vagy leányoknak a másik nemmel szemben kedveltebb játékaik. A labdarugás, a gépekkal, agyaggal való játszás, a harci játékok, biliárd és parittyázás a fiúkra jellemző játékok, amelyeket csak egy-egy fiús természetű gyermekleány tüntetett fel kedvenc szórakozásául. A leányoknál ennyire elkülönülő játékot csak a babával való játszást találjuk, a középiskolás fiúk ezt a játékot nem úzik.

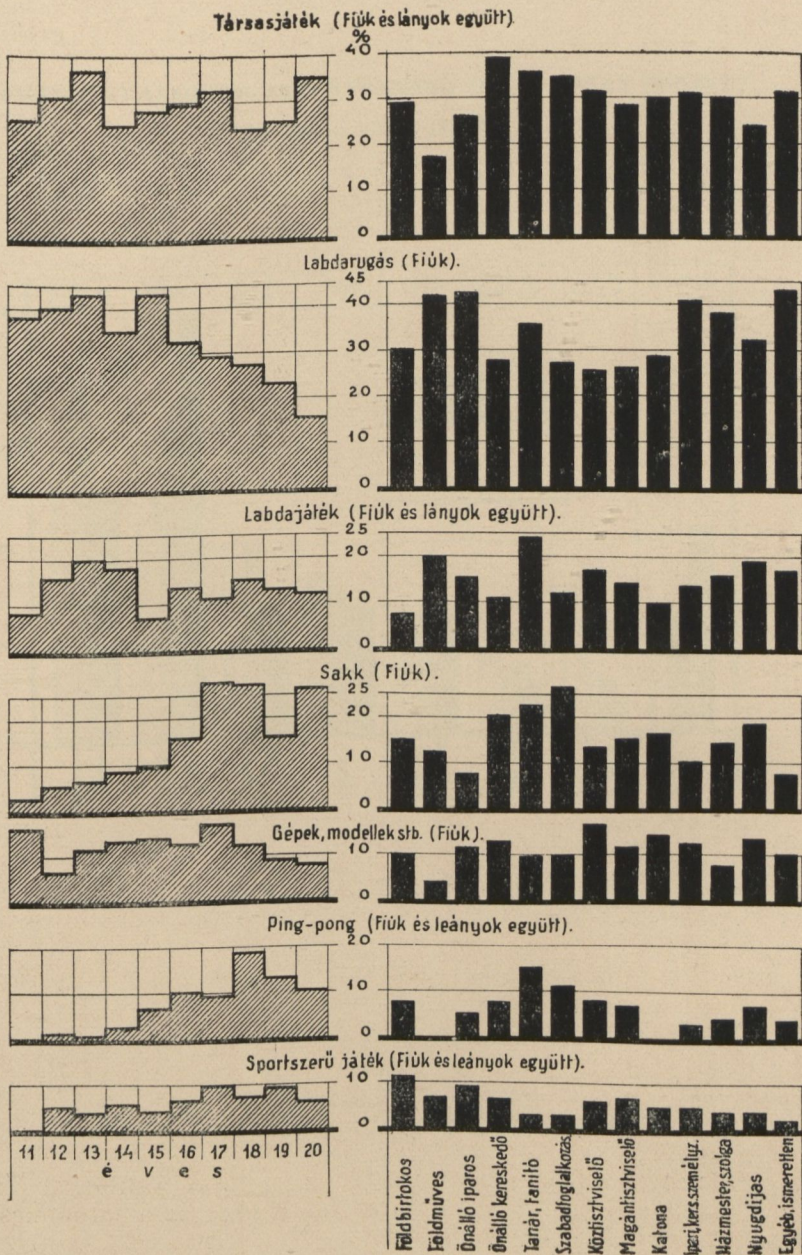
A társasjáték, a labdajáték, a sportszerű játékok, bújócska, fogócska a leányok kedvelt játékaik inkább, mint a fiúké, mint ezt a leányok magasabb arányszámai elárulják, sőt a kártyát is a fiúkkal szemben előnyben részesítik, viszont a sakkot sokkal nagyobb arányban játszik a fiúk, mint a leányok.

„A leányok hajlanak e korban a „szellemi” társasjátékokra, továbbá az ügyességi és társadalmi, sőt szerencse játékokra is, melyekben a sajátosan nőies személyi beállítottság jut kifejezésre: a női természetnek elemi szükséglete ugyanis az együttlét és a személyi érintkezés”. (*Várkonyi: A gyermekkor lélektana* II. kötet.)

A fenti adatok pregnánsan igazolják *Várkonyi* éles meglátását: „a gyermekkor vége felé a *nemek különválása*, érdeklődésük és szükségleteiknek szétágazása sehol sem mutatkozik meg oly határozottsággal, mint éppen a játék területén”. (*A gyermekkor lélektana* II.)

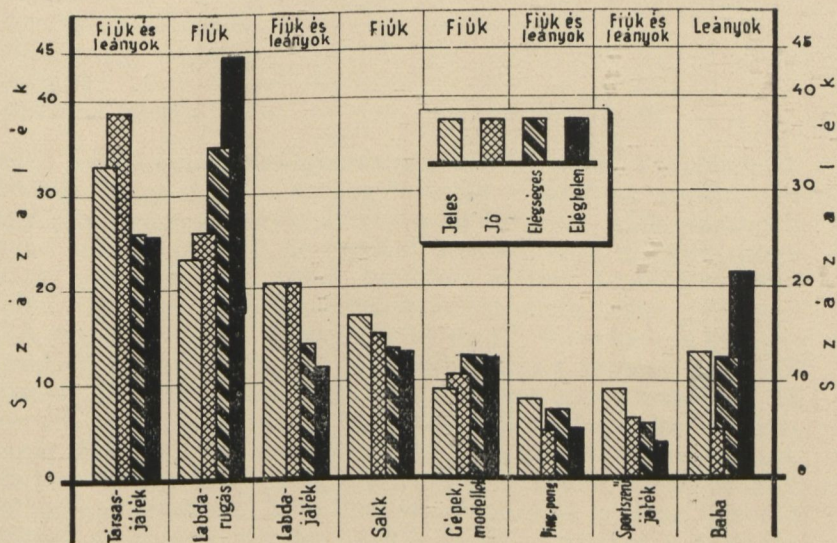
Ezek után annak ismeretében, hogy melyek a két nem által különösebben kedvelt játékok, térjünk át a játékféleségeknek korok szerinti taglására.

NÉHANY GYAKORIBB JÁTEKFÉLELÉSÉ A TANULÓK ÉLETKORA ÉS A SZÜLŐK FOGLALKOZÁSA SZERINT

NÉHANY GYAKORIBB JÁTÉKFÉLELESG OSZTALYZAT SZERINT

100 tanuló közül játszik

E célból itt nagyon jó szolgálatot tesz a játékféleségek korévek szerint való rangsorolása. E rangsorhoz úgy jutunk, hogy minden korévben az előforduló játékféleségek számát az illető korév adatszolgáltatóinak számához viszonyítjuk. Azután az így játékféleségekként kapott viszonyszámokat fogyó sorrendben 1-től kezdődő rangszámokkal látjuk el.

A rangsortáblázat szerint a harcijáték, bújócska, fogócska, játékszerrel való játszás, nyílazás és parittyázás	—	—	—	—	—	—	—	—	a 11 éveseknél
a babával való játszás	—	—	—	—	—	—	—	—	a 12 „
a társajáték, labdajáték	—	—	—	—	—	—	—	—	a 13 „
a kísérletezés	—	—	—	—	—	—	—	—	a 14 „
a labdarúgás	—	—	—	—	—	—	—	—	a 15 „
a sportszerű játékok	—	—	—	—	—	—	—	—	a 17 „
a ping-pong, tenisz	—	—	—	—	—	—	—	—	a 18 „
a biliárd	—	—	—	—	—	—	—	—	a 19 „
a sakk és kártya	—	—	—	—	—	—	—	—	a 20 „

fordul elő nagyobb arányszámmal, mint a többi korbelieknél. Érdekes, hogy minden korhoz tartozik a táblázat szerint egy vagy több jellemző játék, kivéve a 16 éveseket, akik játszanak ugyan sokféle játékot, de egyiket sem kedvelik annyira, hogy annak gyakorisága a többi korévhez tartozó tanulókéét felülmúlja. Sőt mintha visszahúzódást mutatnának olyan gyermek-játékokkal szemben, amelyek a 11 és 12 éveseknél a leggyakoribbak, s amelyeket a 16 évet túlhaladva a tanulók újra elvesznek. Mintha álszemérem, szégyenérzet mutatkoznék a 16 éves fiú gyermekeken, mikor bújócskát, harcijátékot kellene játszania. Egy vallotta csak közülük, hogy szereti a harcijátékot, a bújócskát egy sem, pedig a 17—19 évesek kérdőívein néhány esetben előfordulnak. A 16 éves leánygyermek is talán hasonló okokból szekerénye mélyén hagyja babáit, amiket a táblázat tanúsága szerint azután 17 éves korukban sokan újra elvesznek.

Az alábbiakban a játékféleségeket egyenkint helyezzük vizsgáló lencsénk elé és hogy élesebb és több oldalról megvilágított képet nyerjünk az egyes játékok iránt megnyilvánuló szeretetről, figyelembe vesszük majd a tanulók életkorán kívül azok osztályzatát és szüleinek foglalkozását is.

A társasjátékról. Ide azokat a játékokat soroltuk, amelyeket a tanulók így neveztek, továbbá a lottót, römit (mert leginkább kockával játsszák), lóversenyt, dominót stb. — mint fentebb láttuk — a tanulók 30%-a (viszonylag a legtöbb) vallotta azt, hogy szereti játszani. Szinte minden életkorban a legnagyobb esetszámmal szerepel e játék, de rangsorban első a 13 évesek, azután a 20 évesek arányszáma. A 13 évesek kimagasló arányszáma mintha azt mutatná, hogy a gyermek, aki 11 és 12

3. JATEKFELESÉGEK A TANULÓK

Sorszám	Megnevezés	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20-22	Össz.	
		é v e s											
Fiúk és leányok együtt													
1.) Abszolút számokban													
1	Játékfeleséget megnevezett	—	58	250	243	222	180	126	166	140	90	68	1.543
2	Labdarúgás	—	14	66	67	59	68	34	38	34	19	10	409
3	Társasjáték (rómi, lottó)	—	15	78	91	56	51	37	54	34	23	24	463
4	Sakk	—	1	9	11	16	16	16	41	36	14	18	178
5	Labdajáték	—	5	41	48	40	31	17	19	21	12	8	242
6	Ping-pong	—	—	3	1	6	12	13	15	26	12	7	95
7	Harcijáték (indiános stb.)	—	5	16	15	10	7	1	2	2	2	—	60
8	Bűjóska (cicezés)	—	4	16	16	7	2	—	1	1	1	—	48
9	Kártya	—	—	6	8	10	7	3	18	12	10	10	84
10	Játékszer (ólomkatona)	—	8	19	14	13	5	5	3	—	—	—	67
11	Baba	—	3	16	12	2	2	—	3	—	—	—	38
12	Biliárd	—	—	1	—	—	1	3	2	8	9	5	29
13	Tenisz	—	—	—	1	1	1	2	11	17	8	5	46
14	Nyíl, pisztoly, paríttya	—	3	5	2	4	1	2	1	—	2	—	20
15	Sportszerű játék	—	—	12	9	12	7	8	16	10	8	4	86
16	Baksis	—	—	5	1	3	2	—	—	—	—	—	11
17	Kugli	—	—	—	2	—	—	—	—	2	2	2	8
18	Gépek, modell, agyag	—	6	12	19	23	21	13	22	15	7	5	143
19	Kísérletezés	—	1	—	7	11	3	4	7	3	2	—	38
20	Egyéb	—	2	7	3	7	2	3	—	4	3	—	31
2. Százalékban													
1	Játékfeleséget megnevezett	—	86.6	89.9	87.7	89.2	90.0	84.6	82.2	80.0	74.4	77.3	85.4
2	Labdarúgás	—	24.1	26.4	27.6	26.6	37.8	27.0	22.9	24.3	21.1	14.7	26.5
3	Társasjáték (rómi, lottó)	—	25.9	31.2	37.4	25.2	28.3	29.4	32.5	24.3	25.6	35.3	30.0
4	Sakk	—	1.7	3.6	4.5	7.2	8.9	12.7	24.7	25.7	15.6	26.5	11.5
5	Labdajáték	—	8.6	16.4	19.8	18.0	7.2	13.5	11.4	15.0	13.3	11.8	15.7
6	Ping-pong	—	—	1.2	0.4	2.7	6.7	10.3	9.0	18.6	13.3	10.3	6.2
7	Harcijáték (indiános stb.)	—	8.6	6.4	6.2	4.5	3.9	0.8	1.2	1.4	2.2	—	3.9
8	Bűjóska (cicezés)	—	6.9	6.4	6.6	3.2	1.1	—	0.6	0.7	1.1	—	3.1
9	Kártya	—	—	2.4	3.3	4.5	3.9	2.4	10.8	8.6	11.1	14.7	5.4
10	Játékszer (ólomkatona)	—	13.8	7.6	5.8	5.9	2.8	4.0	1.8	—	—	—	4.3
11	Baba	—	5.2	6.4	4.9	0.9	1.1	—	1.8	—	—	—	2.5
12	Biliárd	—	—	0.4	—	—	0.6	2.4	1.2	5.8	10.0	7.4	1.9
13	Tenisz	—	—	—	0.4	0.5	0.6	1.6	6.6	12.1	8.9	7.4	3.0
14	Nyíl, pisztoly, paríttya	—	5.2	2.0	0.8	1.8	0.6	1.6	0.6	—	2.2	—	1.3
15	Sportszerű játék	—	—	4.8	3.7	5.4	3.9	6.4	9.6	7.1	8.9	5.9	5.6
16	Baksis	—	—	2.0	0.4	1.4	1.1	—	—	—	—	—	0.7
17	Kugli	—	—	—	0.8	—	—	—	—	1.4	2.2	2.9	0.5
18	Gépek, modell, agyag	—	10.3	4.8	7.8	10.4	11.7	10.3	13.3	10.7	7.8	7.4	9.3
19	Kísérletezés	—	1.7	—	2.9	5.0	1.7	3.2	4.2	2.1	2.2	—	2.5
20	Egyéb	—	3.4	2.8	1.2	3.2	1.1	2.4	—	2.9	3.3	—	2.0

ELETKORA ÉS NEME SZERINT

11	12	13	14	15	16	17	18	19	20-22	Összesen	
é v e s											
Abszolút számokban										% -ban	
Fiúk											
37	162	155	169	157	104	131	126	82	65	1.188	86.0
14	65	67	59	68	34	38	34	19	10	408	34.3
3	30	34	27	35	21	34	30	20	21	255	21.5
1	9	10	14	15	16	36	34	13	17	165	13.9
2	21	17	26	27	12	9	14	8	7	143	12.0
—	3	1	6	9	11	8	25	11	7	81	6.8
4	15	15	10	7	1	2	2	2	—	58	4.9
2	5	1	2	2	—	—	1	1	—	14	1.2
—	2	2	6	5	3	14	11	10	10	63	5.3
5	8	6	9	5	3	3	—	—	—	39	3.3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	—	—	1	3	2	7	9	5	28	2.4
—	—	—	1	—	1	7	16	8	5	38	3.2
2	5	2	4	1	2	1	—	2	—	19	1.6
—	5	3	8	5	7	13	7	8	4	60	5.1
—	5	1	3	2	—	—	—	—	—	11	0.9
—	—	2	—	—	—	—	2	2	2	8	0.7
6	12	18	22	21	13	22	15	7	5	141	11.9
1	—	7	11	3	4	7	2	2	—	37	3.1
1	1	1	3	1	1	—	3	2	—	13	1.1
Leányok											
21	88	88	53	23	22	35	14	8	3	355	83.5
—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0.3
12	48	57	29	16	16	20	4	3	3	208	58.6
—	—	1	2	1	—	5	2	1	1	13	3.7
3	20	31	14	4	5	10	7	4	1	99	27.9
—	—	—	—	3	2	7	1	1	—	14	3.9
1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	0.6
2	11	15	5	—	—	1	—	—	—	34	9.6
—	4	6	4	2	—	4	1	—	—	21	5.9
3	11	8	4	—	2	—	—	—	—	28	7.8
3	16	12	2	2	—	3	—	—	—	38	10.7
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	0.3
—	—	1	—	1	1	4	1	—	—	8	2.2
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0.3
—	7	6	4	2	1	3	3	—	—	26	7.3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	2	0.6
—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	0.3
1	6	2	4	1	2	—	1	1	—	18	5.1

4. JATEKFELESEGEK AZ ALTALANOS OSZTALYZAT, A

Sorszám	Megnevezés	O s z t á l y z a t				Testv. száma		Összesen
		Jeles	Jó	Elégs.	Elégt.	Testvére nincs	Testvére van	
Fiúk és leányok együtt		1. Abszolút számokban						
1	Játékfeleséget megnevezett — — —	111	420	732	280	352	1.191	1.543
2	Labdarúgás — — — — —	15	74	211	109	68	341	409
3	Társasjáték (rómi, lottó, dominó, ma- lom) — — — — —	37	162	192	72	110	353	463
4	Sakk — — — — —	11	49	84	34	36	142	178
5	Labdajáték — — — — —	23	87	100	32	62	180	242
6	Ping-pong — — — — —	9	20	52	14	15	80	95
7	Harcjáték (indianos, katonásdi) — —	1	16	33	10	14	46	60
8	Bújóska (cicézés, fogócska) — —	4	13	22	9	10	38	48
9	Kártya — — — — —	6	22	42	14	22	62	84
10	Játékszer (ólomkatona, tank, építő- kocka) — — — — —	7	23	24	13	21	46	67
11	Baba — — — — —	6	7	17	8	10	28	38
12	Biliárd — — — — —	1	4	20	4	8	21	29
13	Tenisz — — — — —	4	7	26	9	13	33	46
14	Nyíl, pisztoly, parittyá — — — — —	2	5	8	5	8	12	20
15	Sportszerű játék, vízi-játék — — —	11	25	40	10	24	62	86
16	Baksis — — — — —	—	2	6	3	5	6	11
17	Kugli — — — — —	—	1	3	4	1	7	8
18	Gépek, modell, agyag, fúr-farag — —	6	32	75	30	33	110	143
19	Kísérletezés — — — — —	5	12	17	4	8	30	38
20	Egyéb — — — — —	1	10	18	2	7	24	31
		2. Százalékban						
1	Játékfeleséget megnevezett — — —	82.2	86.6	85.3	85.4	83.4	86.1	85.4
2	Labdarúgás — — — — —	13.5	17.6	28.8	38.9	19.3	28.6	26.5
3	Társasjáték (rómi, lottó, dominó, ma- lom) — — — — —	33.3	38.6	26.2	25.7	31.3	29.6	30.0
4	Sakk — — — — —	9.0	11.7	11.5	12.1	10.2	12.0	11.5
5	Labdajáték — — — — —	20.7	20.7	13.7	11.4	17.6	15.1	17.1
6	Ping-pong — — — — —	8.1	4.8	7.1	5.0	4.3	6.7	6.2
7	Harcjáték (indianos, katonásdi) — —	0.9	3.8	4.5	3.6	4.0	3.9	3.9
8	Bújóska (cicézés, fogócska) — —	3.6	3.1	3.0	3.2	2.8	3.2	3.1
9	Kártya — — — — —	5.4	5.2	5.7	5.0	6.3	5.2	5.4
10	Játékszer (ólomkatona, tank, építő- kocka) — — — — —	6.3	5.5	3.3	4.6	6.0	3.9	4.3
11	Baba — — — — —	5.4	1.7	1.9	2.9	2.8	2.4	2.5
12	Biliárd — — — — —	0.9	0.9	2.7	1.4	2.3	1.8	1.9
13	Tenisz — — — — —	3.6	1.7	3.6	3.2	3.7	2.8	3.0
14	Nyíl, pisztoly, parittyá — — — — —	1.8	1.2	1.1	1.9	2.3	1.0	1.3
15	Sportszerű játék, vízi-játék — — —	9.0	5.9	5.5	3.6	6.8	5.2	5.6
16	Baksis — — — — —	—	0.5	0.8	1.1	1.4	0.5	0.7
17	Kugli — — — — —	—	0.2	0.4	1.4	0.3	0.6	0.5
18	Gépek, modell, agyag, fúr-farag — —	5.4	7.6	10.2	10.7	9.4	9.2	9.3
19	Kísérletezés — — — — —	4.5	2.8	2.3	1.4	2.3	2.5	2.5
20	Egyéb — — — — —	0.9	2.4	2.5	0.7	2.0	2.0	2.0

TESTVÉREK SZÁMA ÉS A TANULÓK NEME SZERINT

O s z t á l y z a t				Testv. száma		Összesen	O s z t á l y z a t				Testv. száma		Összesen Átlag
Jeles	Jó	Elégs.	Elégt.	Testvére nincs	Testvére van		Jeles	Jó	Elégs.	Elégt.	Testvére nincs	Testvére van	
Fiúk													
Abszolút számokban							Százalékban						
65	281	599	243	266	922	1.183	85.5	85.7	86.1	86.5	83.9	86.7	86.0
15	74	211	108	68	340	408	23.0	26.2	35.2	44.5	25.5	37.0	34.3
14	67	115	59	69	186	255	21.5	25.7	19.2	24.5	26.0	20.2	21.5
11	42	80	32	34	131	165	16.9	15.0	13.4	13.2	12.8	14.2	13.9
8	48	63	24	33	110	143	12.3	17.0	10.6	9.9	12.4	12.0	12.0
6	15	46	14	13	68	81	9.2	5.3	7.7	5.8	4.9	7.4	6.8
—	16	32	10	13	45	58	—	5.7	5.3	4.1	4.9	4.9	4.9
1	1	9	3	2	12	14	1.5	0.4	1.5	1.2	0.8	1.3	1.2
4	12	36	11	17	46	63	6.1	4.3	6.0	4.5	6.4	5.0	5.3
5	11	15	8	13	26	39	7.7	3.9	2.5	3.3	4.9	2.8	3.3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	4	19	4	8	20	28	1.5	1.4	3.2	1.6	3.0	2.2	2.4
1	5	23	9	10	28	38	1.5	1.8	3.9	3.7	3.8	3.0	3.2
1	5	8	5	7	12	19	1.5	1.8	1.3	2.1	2.6	1.3	1.6
5	15	32	7	16	44	60	7.7	5.7	5.3	2.9	6.0	4.8	5.1
—	2	6	3	5	6	11	—	0.7	1.0	1.2	1.9	0.7	0.9
—	1	3	4	1	7	8	—	0.4	0.5	1.6	0.4	0.8	0.7
6	30	75	30	33	108	141	9.2	10.7	12.5	12.3	12.4	11.7	11.9
5	12	17	3	8	29	37	7.7	4.3	2.8	1.2	3.0	3.1	3.1
—	2	11	—	1	12	13	—	0.7	1.8	—	0.4	1.3	1.1
Leányok													
46	139	133	37	86	269	355	78.0	88.5	82.1	78.7	81.9	84.1	83.5
—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	2.7	—	0.4	0.3
23	95	77	13	41	167	208	50.0	68.5	58.0	35.0	47.8	62.0	58.6
—	7	4	2	2	11	13	—	5.0	3.0	5.4	2.3	4.1	3.7
15	39	37	8	29	70	99	32.6	28.0	27.8	21.6	33.7	26.0	27.9
3	5	6	—	2	12	14	6.5	3.6	4.5	—	2.3	4.5	3.9
1	—	1	—	1	1	2	2.2	—	0.8	—	1.2	0.4	0.6
3	12	13	6	8	26	34	6.5	8.6	9.8	16.2	9.3	9.7	9.6
2	10	6	3	5	16	21	4.4	7.2	4.5	8.1	5.8	6.0	5.9
2	12	9	5	8	20	28	4.4	8.6	6.7	13.5	9.3	7.5	7.8
6	7	17	8	10	28	38	13.0	5.0	12.8	21.6	11.8	14.0	10.7
—	—	1	—	—	1	1	—	—	0.8	—	—	0.4	0.3
3	2	3	—	3	5	8	6.5	1.4	2.3	—	3.5	1.9	2.2
1	—	—	—	1	—	1	2.2	—	—	—	1.2	—	0.3
6	9	8	3	8	18	26	13.0	6.5	6.0	8.1	9.3	6.7	7.3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	2	—	—	—	2	2	—	1.4	—	—	—	0.8	0.6
—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	2.7	—	0.4	0.3
1	8	7	2	6	12	18	2.2	5.8	5.3	5.1	7.0	4.5	5.1

5. JÁTEKFÉLELÉSEGEK A SZULÖK FOGLALKOZASÁ

Sorszám	Megnevezés	Földbirtokos	Földműves	Önálló iparos	Önálló kereskedő	Tanár, tanító, lelkész	Szabadfoglalkozású	Köztisztviselő	Magántisztviselő	Katonai szolgálatban álló	Ipari, keresk. segédszemély	Házmeester, szolga, altiszt, rendőr	Nyugdíjas magánzó	Egyéb és ismeretlen	Összesen
Fiúk															
Abszolút számokban															
1	Játékféleséget megnev.	20	48	182	69	62	52	196	112	42	162	105	59	79	1.188
2	Labdarúgó	—	6	20	77	19	22	14	50	29	12	66	40	19	408
3	Társasjáték	—	3	5	32	21	13	10	46	21	4	42	25	11	255
4	Sakk	—	3	6	14	14	14	14	27	17	7	17	15	11	165
5	Labdajáték	—	1	11	22	2	11	3	25	11	4	18	15	8	143
6	Ping-pong	—	2	—	11	6	9	7	17	9	—	5	6	5	81
7	Harcijáték	—	1	1	10	2	2	2	6	3	8	9	8	3	58
8	Bújóciska, fogóciska	—	2	1	1	—	1	—	2	—	1	4	1	1	14
9	Kártya	—	1	—	7	8	6	4	12	2	6	2	2	1	63
10	Játékszer	—	3	1	3	1	1	4	8	3	4	4	2	4	39
11	Baba	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12	Biliárd	—	1	—	4	4	—	2	6	4	1	—	3	2	28
13	Tenisz	—	—	—	4	3	1	3	9	11	1	—	—	3	38
14	Nyíl, pisztoly	—	—	2	2	1	1	—	2	3	1	5	—	1	19
15	Sportszerű játék	—	3	3	15	4	1	1	10	8	3	7	2	3	60
16	Baksis	—	—	—	2	—	1	—	2	1	1	2	1	—	11
17	Kugli	—	—	—	1	—	1	2	1	1	—	1	1	—	8
18	Gépek, modell	—	2	2	21	9	6	5	33	13	6	20	8	8	141
19	Kísérletezés	—	—	—	3	2	2	4	6	7	2	6	1	2	37
20	Egyéb	—	—	—	2	—	1	—	2	3	—	1	3	—	13
Leányok															
Abszolút számokban															
1	Játékféleséget megnev.	7	11	42	23	34	21	69	33	19	37	28	15	16	355
2	Labdarúgás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
3	Társasjáték	—	5	5	26	15	21	15	37	20	14	20	15	7	208
4	Sakk	—	—	2	2	—	2	2	3	—	—	—	1	1	13
5	Labdajáték	—	1	1	13	8	12	7	20	10	2	9	6	6	99
6	Ping-pong	—	—	—	1	6	1	4	1	—	1	—	—	—	14
7	Harcijáték	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2
8	Bújóciska, fogóciska	—	1	3	5	2	4	1	6	2	1	3	2	2	34
9	Kártya	—	—	1	2	3	2	1	5	—	4	2	—	1	21
10	Játékszer	—	—	1	3	3	1	2	4	3	2	5	—	2	28
11	Baba	—	1	—	6	—	3	—	6	4	4	4	4	3	38
12	Biliárd	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
13	Tenisz	—	—	—	1	1	1	2	2	—	—	—	—	1	8
14	Nyíl, pisztoly	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
15	Sportszerű játék	—	—	1	5	2	2	1	5	2	—	3	3	—	26
16	Baksis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
17	Kugli	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
18	Gépek, modell	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	2
19	Kísérletezés	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
20	Egyéb	—	1	4	1	2	—	2	2	—	—	2	2	2	18

ES A TANULOK NEME SZERINT

Földbirtokos	Földműves	Önálló iparos	Önálló kereskedő	Tanár, tanító, lelkész	Szabadfoglalkozású	Köztisztviselő	Magántisztviselő	Katonai szolgálatban álló	Ipari, keresk. segédszemély	Házmester, szolga, altiszt, rendőr	Nyugdíjas, magánzó	Egyéb és ismeretlen	Összesen
--------------	-----------	---------------	------------------	------------------------	--------------------	----------------	------------------	---------------------------	-----------------------------	------------------------------------	--------------------	---------------------	----------

Fiúk és leányok együtt

1. Abszolút számokban

27	59	224	92	96	73	265	145	61	199	133	74	95	1.543
6	20	77	19	22	14	50	29	12	66	41	19	34	409
8	10	58	36	34	25	83	41	18	62	40	18	30	463
3	8	16	14	16	16	30	17	7	17	15	12	7	178
2	12	35	10	23	10	45	21	6	27	21	14	16	242
2	—	11	7	15	8	21	10	—	6	6	5	4	95
1	1	11	2	3	2	6	3	8	9	8	3	3	60
1	5	6	3	4	2	6	4	1	4	6	3	3	48
1	1	9	11	8	5	17	12	6	8	2	2	2	84
3	2	6	4	2	6	12	6	6	9	2	6	3	67
1	—	6	—	3	—	6	4	4	4	4	3	3	38
1	—	—	4	—	2	7	4	1	—	3	2	1	29
—	—	4	4	2	4	11	13	1	—	—	4	3	46
—	2	2	1	2	—	2	3	1	5	—	1	1	20
3	4	20	6	3	2	15	10	3	10	5	3	2	86
—	—	2	—	1	—	2	1	1	2	1	—	1	11
—	—	1	—	1	2	1	1	—	—	1	1	—	8
2	2	21	9	7	5	34	13	6	20	8	8	8	143
—	—	4	2	2	4	6	7	2	6	1	2	2	38
—	1	6	1	3	—	4	5	—	1	5	2	3	31

2. Százalékban

84.4	90.8	85.5	83.6	90.6	80.2	87.5	82.9	89.7	84.3	94.4	77.1	80.5	85.4
22.2	33.9	34.4	20.7	22.9	19.2	18.9	20.0	19.7	33.2	30.8	25.7	35.7	26.5
29.6	17.0	25.9	39.1	35.4	34.2	31.3	28.3	29.5	31.2	30.1	24.3	31.6	30.0
11.1	13.6	7.1	15.2	16.7	21.9	11.3	11.7	11.5	8.5	11.3	16.2	7.4	11.5
7.4	20.3	15.6	10.9	24.0	13.7	17.0	14.5	9.8	13.6	15.8	18.9	16.8	15.7
7.4	—	4.9	7.6	15.6	10.0	7.9	6.9	—	3.0	4.5	6.8	4.2	6.2
3.7	1.7	4.9	2.2	3.1	2.7	2.3	2.1	13.1	4.5	6.0	4.1	3.2	3.9
3.7	8.5	2.7	3.3	4.2	2.7	2.3	2.8	1.6	2.0	4.5	4.1	3.2	3.1
3.7	1.7	4.0	12.0	8.3	6.9	6.4	8.3	9.8	4.0	1.5	2.7	2.1	5.4
11.1	3.4	2.7	4.3	2.1	8.2	4.5	4.1	9.8	4.5	1.5	8.1	3.2	4.3
3.7	—	2.7	—	3.1	—	2.3	2.8	6.6	2.0	3.0	4.1	3.2	2.5
3.7	—	1.8	4.3	—	2.7	2.6	2.8	1.6	—	2.3	2.7	1.1	1.9
—	—	1.8	4.3	2.1	5.5	4.2	9.0	1.6	—	—	5.4	3.2	3.0
—	3.4	0.9	1.1	2.1	—	0.8	2.1	1.6	2.5	—	1.4	1.1	1.3
11.1	6.8	8.9	6.5	3.1	2.7	5.8	6.9	4.9	5.0	3.8	4.1	2.1	5.6
—	—	0.9	—	1.0	—	0.8	0.7	1.6	1.0	0.8	—	1.1	0.7
—	—	0.4	—	1.0	2.7	0.4	0.7	—	—	0.8	1.4	—	0.5
7.4	3.4	9.4	9.8	7.3	6.9	12.8	9.0	9.8	10.1	6.0	10.8	8.4	9.3
—	—	1.8	2.2	2.1	5.5	2.3	4.8	3.2	3.0	0.8	2.7	2.1	2.5
—	1.7	2.7	1.1	3.1	—	1.5	3.5	—	0.5	3.8	2.7	3.2	2.0

éves korában az erősebb mozgásokban és kótetlen, szabadon alakított harcijátékokban tombolta ki magát, egyszerre lecsendesedik, a szabályos játék felé hajlik s ezek között a „szellemi” játékokra tér át. Nem szabad azonban felednünk, hogy ezt az általános „javulást” a leányok idézik elő, lévén a társasjáték inkább a leányok kedvenc játéka. A rangsorban a két utolsó helyet a 14 és 18 évesek foglalják el. A 14 évesek között a fiúk okozzák a rossz arányszámot, mert a rangsor táblázat tanúsága szerint is ebben a korban inkább kísérletekkel és gépekkel foglalkoznak, tehát olyan játékokkal, amelyekben racionális megértési vágy jelentkezik a képzelet hangsúlyozott szerepe mellett s amelyek egyben alkalmul szolgálnak arra, hogy magukat áltatva visszavonuljanak a valóságos világ szeme elől. A 18 éveseknél a nagy visszaesés annak tulajdonítható, hogy a fiúk és leányok is egyaránt a kimondott társasjáték helyett a teniszt és ping-pongot üzik az összes tanulók közül kimagasló mértékben. A tanulók osztályzata szerint a társasjáték a jó tanulók játékának látszik, ezek nagyobb arányban játsszák, mint az elégséges és elégtelen érdemjegyűek. Legkedveltebb a társasjáték a kereskedők és tanárok, tanítók, lelkészek gyermekei körében, legelhanyagoltabb a nyugdíjasok és magánzók valamint a földművesek gyermekeinél. A földművesek gyermekei a bújócskában és fogócskában s a parittyázásban mulják felül arányszámaikkal a más foglalkozású szülők gyermekeit. Egyébként is e gyermekek a labdarúgást és a labdajátékot a társasjáték elé helyezték.

A játékféleségekben a második helyet, mint láttuk, a tanulók összeségének vallomását tekintve szám szerint a labdarúgás foglalja el. Az 1543 ilyen irányú adatszolgáltató közül 409 futballozik, vagyis az összes tanulók 26.5%-a. Tekintettel azonban arra, hogy a labdarúgás kimondottan a fiúk játéka (csak egy 12 éves kisleány akadt, aki kedvenc játékának a futballt jelölte), a leányokat figyelmen kívül kell hagynunk. Így aztán azt találjuk, hogy a labdarúgás az 1188 adatszolgáltató fiú legkedveltebb sportszerű szórakozása; megelőzi a társasjátékot is. Az 1188 fiú 34.3%-a futballozik. Ha a labdarúgásra vonatkozó adatokat korévek szerint rangsorba állítjuk, legmagasabb arányszámmal az első helyet a 15 évesek foglalják el. Utánuk sorban a 13 évesek, majd tovább csökkenő irányzattal a 12 és végül a 11 éves fiúk következnek. Ugyancsak csökken a játékszenvedély a 16 évesektől kezdve a magasabb korévek felé, hogy a 20 éveseknél a mélypontot érje el. Míg a 11—15 éveseknél a labdarúgás indexe az átlagon (34.3%) felül mozog, a 16—20 éveseknél az átlagon alul marad. Az indexnek a csökkenését a 15 évesektől a 11 évesek felé haladva a játék természetével magyarázhatjuk, míg a 16—20 évesek lanygulása az idősebbek lelki hangulatával, amint erről más helyen már volt szó, indokolható. Csak a 14 évesek azok, akik a rangsor ez érde-

kes alakulásában nem a várt sorrendben helyezkednek. A 11 évesektől kiindulva folyton fokozódik a labdarúgó játékkedv, hogy aztán a 15 éves korban érje el csúcspontját és ezt a szépen felfelé ívelő vonalat élesen megtöri a 14 évesek hirtelen zuhanó játékszeretete. Rangorszámuk (5) a 11 és 16 évesek között esik. A 14 éveseknek ez a húzódása a labdarúgástól a társajátéknál már említett lélektani okokkal magyarázható, bár már a labdajátéknál kedvezőbb helyezést érnek el. Tanulmányi előhaladásukat tekintve az előbbieken szerzett tapasztalatok alapján szinte természetesnek találhatjuk, hogy a jeles tanulók kevésbé üzik e sportot, mint a gyengébb tanulók, s legtöbbször az elégtelen osztályzatúak közül szeretik e sokszor órákat igénybevevő játékot, nekik lévén kötelességtudatuk, mértéktartásuk a legcsekélyebb. Egyébként aránylag nagyobb számban az iparos és földműves szülők gyermekei szeretik a labdarúgást, mint a többi foglalkozási ágak körébe tartozó szülők gyermekei. Legkevésbé hódolnak e sportnak a köz- és magántisztviselők gyermekei.

A labdajátékot a fiúk és leányok egyaránt kedvelik, de a leányok nagyobb mértékben, úgy annyira, hogy míg e játék a fiúk játékképeségei között a negyedik helyet foglalja el, a leányoknál második helyet. A leányoknak 27.9%-a, míg a fiúknak csak 12.0%-a labdázik. A labdajátékban a tanulók korévek szerinti rangsorolását tekintve az első helyet a 13 évesek foglalják el, utánuk a 14, majd 12 évesek következnek. Legkevésbé szeretnek labdázni a rangsортábla szerint a 15 és 11 éves tanulók. Ez a kép teljesen hamis, helyes képet csak akkor nyerünk, ha a fiúkat és leányokat szétválasztjuk egymástól. Így már kitűnik, hogy a fiúk közül a 13 évesek (elhanyagolva a kislétszámú 18—19 éveseket) szeretik leginkább a labdajátékot. A fiúknál a labdajáték iránti szeretet inkább a 15 éveseknél és ennél fiatalabb gyermekeknél nyilvánul meg, míg a leányoknál ilyen határt megvonni nem lehet, átlagon felüli arányszámaikkal tűnnek ki a 18 és 19 évesek épúgy, mint a 13 évesek. A labdajáték nincsen időhöz kötve, bármikor abbahagyható, kötelességmulasztásra tehát nem kényszeríti a tanulót. Ennek tulajdonítható, hogy úgy a fiúknál, mint a leányoknál a jeles és jó tanulóknak kedveltebb játéka, mint a gyenge eredményű tanulóknak. A rossz tanulók úgy a fiúknál mint a leányoknál a legkisebb mértékben játsszák. A szülők foglalkozása szerint e játékban a fiúknál a földművelők és tanárok, tanítók, lelkészek gyermekei, a leányoknál a nyugdíjasok, magánzók és szintén a tanárok, tanítók, lelkészek gyermekei vezetnek.

A sakk gondolkodásra készítető, és meglehetősen időt igénylő játék. Az adatszolgáltató tanulók (1543) 11.5%-a játssza általában. Inkább a fiúk játéka, mint a leányoké, mert míg az előbbieken közül 13.9%, addig az utóbbiak közül mindössze 3.7% szeret sakkozni. Inkább a nagyok játéka, mint a kicsinyeké

A 11 éves fiúk között egy akadt mindössze, aki a sakkot kedvenc játékanak tüntette fel, míg a leányok közül a 13 éves kortól kezdve csak egy-kettő sakkozik, s 17 éves is kivételesen 5. A fiúk közül legnagyobb arányszámban a 17 és 18 évesek sakkoznak, a 16 éven alúliak arányszámai jóval az átlagon (13.9%) alul mozognak. Mindez a játék természetéből kifolyólag könnyen érthető s mivel elmélyülést és logikus gondolkodást követel, kézenfekvő a magyarázata annak, hogy miért a jeles és jó tanulóknak kedvelt játéka inkább, mint a rossz osztályzatúaknak. Az elégtelen fiútanulók közül ugyanis csak 13.2%, az elégségesek közül 13.4%, míg a jók közül 15.0%, a jelesek közül pedig 16.9% jelölte a sakkot kedvelt játékanak. A szülők foglalkozását tekintve magától értetődőnek találjuk a táblázatnak azt a megállapítását, hogy legnagyobb arányban a szabadfoglalkozású (mérnök, orvos, ügyvéd), továbbá a tanár, tanító, lelkész és az önálló kereskedő családokból kerülnek ki a sakkozó gyermekek. A leányoknak a sakkkal szemben tartózkodó magatartására nemük fejlődéslelektani tényében találhatunk magyarázatot.

Az alább következő játékok átlagos arányszáma már jóval 10%-on alul van, s mivel az abszolút számok is a részletezéssel jelentéktelen adatokká válnak, csak röviden soroljuk fel e játékféleségeket.

Gépekkel a fiúk játszanak. A fiúknak 11.9%-a vallotta a repülőmodell-készítést, a fűrést, faragást, stb. kedvenc szórakozásának. Ezt a sok pepecseléssel járó játékot főleg a 17 és 11 évesek űzik. Az előbbieknél a természeti hajlamaik parancsolta magányban értelmesebb készülékek összeállításáról, mintázásokról, a 11 éveseknél inkább a célnélküli, helyesebben öncélú fűrész-faragásról, kalapálásról lehet szó. A 17 éveseknek 16.8%-a, a 11 éveseknek 16.2%-a nevezte meg e játékot. Arányszámuk szerint inkább az elégséges és elégtelen osztályzatúak, a köztisztviselők és katonai szolgálatban állók gyermekei foglalkoznak e játékféleséggel.

A *ping-pong* mindkét neműek, főleg a 16 éven felüliek játéka, jeles tanulók, valamint tanárok, tanítók, lelkészek, szabadfoglalkozásúak és köztisztviselők gyermekei játsszák a legszívesebben.

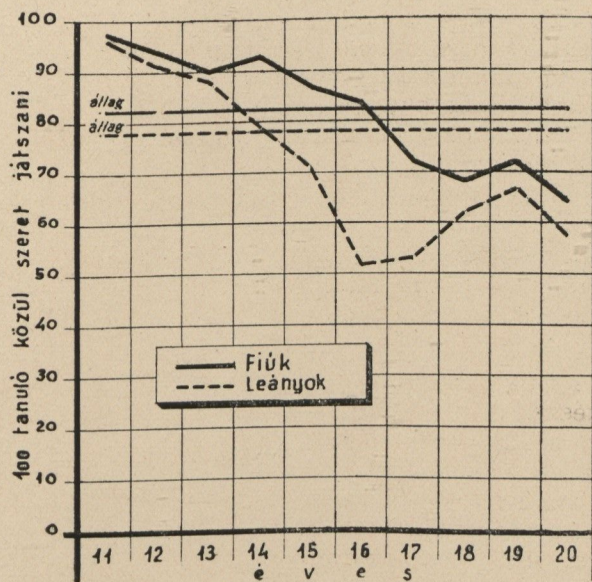
A *sportszerű játékok* szintén a 16 éven felüliek kedvelt időtöltése. Főleg a jeles tanulók, valamint a földbirtokosok és iparosok gyermekei játsszák.

A *kártya* a nagyobb fiúk és leányok játéka, a *játékszer* és *baba* a kicsinyeké.

A *harcijáték* a 11, 12 és 13 éves fiúk, a *bújócska*, *fogócska* az ugyanekorbéli leánygyermekek kedvelt játéka.

A *tenisz* a 17—20 évesek játéka.

A TANULÓK JÁTÉKSZERETETE KOR ÉS NEM SZERINT

A *biliárd* zárt, rendesen egészségtelen helyiséghez kötött játék. Nagyon kevesen játsszák s akkor is inkább a 18 és 19—20 évesek, ha gyermeknél előfordul ez a játékféleség, az u. n. játékbiliárdra gondolhatunk. Főleg a hanyag tanulók játéka.

**6. JÁTEKKEDV A TANULÓK ÉLETKORA, ÁLTALÁNOS OSZTÁLYZATA
ÉS NEME SZERINT**

Megnevezés	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	Össz.
	é v e s										
	Fiúk										
Jeles osztályzatú — — —	2	14	11	14	12	7	7	2	6	1	76
Ebből szeret játszani (absz.)	2	13	8	13	7	5	3	2	4	1	58
(%)	100.0	92.9	72.7	82.9	58.3	71.4	42.9	100.0	66.7	100.0	76.3
Jó osztályzatú — — —	11	45	42	40	36	37	35	41	29	12	328
Ebből szeret játszani (absz.)	11	40	38	36	30	33	22	28	21	4	263
(%)	100.0	88.9	90.5	90.0	83.3	89.2	62.9	68.3	72.4	33.3	80.2
Elégséges osztályzatú — —	24	78	84	96	92	47	91	81	55	48	696
Ebből szeret játszani (absz.)	23	76	75	91	82	38	68	53	38	34	578
(%)	95.8	97.4	89.3	94.8	89.1	80.9	74.7	65.4	69.1	70.8	83.0
Elégtelen osztályzatú — —	5	44	40	42	32	27	25	30	16	20	281
Ebből szeret játszani (absz.)	5	41	38	38	30	23	20	22	13	13	243
(%)	100.0	93.2	95.0	90.5	93.7	85.2	80.0	73.3	88.2	65.0	86.5
Összesen — — — —	42	181	177	192	172	118	158	154	106	81	1.381
Ebből szeret játszani (absz.)	41	170	159	178	149	99	113	105	76	52	1.142
(%)	97.6	93.9	89.8	92.7	86.6	83.9	71.5	68.2	71.7	64.2	82.7
	Leányok										
Jeles osztályzatú — — —	4	20	9	7	6	4	6	1	2	—	59
Ebből szeret játszani (absz.)	4	18	8	5	5	2	2	—	1	—	45
(%)	100.0	90.0	88.9	71.4	83.3	50.0	33.3	—	50.0	—	76.3
Jó osztályzatú — — —	14	36	34	17	11	14	15	8	6	2	157
Ebből szeret játszani (absz.)	13	33	30	14	7	8	9	5	4	2	125
(%)	92.9	91.7	88.2	82.4	63.6	57.1	60.0	62.5	66.7	50.0	79.6
Elégséges osztályzatú — —	5	31	39	27	9	10	20	11	6	4	162
Ebből szeret játszani (absz.)	5	27	33	22	6	4	10	7	4	2	120
(%)	100.0	87.1	84.6	81.5	66.7	40.0	50.0	63.6	66.7	50.0	74.1
Elégtelen osztályzatú — —	2	10	18	6	2	3	3	1	1	1	47
Ebből szeret játszani (absz.)	2	10	17	4	2	2	2	1	1	—	41
(%)	100.0	100.0	94.4	66.7	100.0	66.7	66.7	100.0	100.0	—	87.2
Összesen — — — —	25	97	100	57	28	31	44	21	15	7	420
Ebből szeret játszani (absz.)	24	88	88	45	20	16	23	13	10	4	331
(%)	96.0	90.7	88.0	78.9	71.4	51.6	52.3	61.9	66.7	57.2	77.9

**6. JATEKKEDV A TANULÓK ÉLETKORA, ALTALANOS OSZTÁLYZATA
ÉS NEME SZERINT**

Megnevezés	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	Össz.
	é v e s										
Fiúk és leányok együtt											
Jeles osztályzatú — — —	6	34	20	21	18	11	13	3	8	1	135
Ebből szeret játszani (absz.)	6	31	16	18	12	7	5	2	5	1	103
(%)	100.0	91.2	80.0	85.7	66.7	63.6	38.5	66.7	62.5	100.0	76.3
Jó osztályzatú — — —	25	81	76	57	47	51	50	49	35	14	485
Ebből szeret játszani (absz.)	24	73	68	50	37	41	31	33	25	6	388
(%)	96.0	90.1	89.5	87.7	78.7	80.4	62.0	67.4	71.5	42.8	80.0
Elégséges osztályzatú — — —	29	109	123	123	101	57	111	92	61	52	858
Ebből szeret játszani (absz.)	28	103	108	113	88	42	78	60	42	36	698
(%)	96.6	94.5	87.8	91.8	87.2	73.7	70.3	65.2	68.9	69.2	81.4
Elégtelen osztályzatú — — —	7	54	58	48	34	30	28	31	17	21	328
Ebből szeret játszani (absz.)	7	51	55	42	32	25	22	23	14	13	284
(%)	100.0	94.4	94.8	87.5	94.2	83.4	78.6	74.2	82.4	61.9	86.6
Összesen — — — —	67	278	277	249	200	149	202	175	121	88	1.806
Ebből szeret játszani (absz.)	65	258	247	223	169	115	136	118	86	56	1.473
(%)	97.0	92.8	89.1	89.6	84.5	77.1	67.4	67.4	71.1	63.6	81.6

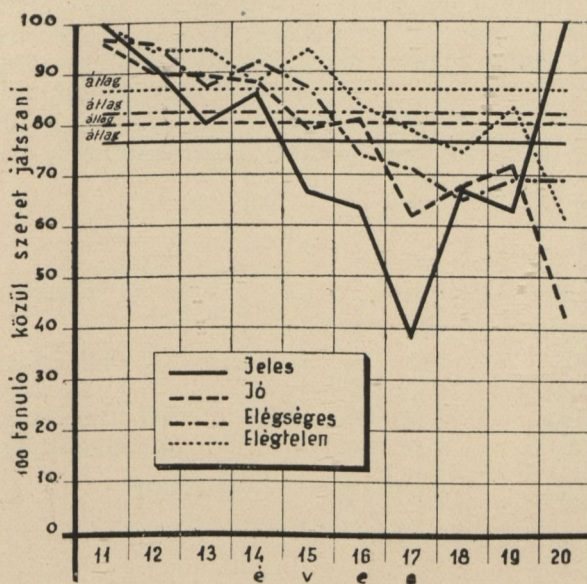
JÁTEKKEDV.

Szeretsz-e játszani? Kérdezi a kérdőív 6. pontja. Határozott és rövid a kérdés, amire az adatgyűjtő szintén határozott, rövid válaszokat várhatott. Így is történt: a válaszok nagy része egyszerű „igen” („szeretek”) volt. Akadt indokolás nélküli határozott tagadás: „nem” („nem szeretek”), de voltak olyanok is, akik a játék iránti rajongásuknak akartak kifejezést adni egy „nagyon”, vagy „nagyon szeretek játszani” felkiáltással. A kapott válaszokat négy csoportba sorozva a következő eredményekhez jutottunk. A megkérdezett 1806 tanuló (fiú és leány) közül 1416 (78.4%) szeret játszani, 57 (3.2%) nagyon szeret játszani, 156 (8.6%) nem nagyon, vagy csak néha szeret játszani és 177 (9.8%) részben „nem”-mel válaszolt, részben a vonatkozó kérdésekre nem felelve fejezte ki a játékkal szemben antipátiáját.

A részleteket az adott válaszok két nagy csoportba vonásával vizsgáljuk. Korévek szerint a feleletek a következőképpen oszlanak meg. (Lásd a 6. számú táblázatot.)

Az abszolút számok önmagukban semmitsem mondanak. De az arányszámok sora igen szépen igazolja azt a szabadidő felhasználásának tárgyalásánál kidomborított jelenséget, hogy a játékkedv a 11. életévtől kezdve fokozatosan csökken, vagyis amíg a 11 évesek közül 97.0% jelentette ki, hogy szeret játszani, a magasabb életkorok felé mind kevesebben és kevesebben nyilatkoznak a játék szeretete mellett és végül a 20 évesek közül már csak 63.6% játszik szívesen. Figyelemreméltó, hogy a 18 évesek játékkedve a 17 évesekével egy nívón (67.4%) mozog s a 19 éveseknél némi fellángolást (71.1%) mutat, talán, mert az iskola padját elhagyni készülők érezve az élet szelét, még egyszer a játékba menekülnek, vagy talán a 16 és 17 éves korban felhagyott gyermekjátékok helyét a felnőttek játéakai kezdik felváltani náluk. A játékkedvnek ez a felcsillanása azonban jelentéktelen, mert meg sem közelíti az összes tanulóknak átlagos játékkedvét, a 81.6%-ot. Az 1806 adatszolgáltató tanulónak ugyanis 81.6%-a vallotta azt, hogy szeret játszani. Érdekes az, hogy a 11—15 éves tanulók igenlő válaszaiknak arányszámai ezt az átlagot mind felülmúlják, míg a 16 éves kortól kezdve alatta fekszenek. Némek szerint szétválasztva a tanulókat, azt találjuk, hogy a fiúk játékszeretete (82.7%) ezt az átlagot felülmúlja, míg a lányok közül csak 77.9% nyilatkozott a játék szeretete mellett. Hirtelenjében arra gondolhatnánk, hogy az adatszolgáltató leányok között a 16 éven felüliek (akiknek a játékhoz való — a 15 éven

A TANULÓK JATEKSZERETETE OSZTALYZAT ÉS KOR SZERINT
(Fiúk és leányok együtt)

alúliakéhoz viszonyított — lanyhább vonzalmát már más helyen is megállapítottuk) nagyobb arányban vannak képviselve, mint a fiúknál. De az adatok az ellenkezőről győznek még; a 425 leány közül 118 a 16 éven felüli, vagyis 27.8%, míg a fiúknak 44.7%-a tartozik e korcsoporthoz. Sőt a standardszámítás ismertetésénél arról győződünk meg, hogy ha ugyanazon kormegoszlásra standardizáljuk a fiúk és leányok játékkedvének arányszámait, akkor a két nem játékszeretében még nagyobb különbség mutatkozik, lévén a fiúk standard arányszáma 80.0%, a leányoké 67.3%. A két tömeg kormegoszlásával tehát nem magyarázható e jelenség, mélyebben fekvő, lélektani okai lehetnek annak, hogy a leányok játékkedve kisebb, mint a fiúké. Igen élesen rávilágít e lelki problémára az a 13 éves kislány, aki arra a kérdésre „szeretsz-e játszani?” így felelt: „Nem, inkább adom a nagy lányt”. (Jó tanuló, testvére nincs).

A kérdőív a tanulók iskolai előmenetele iránt is érdeklődött. Az adott válaszokból a következő kis táblázatot állíthatuk össze:

Megnevezés	Fiú		Leány	
	absz.	%	absz.	%
Jeles osztályzatú volt	76	5.5	59	13.9
Jó osztályzatú volt	328	23.7	157	36.9
Elégséges osztályzatú volt	696	50.4	162	38.1
Elégtelen osztályzatú volt	281	20.4	47	11.1
Összesen	1.381	100.0	425	100.0

E kis táblázat szerint lényeges eltérés mutatkozik a fiúk és leányok tanulmányi előmenetele között. Míg a fiúknak még az egyharmada sem, pontosan csak 29.2%-a tartozott a jeles és jó osztályzatú tanulók közé, addig a leányoknak több mint fele, pontosan 50.8%-a jeles vagy jó előmenetelű volt. Oly nagy a különbség e két nembeli tanulóifjúság tanulási eredménye között, hogy ez az egyes kérdések vizsgálatánál figyelmen kívül nem hagyható. Más a jól tanuló gyermek lelki konstitúciója, mint a rosszul tanulóé. A jeles tanulót általában az egészséges felelősségtudat jellemzi, a jókban sok a gátlás, az elégségek leginkább problematikusok, az elégtelenek elhatározásaiban kevés a gátlás.

Eppen ezért a játékkedvre adott válaszokat e szempont szerint is feldolgoztuk, mégpedig az életkorokkal kombinálva. Az eredményt viszonyszámokban az alábbi táblázat szemlélteti.

Szeret játszani:

Megne- vezés	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	Átlag
											éves tanuló (fiú és leány együtt) %
Jeles osztály- zatúak											
közül	100.0	91.2	80.0	85.7	66.7	63.6	38.5	66.7	62.5	100.0	76.3
Jó osztály- zatúak											
közül	96.0	90.1	89.5	87.7	78.7	80.4	62.0	67.4	71.5	42.9	80.0
Elég- séges osztály- zatúak											
közül	96.6	95.5	87.8	91.8	87.2	73.7	70.3	65.2	68.9	69.2	81.4
Elég- telen osztály- zatúak											
közül	100.0	94.4	94.8	87.5	94.2	83.4	78.6	74.2	82.4	61.9	86.6
Álta- lában	97.0	92.8	89.1	89.6	84.5	77.1	67.4	67.4	71.1	63.6	81.6

Mindenekelőtt szembeötlik, hogy a jeles és jó tanulók játékkedve az átlagosnál alacsonyabb, mert míg az adatszolgáltató tanulók összeségének 81.6%-a szeret játszani, addig a jeles tanulók közül csak 76.3%, a jók közül is mindössze 80.0%; átlag körül mozog az elégséges tanulók arányszáma (81.4%), de az átlagnál jóval nagyobb az elégtelenek játékszeretete (86.6%). Érdekes és jellemző az arányszám fokozatos növekedése a jelesektől az elégtelenek felé. Ugyanerre az eredményre jutunk, ha a kormegoszlást, mint zavarószempontot a nyersarányszámokból kiküszöböljük, vagyis ha a fenti nyers arányszámokat az összes kolozsvári középfokú iskolák tanulóinak kormegoszlására standardizáljuk. Az adatszolgáltató tanulók standard arányszáma 77.5%, a jeles tanulóké 69.5, a jóké 74.6, az elégségeseké 77.9 és az elégteleneké 83.6% lesz.

Az egyes osztályzatok közötti különbség a standardizálással mintegy kiszélesedik. Egyébként mind a négy osztályzatú tanulóknál tapasztalhatjuk azt a már fentebb említett jelenséget, hogy a játékkedv, a 11 évesektől a 20 évesek felé haladva, ha némi hullámokat mutat is, évről-évre csökken, de figyelemreméltó, hogy míg a viszonyszámok a jeles és jó tanulóknál már a 14 éves kor után az átlag alá esnek, addig az elégséges

és elégtelen tanulók játékszeretete még a 15 éves korban is jóval az átlag felett mozog.

Fentebb már kutattuk — a tanulók összességének kor szerinti megoszlásánál — annak okát, hogy miért nem csökken a játékkedv arányszáma a 17. évről a 18. évre, illetőleg miért emelkedik a 19. évre. A fenti táblázat, de még inkább az idevonatkozó grafikon világosan mutatja, hogy e jelenség magyarázatát a 17 éves jeles és jó előmenetelű tanulók játékkedvének nagymértékű csökkenésében láthatjuk. Különösen feltűnő a 17 éves jeles tanulók játékszeretetének a 16 évesek 63.6%-os arányszámáról 38.5%-ra való süllyedése.

Ezekután most már tekintetbevéve, hogy az adatszolgáltató leányoknak több mint fele jeles vagy jó tanuló, némi magyarázatot találhatunk arra a kérdésre, miért látszik az adatok szerint kisebbnek a leányok játékkedve, mint a fiúké.

Amit fentebb bemutatunk, hogy a tanulók játékkedve a jeles tanulóktól az elégtelenek felé haladva mind nagyobb gyakoriságot mutat, a tanulókra általában vonatkozott. Az alábbi táblázat azt mutatja, hogy ez a megállapítás helyes a fiúkra is, de már az adatszolgáltató leányoknál az elégséges tanulók arányszáma a várt emelkedés helyett csökkenést árul el.

Az egyes csoportokhoz tartozó tanulók játékkedvének %-os arányszámai ugyanis:

	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen	Átlag
Fiúknál	76.4	80.0	83.0	86.0	82.7
Leányoknál	76.2	77.0	74.0	87.2	77.9

E jelenség megmagyarázatául elfogadhatjuk azt az egyszerű tényt, hogy az elégséges leánytanulók között igen jelentékeny számmal szerepelnek a csekélyebb mértékben játékszerető 16 éven felüli tanulók, 162-ből 31.5%, míg a hozzá hasonlító tömegű jó tanulók között is kisebb a 16 éven felüliek arányszáma (28.6%).

A gyermekek játékszeretetére egyebek mellett befolyással lehet még az a körülmény is, van-e a gyermeknek testvére, akivel játszhatik, vagy pedig nincs és kénytelen magában játszani, ill. idegenben keresni játszótársakat. A kérdőív ehhez a vizsgálathoz is szolgáltat anyagot, amikor azt tudakolja, hogy a megkérdezettnek hány testvére van. Ennek az ismérvnek az összevetése a szülők foglalkozásával és az iskolai előmenetellel ugyan nem tartozik szorosan tárgyunkhoz, mert az első inkább a gyermek szociális helyzetének képéhez ad egy esetvonást, a másik pedig ahhoz a problémához szolgáltat vizsgálati anyagot, vajjon hol kedvezőbb tanulási előhaladás szempontjából a gyermek helyzete, az egygyermekes, vagy a többgyermekes családokban-e, röviden mégis ismertetjük az ezirányú feldolgozás eredményét:

A SZÜLŐK FOGLALKOZASA ÉS A TESTVÉREK SZAMA

Megnevezés				Földbirtokos	Földműves	Önálló iparos	Önálló kereskedő	Tanár, tanító, lelkész	Szabadjoglalkozású	Köztisztviselő	Magántisztviselő	Katonai szolgálatban álló	Ipari, kereskedésszemély	Házmeester, szolga, altiszt, rendőr	Nyugdíjas magánzó	Egyéb és ismeretlen	Összesen
Testvérek száma				Fiúk és leányok együtt													
Nincs testvére	—	—	—	5	8	69	30	16	24	61	57	5	70	28	18	31	422
1	"	van	—	9	16	87	49	42	40	139	80	23	95	58	34	48	730
2	"	"	—	10	13	61	16	21	15	51	30	11	41	21	11	16	317
3	"	"	—	6	10	28	11	8	9	20	6	11	12	20	14	13	168
4	"	"	—	1	5	7	4	9	1	17	—	6	11	4	6	4	75
5	"	"	—	1	7	4	—	3	2	8	1	1	4	10	9	2	52
6	"	"	—	—	2	2	—	2	—	6	1	1	3	2	2	1	22
7	"	"	—	—	4	2	—	3	—	1	—	—	—	—	1	1	12
8	"	"	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	4
9	"	"	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1	1	—	4
Összesen	—	—	—	32	65	262	110	106	91	303	175	68	236	144	96	118	1.806
				Fiúk													
Nincs testvére	—	—	—	4	5	55	25	12	12	42	37	4	58	22	16	25	317
1	"	van	—	6	14	66	36	21	30	104	59	22	74	43	28	40	543
2	"	"	—	8	11	49	9	19	9	37	27	6	31	19	9	14	248
3	"	"	—	5	9	27	8	4	7	18	5	7	11	18	10	11	140
4	"	"	—	1	5	6	3	4	—	12	—	4	11	2	5	4	57
5	"	"	—	1	5	2	—	2	2	6	1	1	3	8	9	2	42
6	"	"	—	—	2	2	—	2	—	5	1	1	2	2	2	—	19
7	"	"	—	—	2	2	—	3	—	—	—	—	—	—	—	1	8
8	"	"	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	4
9	"	"	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	3
Összesen	—	—	—	25	53	211	81	69	60	244	130	45	190	115	79	99	1.381
				Leányok													
Nincs testvére	—	—	—	1	3	14	5	4	12	19	20	1	12	6	2	6	105
1	"	van	—	3	2	21	13	21	10	35	21	11	21	15	6	8	187
2	"	"	—	2	2	12	7	2	6	14	3	5	10	2	2	2	69
3	"	"	—	1	1	1	3	4	2	2	1	4	1	2	4	2	28
4	"	"	—	—	—	1	1	5	1	5	—	2	—	2	1	—	18
5	"	"	—	—	2	2	—	1	—	2	—	—	1	2	—	—	10
6	"	"	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	3
7	"	"	—	—	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	4
8	"	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9	"	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Összesen	—	—	—	7	12	51	29	37	31	79	45	23	46	29	17	19	425

Az 1806 tanuló a testvérek száma szerint a következőképen oszlik meg:

Nincs testvére 422 tanulónak

1 testvére van	730	„
2 „ „	317	„
3 „ „	168	„
4 „ „	75	„
5 „ „	52	„
6 „ „	22	„
7 „ „	12	„
8 „ „	4	„
9 „ „	4	„

A szülők foglalkozása szerint:

Megnevezés	Nincs testvére o/0	1 testvére van o/0	2 és több testvére van o/0	A családban élő összes gyermek sz.	Egy családra jutó gyermekek	Tanulók száma
Általában	23.4	40.0	36.2	4518	2.50	1806
Földbirtokos	15.6	28.2	56.2	88	2.75	32
Földműves	12.3	24.6	63.1	232	3.56	65
Önálló iparos	26.3	33.2	40.5	645	2.45	262
Önálló kereskedő	27.2	44.6	28.2	240	2.18	110
Tanár, tanító, lelkész	15.1	39.6	45.3	316	3.00	106
Szabadfogl.	26.4	43.9	29.7	202	2.22	91
Köztisztv.	20.1	45.9	34.0	755	2.50	303
Magántisztv.	32.6	45.7	21.7	344	1.97	175
Katonai szolg.	7.4	48.5	44.1	191	2.81	68
Ipari, keresk. segédszem.	29.7	40.3	30.0	531	2.25	236
Házmester, szolgáltsz, rendőr	19.5	40.3	40.2	391	2.72	144
Nyugdíjas, magánzó	18.7	35.4	45.9	291	3.02	96
Egyéb és ismeretlen	26.3	40.7	33.0	292	2.47	118

E táblázat szerint legtöbb egykés család a magántisztviselők, valamint az ipari és kereskedelmi segédszemélyzet körében fordul elő,* míg a legkevésbé egykés a katonai és földműves családok. Egy családra átlag 2.5 gyermek esik, legnépesebbek a földműves családok átlagosan 3.6 gyermekkel, valamint a tanár, tanító, lelkész és a nyugdíjas családok egyenként átlagosan 3 gyermekkel. E tábla hibája az, hogy minden tanulót külön családban állónak tételez fel, pedig valószínű, hogy az adatszolgáltatók között testvérek is vannak, akiket csak

* Burgdörfer német statisztikai adatok alapján hasonló megállapításra jut. Ez tehát elég általános jelenség.

**7. JÁTEKKEDV AZ ÁLTALANOS OSZTÁLYZAT, A TESTVÉREK SZÁMA
ÉS A TANULÓK NEME SZERINT**

Megnevezés	Jeles	Jó	Elégs.	Elégt.	Összesen	Jeles	Jó	Elégs.	Elégt.	Összesen
	osztályzatú					osztályzatú				
	abszolút számokban					százalékban				
	Fiúk és leányok együtt									
Testvére nincs — — —	36	106	196	84	422	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ebből szeret játszani — —	21	78	165	72	336	58.3	73.6	84.2	85.7	79.6
Testvére van — — — —	99	379	662	244	1.384	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ebből szeret játszani — —	82	310	533	212	1.137	82.8	81.8	80.5	86.8	82.1
	Fiúk									
Testvére nincs — — —	14	69	162	72	317	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ebből szeret játszani — —	6	48	143	60	257	42.9	69.6	88.3	83.3	81.1
Testvére van — — — —	62	259	534	209	1.064	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ebből szeret játszani — —	52	215	435	183	885	83.8	83.0	81.5	87.5	83.2
	Leányok									
Testvére nincs — — —	22	37	34	12	105	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ebből szeret játszani — —	15	30	22	12	79	68.2	81.1	64.7	100.0	75.3
Testvére van — — — —	37	120	128	35	320	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ebből szeret játszani — —	30	95	98	29	252	81.1	79.2	76.6	82.8	78.7

egyszer lett volna szabad szerepeltetni, ha a családok népes voltára következtetést akarunk levonni. A kérdőívek alapján azonban ez a hiba nem volt kiküszöbölhető. Az adatgyűjtésnek nem volt feladata a családok vizsgálata.

Osztályzat szerint a testvér nélküli és testvérral bíró tanulók a következőképpen oszlottak meg:

	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen	Összesen
	o s z t á l y z a t ú				
	Szám szerint				
Testvére nincs	36	106	196	84	422
Testvére van	99	379	662	244	1384
Összesen	135	485	858	328	1806
	Százalékban				
Testvére nincs	8.5	25.1	46.4	20.0	100.0
Testvére van	7.1	27.4	47.8	17.7	100.0
Összesen	7.5	26.8	47.5	18.2	100.0

Az egy gyermekes családokban e táblázat tanulsága szerint a gyermekek szélsőségeket árulnak el; több aránylag közöttük a jeles tanuló, mint a két és több gyermekes családokban, de viszont jóval több (20.0%) az elégtelen is, mint ott, ahol két vagy több gyermek van (17.7%). Jeles és jó eredményt együttesen azonban nagyobb arányban mutatnak fel a testvérral bíró tanulók, mint az egyetlen gyermekek. Úgy látszik, hogy a testvérek nem hatnak zavarólag egymásra, sőt egymás segítségével, buzdításával sikeresebben tudnak megküzdeni a leckékkel, mint az, aki egyedül van s akárhányszor a középosztály családi életének nem éppen ritka visszasságait szenvedti.

Ha már most e rövid kitérés után visszatérünk a játékedv vizsgálatára, felmerülhet az a kérdés, vajjon a testvérek száma befolyásolja-e és milyen mértékben a játékedvet.

E célból nézzük az alábbi táblázatot.

Szeret játszani:

	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen	Összesen
Testvére nincs	58.3	73.6	84.2	85.7	79.6
Testvére van	82.8	81.8	80.5	86.8	82.1

Fentebb már kimutattuk, hogy az adatszolgáltató tanulók játékszeretete a jeles tanulóknál a legkisebb mértékű és fokozatosan emelkedik az elégtelenek felé. Természetesenek találhatjuk tehát, ha ugyanezt látjuk azoknál a tanulóknál is, akiknek nincsen testvérük: a jeles tanulóknak csak 58.3%-a, az elégteleneknek pedig már 85.7 %-a szeret játszani. Könnyen

érthető az is, hogy a testvér nélküli gyermekeknek kisebb a játékkedvük, mint a testvéreseké, arányszámokkal kifejezve az előbbieké 79.6, utóbbiaké 82.1%. Feltűnő azonban azoknak a tanulóknak a sora, akiknek testvéreik vannak. E szerint a sor szerint ugyanis a jeles tanulóknak 82.8%-a szeret játszani. Ez az arányszám az átlagon (82.1%) felül mozog, ami azt mutatja, hogy ezeknek a tanulóknak van a játékhoz kedvük és pedig oly magas, hogy azt csak az elégtelen tanulók gátlás nélküli játékszeretete múlja felül. Az iskolával szemben való kötelességteljesítés tudata nem hat annyira csökkentőleg a játékkedvre, mint amilyen mértékben fokozzák azt velünk együtt növekvő testvéreink.

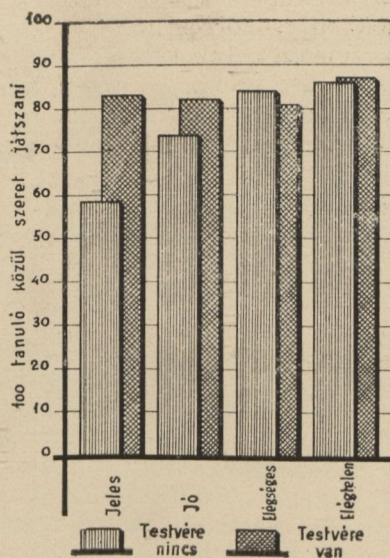
De felfoghatjuk a játékot védekező reakcióként is és ebben az esetben a játéknak e körbe tartozó formáit *Groves* szerint a következőkben csoportosíthatjuk: a) a játék, mint kellemetlen következmények kikerülésének eszköze; b) a játék, mint bosszúállás és elégtétel; c) a játék, mint kárpótlás; d) a játék, mint a képzelet foglalkoztatása és menekülés a való élet bajai elől. (Id. *Várkonyi* „Az ifjúkori védekezésről” 1942.)

A leányokra ezirányú kutatásunkat nem terjesztjük ki, mert csekély számuk a további részletezéssel annyira szétaprózódnék, hogy a nyert adatok megbízható demonstrálásra alkalmatlanná válnának.

A tanulók játékszeretetére vonatkozó arányszámokkal foglalkoztunk még a standardszámításnál. A nélkül, hogy ismétlésekbe bocsátkoznánk, utalunk az ott elmondottakra.

JATEKKEDV ALTALANOS OSZTALYZAT ES A TESTVEREK SZAMA SZERINT

(Fiúk és leányok egyutt)

JÁTEKIDŐTARTAM.

A kérdőív 8. pontja: Mennyi időt töltesz el egy nap játékkal? Legtöbb tanuló órákban jelölte meg a játékidőt: az 1806 tanulónak 79.1%-a; 234-en (13%) nem feleltek e kérdésre, leginkább azok, akik nem játszanak; míg 7.9% (142) határozatlan választ adott (sokat, keveset, néha, ritkán játszik). Az időtartamot 5 csoportba osztottuk: $\frac{1}{2}$ óránál kevesebbet játszik (jelölése: $-\frac{1}{2}$); $\frac{1}{2}$ órát és többet, de 1 óránál kevesebbet ($\frac{1}{2}-1$); 1 órát és többet, de 2 óránál kevesebbet ($1-2$); 2 órát és többet, de 5 óránál kevesebbet ($2-5$); 5 órát és többet ($5-$) játszik.

a) S z á m s z e r i n t.

Megnevezés	$-\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}-1$ órát játszik	$1-2$	$2-5$	$5-$	Határozatlan sokat keveset	Nem felelt	Összesen
Fiú	37	159	453	434	16	6	114	1381
Leány	9	46	182	91	3	1	21	425
Összesen	46	205	635	525	19	7	135	1806

b) S z á z a l é k b a n.

Fiú	2.7	11.5	32.8	31.4	1.2	0.4	8.3	11.7	100.0
Leány	2.1	10.8	42.8	21.5	0.7	0.2	5.0	16.9	100.0
Összesen	2.5	11.4	35.2	29.0	1.0	0.4	7.5	13.0	100.0

E táblázat szerint az 1806 tanulónak közel fele, pontosan 49.1%-a, naponta 2 óránál kevesebbet játszik, mindössze 30.0% az, amelyik 2 órát, sőt több időt tölt játékkal, s ezek között 19 olyan is akad, akik csaknem teljes szabadidejüket a játéknak szentelik. Ha nem vesszük figyelembe azokat, akik nem órákban jelölték meg a játékidőtartamot, akkor arra a megállapításra juthatunk, hogy egy tanuló átlag 1.61 órát tölt naponta játékban és pedig a fiúk ennél valamivel többet 1.66 órát, míg a leányok kevesebbet, nem egészen másfél (1.42) órát.

Ez utóbbi arányszámokat, vagyis az egy tanuló által naponta játékkal töltött időt vegyük vizsgálat alá korévenként.

Naponta átlagosan ... órát játszik a

	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	általában
											é v e s
Fiú	2.36	1.90	1.86	1.72	1.59	1.50	1.47	1.35	1.25	1.51	1.66
Leány	1.57	1.51	1.51	1.33	1.23	1.41	1.14	1.36	1.08	—	1.42
Együtt	2.08	1.73	1.73	1.63	1.54	1.49	1.41	1.35	1.24	1.51	1.61

Ez a táblázat mindenekelőtt visszatükrözteti azt a már eddigi tanulmányozásunk során nyert tapasztalatunkat, hogy a magasabb korok felé haladva a játékkedv fokozatosan csök-

**8. JÁTEKIDŐTARTAM ÉS JÁTEKIDŐIGÉNY A TANULÓK
ÉLETKORA ÉS NEME SZERINT**

Megnevezés	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	Össz.
	é v e s										
Flúk és leányok együtt											
Játékidőtartam	1. Abszolút számokban										
Nem felelt, nem játszik —	4	8	14	6	10	29	47	46	38	32	234
0.5 óránál kevesebbet játszik	1	2	4	3	3	7	8	6	6	6	46
0.5—1 órát játszik — —	5	15	29	26	35	17	35	22	16	5	205
1—1.5 „ „ — —	9	74	61	69	40	26	31	27	19	12	368
1.5—2 „ „ — —	9	46	51	44	31	22	21	26	13	4	267
2—3 „ „ — —	19	85	66	60	46	18	17	18	10	10	349
3—4 „ „ — —	12	37	29	25	13	10	6	6	3	2.	143
4—5 „ „ — —	4	4	8	7	5	2	2	1	—	—	33
5 „ „ — —	2	1	6	2	2	—	5	—	—	1	19
Határozatlan — — — —	2	6	9	7	15	18	30	23	16	16	142
Összesen —	67	278	277	249	200	149	202	175	121	88	1.806
Játékidőtartam	2. Százalékban										
Nem felelt, nem játszik —	6.0	2.8	5.1	2.4	5.0	19.5	23.2	26.3	31.4	36.4	19.2
0.5 óránál kevesebbet játszik	1.5	0.7	1.4	1.2	1.5	4.5	4.0	3.4	5.0	6.8	2.5
0.5—1 órát játszik — —	7.4	5.4	10.5	10.4	17.5	11.4	17.3	12.6	13.2	5.7	11.4
1—1.5 „ „ — —	13.4	26.6	22.0	27.7	20.0	17.5	15.3	15.4	15.7	13.6	20.4
1.5—2 „ „ — —	13.4	16.5	18.4	17.7	15.5	14.8	10.4	14.9	10.7	4.5	14.8
2—3 „ „ — —	28.4	30.7	23.8	24.1	23.0	12.1	8.4	10.3	8.3	11.4	19.3
3—4 „ „ — —	17.9	13.3	10.5	10.1	6.5	6.7	3.0	3.4	2.5	2.3	7.9
4—5 „ „ — —	6.0	1.0	2.9	2.8	2.5	1.4	1.0	0.6	—	—	1.8
5 „ „ — —	3.0	0.4	2.2	0.8	10.	—	2.5	—	—	1.1	1.1
Határozatlan — — — —	3.0	2.2	3.2	2.8	7.5	12.1	14.9	13.1	13.2	18.2	7.9
Összesen —	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Játékidőigény	1. Abszolút számokban										
Elégnek tartja a játékidőt —	50	225	198	194	133	108	117	116	65	36	1.242
Többet szeretne játszani —	15	46	72	52	59	31	59	38	33	27	432
Nem válaszolt — — —	2	7	7	3	8	10	26	21	23	25	132
Összesen —	67	278	277	249	200	149	202	175	121	88	1.806
Játékidőigény	2. Százalékban										
Elégnek tartja a játékidőt —	74.6	81.0	71.5	77.9	66.5	72.5	57.9	66.3	53.7	40.9	68.8
Többet szeretne játszani —	22.4	16.5	26.0	20.9	29.5	20.8	29.2	21.7	27.3	30.7	23.9
Nem válaszolt — — —	3.0	2.5	2.5	1.2	4.0	6.7	12.9	12.0	19.0	28.4	7.3
Összesen —	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

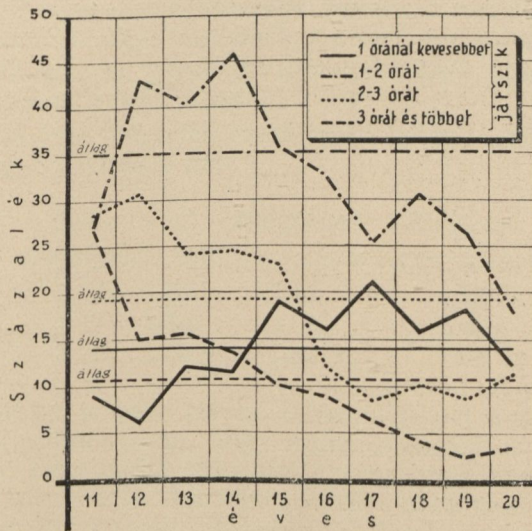
**8. JÁTEKIDŐTARTAM ÉS JÁTEKIDŐIGÉNY A TANULÓK
ÉLETKORA ÉS NEME SZERINT**

Megnevezés	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	Összesen		
	é v e s												
	abszolút számokban										%		
Játékidőtartam												Flúk	
0.5 óránál kevesebbet játszik	—	2	7	2	7	15	33	37	30	26	162	11.7	
Nem felelt, nem játszik	—	2	3	2	1	3	5	7	6	6	5	37	2.7
0.5—1 órát játszik	—	4	8	17	20	32	13	25	20	15	5	159	11.5
1—1.5 „ „	—	5	43	27	49	30	24	25	24	15	12	254	18.4
1.5—2 „ „	—	2	28	33	31	24	21	19	24	13	4	199	14.4
2—3 „ „	—	10	56	52	51	45	16	16	14	9	10	279	20.2
3—4 „ „	—	12	31	22	23	12	8	5	6	3	2	124	9.0
4—5 „ „	—	4	4	6	7	5	2	2	1	—	—	31	2.2
5 „ „	—	2	1	4	2	2	—	4	—	—	1	16	1.2
Határozatlan — — —	—	1	5	7	6	12	14	22	22	15	16	120	8.7
Összesen —	—	42	181	177	192	172	118	158	154	106	81	1.381	100.0
Játékidőigény													
Elégnek tartja a játékidőt —	—	27	142	122	151	111	89	91	105	61	35	934	67.6
Többet szeretne játszani —	—	14	35	52	38	55	23	49	34	31	25	356	25.8
Nem válaszol — — —	—	1	4	3	3	6	6	18	15	14	21	91	6.6
Összesen —	—	42	181	177	192	172	118	158	154	106	81	1.381	100.0
Játékidőtartam												Leányok	
Nem felelt, nem játszik —	—	2	5	7	4	3	14	14	9	8	6	72	16.9
0.5 óránál kevesebbet játszik	—	1	—	2	2	—	2	1	—	—	1	9	2.1
0.5—1 órát játszik — —	—	1	7	12	6	3	4	10	2	1	—	46	10.8
1—0.5 „ „	—	4	31	34	20	10	2	6	3	4	—	144	26.8
1.5—2 „ „	—	7	18	18	13	7	1	2	2	—	—	68	16.0
2—3 „ „	—	9	29	14	9	1	2	1	4	1	—	70	16.5
3—4 „ „	—	—	6	7	2	1	2	1	—	—	—	19	4.5
4—5 „ „	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	0.5
5 „ „	—	—	—	2	—	—	—	1	—	—	—	3	0.7
Határozatlan — — —	—	1	1	2	1	3	4	8	1	1	—	22	5.2
Összesen —	—	25	97	100	57	28	31	44	21	15	7	425	100.0
Játékidőigény													
Elégnek tartja a játékidőt —	—	23	83	76	43	22	19	26	11	4	1	308	72.5
Többet szeretne játszani —	—	1	11	20	14	4	8	10	4	2	2	76	17.9
Nem válaszolt — — —	—	1	3	4	—	2	4	8	6	9	4	41	9.6
Összesen —	—	25	97	100	57	28	31	44	21	15	7	425	100.0

ken, s a leányoknak a játékkal szemben tanúsított szere-
tete általában alacsonyabb nívón mozog, mint a fiúké.
Itt is látjuk, hogy a játékra fordított idő a 11 éveseknél
a legnagyobb s a 19 éveseknél a legkisebb, míg ott
a 2 órát is meghaladja, emezeknél az 1 és $\frac{1}{4}$ órát sem éri el. A
20 évesek másfél óras átlagos játékidéje nem illik ebbe a sorba.
Ennek oka elsősorban az, hogy mindössze 34-en jelölték meg
órákban a játékidőtartamot, s így csekély számuk statisztikail-
lag alig értékelhető adatot szolgáltathat, de meg a 20 éves
fiúknak — mint másutt láttuk — azok a legkedveltebb játéka
(a társasjátékon kívül sakk, labdarúgás és kártya), amelyek
hosszabb játékidőt igényelnek. A fiúk minden korévben
több időt fordítanak a játékra, mint ugyanazon korú leá-
nyok, s ezek alacsonyabb nívón mozgó játékidéje csak a 18
éves korban haladja meg a fiúkét. A fokozatosan csökkenő
sort a leányoknál statisztikailag figyelembe nem vehető két ki-
ugrás (a 16 és 18 éves korban) zavarja meg. E két eset vizs-
gálatától el kell tekintenünk az esetek kevés száma miatt, s
mivel most még további részletezésekre térünk át, helyesnek
tartjuk, ha csak a fiúk és leányok együttes adatait fogjuk
szemlére teríteni.

A 8. sz. táblázat szerint majdnem mindenik korévben a vi-
szonylag legtöbb tanuló 1—2 órát játszik, kivételt a 11 és 12 éve-
sek képeznek, akik közül 52.3%, ill. 45.4% 2—5 órát jelentette
játéka időtartamául. Ők azok, akiknek még a játék az elemük,
nemcsak szórakozásból játszanak, akik kigyult arccal, holtfá-
radtan térnek haza a játékból, akik játszanak és nem kérdik
miért. Játékos komoly munkájuk is, nem tudják, hogy egy év
mulva már húzódnak a játéktól, néhány év mulva pedig újból
keresni fogják a játékot, amiben ma élnek, hogy felüldülhesse-
nek. Játszanak 2—5, sőt 5-nél több órát, amennyinél több sza-
badidejük már nem is lehet. Vannak néhányan, mindössze
16-an, akik még egy félórát sem játszanak naponta; leginkább
a 19 és 20 évesek között, míg azok között, akik játékra 1 órá-
nál kevesebb időt fordítanak, elsőhelyen a 17 évesek állanak.
A naponta 2 óránál kevesebbet játszóik között legmagasabb
gyakorisági számukkal (57%-kal) a 14 évesek tűnnek ki. De
azért ugyanekorúak több mint harmada (37.8%) 2 óránál töb-
bet szentel a játéknak. Ügyéltszik, az idővel, amit játékra for-
dítanak, nem takarékoskodnak e tanulók. Erről tanuskodik a
következő kérdőpontra (elégnek tartod-e a játékidőt, vagy sze-
retnél többet játszani?) adott válaszok tömege is: az 1806 ta-
nuló közül 1242 vagyis több mint kétharmada (68.8%) elég-
nek tartja a játékidőt. Mindössze 23.9%, tehát a tanulóknak
egy negyede sem, szeretne többet játszani. Ezeknek javarésze
valószínűleg azok közül kerül ki, akiknek még egy óra idejük
sem jut játékra. Nem érdektelen néhány idevonatkozó felele-
tet ismertetni.

(Fiúk és leányok együtt)

Egy 18 éves jórendű fiútanuló akinek csak nagyon ritkán van alkalma és ideje a játékra, szeretné legalább egy héten egyszer jól kijátszani magát.

Egy 21 éves jórendű fiútanuló, aki hetenkint alig 4 órát tölt játékkal, szeretne még többet játszani, „mert — mint ő mondja — észrevettem, hogy játék után jobb kedvem van a tanulásra”.

Egy 18 éves jórendű fiútanuló szeretne több időt fordítani a játékra, „mert ezzel — szavai szerint — testi erőmet növelhetném, s jellememet alakíthatnám”. (Szabadidejét szinte kizárólag tanítással tölti.)

Egy 19 éves elégséges rendű fiútanuló reméli, hogy érettségije után több ideje lesz játékra s ez vigasztalja.

Egy 12 éves jól tanuló fiú szeretne többet játszani, de nem lehet. (Naponta 3 órát játszik!)

Egy 16 éves elégtelen osztályzatú leány szerint az idő sohasem elég, ha játszani kell.

	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen	Általában
	osztályzatú tanulók napi átlagos játékidéje órákban				
Fiúk	1.49	1.59	1.68	1.73	1.66
Leányok	1.47	1.38	1.09	1.49	1.42
Együtt	1.49	1.52	1.62	1.73	1.61

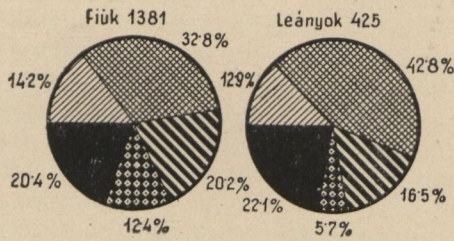
E táblázat is igen szépen illusztrálja azt a már több helyen megállapított tényt, hogy minél gyengébb a tanuló, akár tanulásban, akár pedig lelki konfliktusai megoldásában, annál kevesebb hatóók működik közre, helyesebben mondva érvényesül játékszenvedélyének fékezésére. A fenti adatok szerint például az elégtelen tanulók naponta átlag 1 és háromnegyed órát fordítanak játékra, velük szemben a jeles tanulók játékidéje átlagosan még a másfél órát sem éri el. Fokozatos a játékidő tartamának emelkedése a jeles tanulóktól az elégtelen osztályzatúak felé általában é sa fiúknál, de a leányok átlagos játékidéje csökkenést mutat a jelesekkel szemben a jó osztályzatúaknál, az elégségesek még kevesebbet, alig többet, mint egy órát játszanak naponta, az elégtelen osztályzatú leánytanulók átlagos játékidőtartama viszont közel másfélórára emelkedik, de nem magasabbra, mint a jeles fiútanulók játékidéje. Eddig megismert adataink alapján természetesnek találhatjuk, hogy a leánytanulók játékidéje minden osztályzat szerinti csoportban alacsonyabb a fiúkénál és ha tudjuk, hogy az elégséges osztályzatú leánytanulók játékkedve nagy csökkenést mutat, akkor nem csodálkozhatunk játékidéjük alacsony voltán sem. Egyre azonban e helyen ismételten felhívjuk a figyelmet, hogy a játékidőnek az osztályzattal való kombinálásából keletkezett táblá-

**9. JÁTEKIDŐTARTAM AZ ÁLTALÁNOS OSZTÁLYZAT ÉS A TANULÓK
NEME SZERINT**

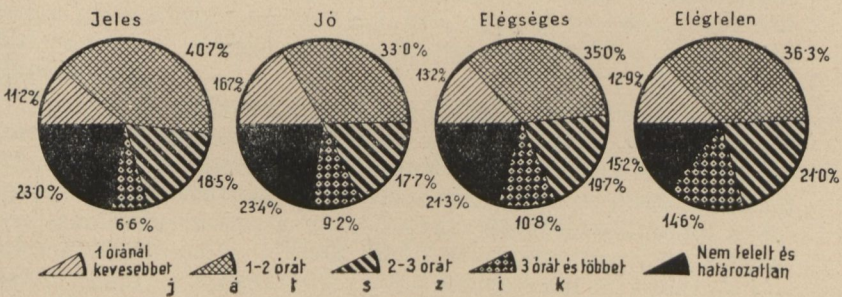
Megnevezés	Jó				Összesen	Jó				Összesen		
	osztályzatú					osztályzatú						
	abszolút számokban					százalékban						
	Jó	Elégs.	Elégt.	Jó		Jó	Elégs.	Elégt.	Jó			
Játékidőtartam												
Fiúk és leányok együtt												
Nem felelt, nem játszik	24	72	114	24	234	17.8	14.8	13.3	7.3	12.9		
0.5 óránál kevesebbet játszik	4	13	18	11	46	3.0	2.7	2.1	3.4	2.5		
0.5—1 órát játszik	11	68	95	31	205	8.2	14.0	11.1	9.5	11.4		
1—1.5 „	37	99	164	68	368	27.4	20.4	19.1	20.7	20.4		
1.5—2 „	18	61	137	51	267	13.3	12.6	15.9	15.6	14.8		
2—3 „	25	86	169	69	349	18.5	17.7	19.7	21.0	19.3		
3—4 „	8	35	67	33	143	5.9	7.2	7.8	10.1	7.9		
4—5 „	—	6	17	10	33	—	1.2	2.0	3.0	1.8		
5 „	1	4	9	5	19	0.7	0.8	1.0	1.5	1.1		
Határozatlan	7	41	68	26	142	5.2	8.6	8.0	7.9	7.9		
Összesen	135	485	858	328	1.806	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0		
Játékidőtartam												
Fiúk												
Nem felelt, nem játszik	7	47	87	21	162	9.2	14.3	12.5	7.5	11.7		
0.5 óránál kevesebbet játszik	2	11	16	8	37	2.6	3.4	2.3	2.8	2.7		
0.5—1 órát játszik	8	43	80	28	159	10.5	13.1	11.5	10.0	11.5		
1—1.5 „	23	58	119	54	254	30.3	17.7	17.1	19.2	18.4		
1.5—2 „	10	38	104	47	199	13.2	11.6	14.9	16.7	14.4		
2—3 „	13	62	144	60	279	17.1	18.9	20.7	21.4	20.2		
3—4 „	6	29	62	27	124	7.9	8.8	8.9	9.6	9.0		
4—5 „	—	5	17	9	31	—	1.5	2.4	3.2	2.2		
5 „	1	2	9	4	16	1.3	0.6	1.3	1.4	1.2		
Határozatlan	6	33	58	23	120	7.9	10.1	8.4	8.2	8.7		
Összesen	76	328	696	281	1.381	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0		
Játékidőtartam												
Leányok												
Nem felelt, nem játszik	17	25	27	3	72	28.8	15.9	16.7	6.4	16.9		
0.5 óránál kevesebbet játszik	2	2	2	3	9	3.4	1.3	1.2	6.4	2.1		
0.5—1 órát játszik	3	25	15	3	46	5.1	15.9	9.2	6.4	10.8		
1—1.5 „	14	41	45	14	114	23.7	26.1	27.8	29.8	26.8		
1.5—2 „	8	23	33	4	68	13.6	14.7	20.4	8.5	16.0		
2—3 „	12	24	25	9	70	20.3	15.3	15.4	19.1	16.5		
3—4 „	2	6	5	6	19	3.4	3.8	3.1	12.8	4.5		
4—5 „	—	1	—	1	2	—	0.6	—	2.1	0.5		
5 „	—	2	—	1	3	—	1.3	—	2.1	0.7		
Határozatlan	1	8	10	3	22	1.7	5.1	6.2	6.4	5.2		
Összesen	59	157	162	47	425	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0		

JÁTEKIDŐTARTAM

a) Nem szerint

b) Általános osztályzat szerint

zat mezejének egy-egy kockájába alig jut eset az adatszolgáltató leánytanulók csekély száma miatt. Ezt különben az arányszámokból alkotott fenti táblázat is elárulja. A fiúk és leányok együttes viszonysszámsora alig különbözik a fiúk sorától, sőt két helyen, a jeleseknél és elégteleneknél, egyezést mutat, ami azt jelenti, hogy az egyes csoportokban szereplő leányok tömegének — csekélységénél fogva — az átlag kialakulására vajmi kevés befolyása van.

Ezek után vegyük szemügyre az alábbi táblázaton, hogy a különböző osztályzatú adatszolgáltató tanulók mekkora számban, milyen gyakorisági (arány-) számmal szerepelnek az egyes játékidőcsoportokban. (Lásd a 9. számú táblázatot.)

Azt már láttuk, hogy a tanulóknak több mint egyharmada (35.2%) mindössze 1—2 órát játszik, a jeles tanulóknak azonban több mint 2/5-e, pontosan 40.7%-a elégszik meg ezzel a játékidővel, számarányukkal még az elégtelen osztályzatúak 36.3%-os részesedését is felülmulva. Ezért azután a hosszabb, 2—5 és 5-nél több órás játékidőtartamokban legkisebb a számarányuk. Ezekben az időtartam-csoportokban természetesen az elégtelen tanulók vezetnek, akik tömegüknek több mint egy harmad részével (34.1%-kal) élvezik a 2—5 órás játékidőt.

Az a néhány tanuló, akik egyszerűen azt felelték, hogy sokat játszanak, az elégséges és elégtelen osztályzatúak közül kerül ki. Ha a leghosszabb játékidőben a legkisebb a jelesek számaránya, a legrövidebb időtartamban is háttérbe szorulnak csekély gyakoriságú számukkal, mintegy jelezve azt, hogy aki tanul, annak a mérsékelt (1—2 órás) játékidőre feltétlenül szüksége van.

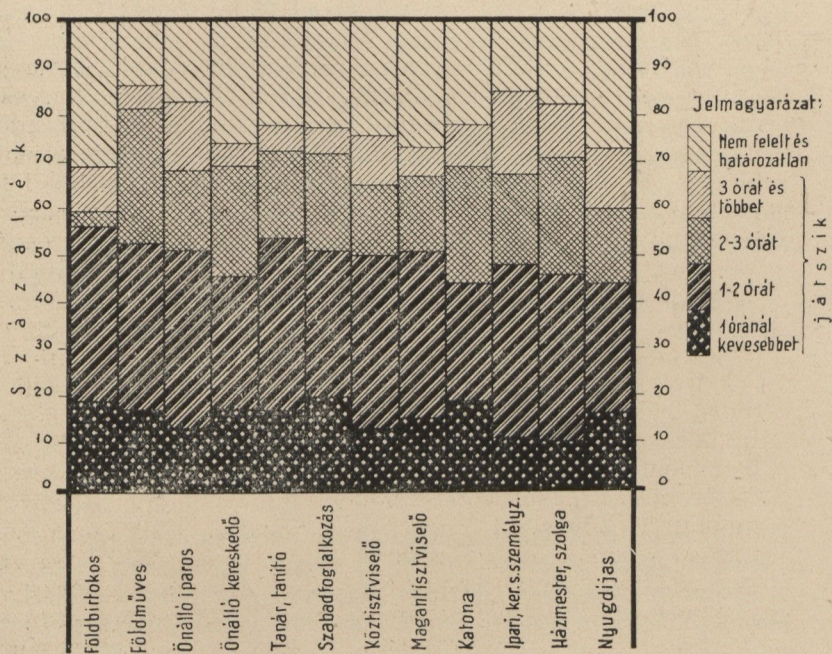
Amit a tanulók együttesének játékidőjéről most megállapítottunk, ugyanazt mondhatjuk a fiúkéról is. A leányoknál feltűnő, hogy a mérsékelt játékidőtartamban (1—2 óra) az elégséges osztályzatúak vezetnek közel 50%-os, pontosan 48.2%-os számarányukkal, s a 2—5 órás játékidőtartamban a jeleseknek 23.7%-os, a jóknak 19.1%-os arányszáma az elégségesekét (18.5%) meghaladja. De a leányoknál is vezetnek ebben a játékidőtartamban az elégtelenek magas számarányukkal (34%-kal).

Az alábbi sorban a szülők foglalkozása szerint csak a fiúk játékre fordított idejét adjuk meg, amint tovább is már ismert okokból csak a fiúkra vonatkozó játékidőtartam-csoportokat vesszük vizsgálat alá.

	Földbirtokos	Földműves	Önálló iparos	Önálló keresk.	Tanár, tanító, lelkész	Szabadfoglalkozású	Köztisztviselő	Magántisztviselő	Katona	Ipari, keresk. segédszem.	Házmaster stb.	Nyugdíjas	Egyéb és ismeretlen	Összesen
szülők gyermekeinek átlagos napi játékidéje (óra)	1.38	1.46	1.65	1.53	1.55	1.29	1.62	1.49	1.79	1.94	1.78	1.76	1.77	1.66

A fiúk általában naponta 1.66 órát játszanak. Ezt a játékidőt csak a katonai szolgálatban állók, az ipari és kereskedelmi segédszemélyzet, a házmester, szolga, altiszt, rendőr, a nyugdíjas és magánzó, valamint az egyéb és ismeretlen foglalkozású szülők gyermekeinek játékidéje múlja felül. Legmagasabb a játékidéje az ipari és kereskedelmi segédszemélyzet gyermekeinek, ezek naponta átlag közel két órát, pontosan 1.94 órát töltenek el játékkal. Ennek a foglalkozási csoportnak a körébe tartozó gyermekek tömege a többi foglalkozási ágakhoz viszonyítva elég jelentékeny, mert a 190-et kitevő gyermekszám közvetlenül a köztisztviselők és az önálló iparosok gyermekeinek száma (224, ill. 211) után következik. Ha most már feltételezzük, hogy ezek a szülők nagy elfoglaltságuk, otthonról egész napi távollétük következtében nem tudnak kellő felügyeletet gyakorolni gyermekeik felett, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a korév és tanulmányi előmenetel mellett ez a körülmény — éppen tömege miatt — nem hanyagolható el a tanulók játékidéjének vizsgálatánál. Lehet ugyan, hogy e foglalkozási ághoz tartozó szülők gyermekei között nagy számban szerepelnek a játékban korlátot nem ismerő 11 és 12 éves gyermekek, valamint az elégtelen osztályzatúak, de vajjon nem éppen ezeknek van-e szükségük egy külső tekintély jelenlétére, ha már a gyermek belsejében hiányzik a fékező erő. A nevelés és felügyelet megléte vagy hiánya mint külső tényezők működnek közre a tanulók játékedvének és játékidéjének kialakulásában. Ezt látszanak igazolni a fokozottabb felügyeletet nyújtani képes ugyanfoglalkozások körébe tartozó önálló gyermekeinek adatai is, mert sem az önálló iparosok, sem az önálló kereskedők gyermekeinek játékidéje (1.65, ill. 1.53) nem éri el az összes fiútanulókra kiszámított napi átlagos játékidőt (1.66), s a legnagyobb tömegű köztisztviselőgyermekek játékidéje is (1.62) az átlagon alul marad. A földművelők gyermekei pedig, akikről más helyen megállapítottuk, hogy valószínűleg nagyobbrészt internátusokban, szál-

JATEKIDŐTARTAM A SZÜLŐK FOGLALKOZASA SZERINT

lásokon (tehát felügyelet alatt) laknak, naponta átlag még másfélórát sem játszanak.

A 10. számú táblázat a szülők foglalkozását és a játékidőtartamot veti össze.

Mint láttuk az 1381 fiútanuló naponta átlag alig valamivel többet mint másfélórát tölt el játékkal. Vannak tehát olyanok, akik még ennél is kevesebb játékidővel meg kell, hogy elégedjenek. Legfeljebb egy félórája marad a játékra a tanulók 14.2%-ának, sőt a földműves és szabadfoglalkozású szülők gyermekeinek közel 19%-a, a katonai szolgálatban állók gyermekeinek meg éppen 20%-a legfeljebb egy félórát játszik naponta. A fiúknak közel harmadrésze, 32.6%-a, legfeljebb egy órát szentelhet a játéknak, de a szabadfoglalkozásúak gyermekeinek 41.1%-a, a földbirtokosokéinak 40.0%-a, a földművesek fiainak 43.4%-a kénytelen beérni az 1 órát meg nem haladó játékidővel. A naponta 2 órát játszó tanulókról tömegük miatt érdemes megemlékezni; 279 fiú tartozik ebbe a csoportba, az 1381 adatszolgáltató fiú egyötöde, 20.2%-a. Úgy látszik ez a legnépszerűbb játékidőtartam, mert a tanulók feleleteit változtatás, összevonás nélkül véve alapul ez az időmegjelölés fordul elő legtöbbször.

Félóránál kevesebbnek jelölte a játékidőt a fiúk 2.7%-a,

0.5 órának	11.5 %-a
1	18.4
1.5	14.4
2	20.2
3	9.0
4	2.2
5—6	1.2

A 2 órás időtartamot az átlagosan másfélórát nem játszó földműves gyermekek közül is 28.3% vallotta játékidőjének, s az önálló kereskedők, tanárok, tanítók, lelkészek, valamint a szabadfoglalkozásúak gyermekei közül is több mint 20%, rendre 24.7%, 23.2, ill. 23.3%.

A nélkül, hogy a szülők foglalkozása szerint való részletezésére vizsgálatainkat kiterjesztenők, meg kell említenünk, hogy a leányoknál, akiknek mint láttuk átlagos játékidője 1.42 óra, a legnépszerűbb játékidőtartam az adatokból kitetszőleg nem 2, hanem csak 1 óra. A 425 leánytanuló közül 114 (26.8%) jelölte a naponta játékban töltött időt 1 órában.

Egyébként naponta félóránál kevesebbet játszik 2.1%;

0.5 órát játszik	10.8 %
1	26.8
1.5	16.0
2	16.5
3	4.5
4	0.5
5—6	0.7

**10. JÁTEKIDŐTARTAM A SZÜLŐK FOGLALKOZÁSA ÉS A TANULÓK
NEME SZERINT**

Megnevezés	Földbirtokos	Földműves	Önálló iparos	Önálló kereskedő	Tanár, tanító lelkész	Szabadfoglalkozású	Köztisztviselő	Magántisztviselő	Katonai szolgálatban áll	Ipari, keresk. segédszemély	Házmester, szolga,	Nyugdíjas, magánzó	Egyéb és ismeretlen	Összesen
Játékidőtartam														
							Fiúk és leányok							
Nem felelt, nem játszik —	7	3	21	16	10	14	51	35	9	23	16	17	12	234
0.5 óránál kevesebbet játszik —	—	4	5	2	2	1	6	7	2	6	1	6	4	46
0.5—1 órát játszik — — —	6	7	29	17	16	17	34	20	11	20	13	9	6	205
1—1.5 „ „ — — —	7	19	54	17	19	22	57	42	11	50	25	18	27	368
1.5—2 „ „ — — —	5	4	46	14	20	6	54	20	6	38	27	9	18	267
2—3 „ „ — — —	1	19	44	26	20	19	47	28	17	45	36	16	31	349
3—4 „ „ — — —	3	3	32	5	3	—	22	7	2	31	13	8	14	143
4—5 „ „ — — —	—	—	4	—	1	2	8	2	2	8	2	2	2	33
5 „ „ — — —	—	—	3	—	2	3	1	2	2	3	2	1	—	19
Határozatlan — — —	3	6	24	13	13	7	23	12	6	12	9	10	4	142
Összesen —	32	65	262	110	106	91	303	175	68	236	144	96	118	1.806
Játékidőtartam														
							Fiúk							
Nem felelt, nem játszik —	5	3	17	12	5	8	35	21	4	16	12	13	11	162
0.5 óránál kevesebbet játszik —	—	3	5	1	1	1	5	6	2	4	1	5	3	37
0.5—1 órát játszik — — —	4	7	26	10	11	10	25	15	7	19	11	9	5	159
1—1.5 „ „ — — —	6	13	42	12	13	13	38	32	6	34	13	10	22	254
1.5—2 „ „ — — —	3	4	33	11	9	5	40	14	6	30	25	7	12	199
2—3 „ „ — — —	1	15	35	20	16	14	38	21	10	37	31	14	27	279
3—4 „ „ — — —	3	3	29	5	2	—	14	7	2	27	11	8	13	124
4—5 „ „ — — —	—	—	3	—	1	2	8	1	2	8	2	2	2	31
5 „ „ — — —	—	—	1	—	2	2	1	2	2	3	2	1	—	16
Határozatlan — — —	3	5	20	10	9	5	20	11	4	12	7	10	4	120
Összesen —	25	53	211	81	69	60	224	130	45	190	115	79	99	1.381
Játékidőtartam														
							Leányok							
Nem felelt, nem játszik —	2	—	4	4	5	6	16	14	5	7	4	4	1	72
0.5 óránál kevesebbet játszik —	—	1	—	1	1	—	1	1	—	2	—	1	1	9
0.5—1 órát játszik — — —	2	—	3	7	5	7	9	5	4	1	2	—	1	46
1—1.5 „ „ — — —	1	6	12	5	6	9	19	10	5	16	12	8	5	114
1.5—2 „ „ — — —	2	—	13	3	11	1	14	6	—	8	2	2	6	68
2—3 „ „ — — —	—	4	9	6	4	5	9	7	7	8	5	2	4	70
3—4 „ „ — — —	—	—	3	—	1	—	8	—	—	4	2	—	1	19
4—5 „ „ — — —	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2
5 „ „ — — —	—	—	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	3
Határozatlan — — —	—	1	4	3	4	2	3	1	2	—	2	—	—	22
Összesen —	7	12	51	29	37	31	79	45	23	46	29	17	19	425

EGYEDÜL ÉS MÁSOKKAL VALÓ JÁTSZÁS.

A labdarúgás, a társasjáték, a különféle labdajátékok, stb. mind olyan játékok, amelyek társaságot kívánnak s amelyekről láttuk, hogy az adatszolgáltató fiúk és leányok nagy tömegeit foglalkoztatják. Úgy látszik tehát, hogy az egyedül és másokkal való játszás kérdése inkább csak mint lelki alkati problémának boncolása volna ígéretes, ez azonban már kívül esik célkitűzésünkön. Társas életet él a gyermekek nagy tömege annyira, hogy az adatszolgáltató tanulóknak mindössze 7.5 %-a, az 1806 tanulóból csupán 136 válaszolta azt, hogy legszívesebben egyedül játszik. És éppen ez a 7.5%, valamint a másneműekkel is játszó 16.7%, sőt az inkább másneműekkel játszó 1.6% az, ami a lélekbuvárt elsősorban érdekelheti. A serdülő és ifjú korban lévő tanulók olyan szimptomáival találkozunk itt, amelyek feltűnő karakterizáló jellegüknél fogva, bár kevés esetet képviselnek, a nagy tömegből kicsillognak, mint a gyémánt a homoktengerből. A kérdőív idevonatkozó pontja így hangzott: kivel vagy kikkel szoktál játszani? (Testvéreiddel, osztálytársaiddal, barátaiddal vagy akár idegenekkel is? Fiúkkal, leányokkal? Vagy inkább egyedül játszol?)

A kapott válaszokat négy csoportba osztottuk.

1. Az adatszolgáltatóval egyeneműekkel játszik (ide soroztuk a testvérekkel való játszást is).

2. Fiúkkal, leányokkal játszik.

3. Inkább másneműekkel játszik.

4. Inkább egyedül játszik.

Elkülönítettük azokat, akik bármi okból e kérdésre nem feleltek. Az eredményt az alábbi táblázat mutatja:

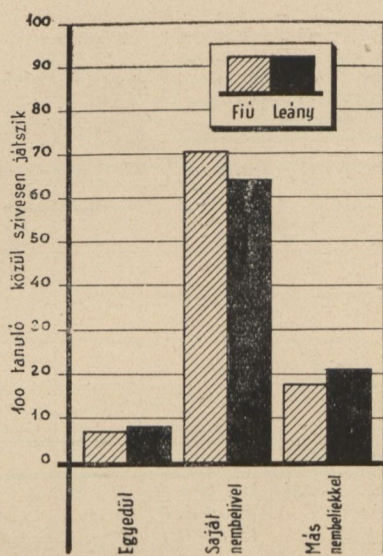
	Fiú		Leány		Együtt	
	absz.	%	absz.	%	absz.	%
Nem felelt	68	4.9	29	6.8	97	5.4
Egyeneműekkel játszik	970	70.3	273	64.2	1243	68.8
Fiúkkal, leányokkal, vegyesen	218	15.8	84	19.8	302	16.7
Inkább másneműekkel	24	1.7	4	1.0	28	1.6
Inkább egyedül játszik	101	7.3	35	8.2	136	7.5
Összesen	1.381	100.0	425	100.0	1806	100.0

A fiúk sokkal nagyobb százalékban (70.3%) játszanak a saját nembeliekkel, mint a leányok (64.2%); ez érthető, ha figyelembe vesszük, hogy a fiúk játécai közt a legnagyobb gyakorisági számmal a labdarúgás szerepel, ami csak a fiúk játéka és a kisgyermekek harci és kalandos játécai is szinte teljesen kizárják a leányokat. Viszont a leányok legkedveltebb játécai: a társasjáték és a labdajáték nem zárják ki a fiúkat. Ezért aztán már a leányok nagyobb arányszámban (19.8%)

11. JATSZÓTARSAK A TANULÓK ÉLETKORA SZERINT

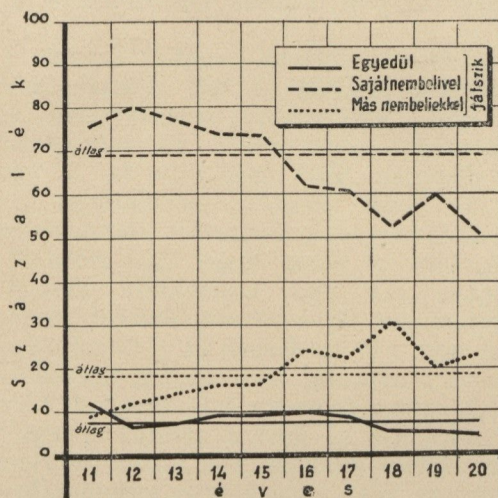
Megnevezés	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	Össz.
	é v e s										
Fiúk és leányok együtt	1. Abszolút számokban										
Nem felelt — — —	2	2	7	1	2	7	18	21	18	19	97
Inkább egyedül szeret j.	8	19	19	22	18	14	17	9	6	4	136
Oszt.-társaival, barátai- val, idegenekkel is j.	51	223	313	185	147	92	122	92	73	45	1.243
Fiúkkal és leányokkal j.	6	32	38	38	31	32	42	46	20	17	302
Csak (inkább) másne- műekkel játszik — —	—	2	—	3	2	4	3	7	4	3	28
Együtt — — —	67	278	277	249	200	149	202	175	121	88	1.806
Nem felelt — — —	2. Százalékban										
Inkább egyedül szeret j.	3.0	0.7	2.5	0.4	1.0	4.7	8.9	12.0	14.9	21.6	5.4
Oszt.-társaival, barátai- val, idegenekkel is j.	11.9	6.8	6.9	8.8	9.0	9.4	8.4	5.1	5.0	4.5	7.5
Fiúkkal és leányokkal j.	76.1	80.3	76.9	74.3	73.5	61.7	60.4	52.6	60.3	51.2	68.8
Csak (inkább) másne- műekkel játszik — —	9.0	11.5	13.7	15.3	15.5	21.5	20.8	26.3	16.5	19.3	16.7
Együtt — — —	—	0.7	—	1.2	1.0	2.7	1.5	4.0	3.3	3.4	1.6
Fiúk	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Nem felelt — — —	1. Abszolút számokban										
Inkább egyedül szeret j.	1	—	3	1	1	2	12	19	14	15	68
Oszt.-társaival, barátai- val, idegenekkel is j.	3	13	13	15	16	12	12	9	4	4	101
Fiúkkal és leányokkal j.	36	149	135	142	135	79	103	82	66	43	970
Csak (inkább) másne- műekkel játszik — —	2	18	26	32	18	21	29	38	18	16	218
Együtt — — —	—	1	—	2	2	4	2	6	4	3	24
Nem felelt — — —	2. Százalékban										
Inkább egyedül szeret j.	42	181	177	192	172	118	158	154	106	81	1.381
Oszt.-társaival, barátai- val, idegenekkel is j.	2.4	—	1.7	0.5	0.6	1.7	7.6	12.3	13.2	18.5	4.9
Fiúkkal és leányokkal j.	7.1	7.2	7.3	7.8	9.3	10.2	7.6	5.8	3.8	4.9	7.3
Csak (inkább) másne- műekkel játszik — —	85.7	82.3	76.3	74.0	78.5	66.9	65.2	53.3	62.2	53.1	70.3
Együtt — — —	4.8	9.9	14.7	16.7	10.5	17.8	18.3	24.7	17.0	19.8	15.8
Leányok	—	0.6	—	1.0	1.1	3.4	1.3	3.9	3.8	3.7	1.7
Nem felelt — — —	1. Abszolút számokban										
Inkább egyedül szeret j.	1	2	4	—	1	5	6	2	4	4	29
Oszt.-társaival, barátai- val, idegenekkel is j.	5	6	6	7	2	2	5	—	2	—	35
Fiúkkal és leányokkal j.	15	74	78	43	12	13	19	10	7	2	273
Csak (inkább) másne- műekkel játszik — —	4	14	12	6	13	11	13	8	2	1	84
Együtt — — —	—	1	—	1	—	—	1	1	—	—	4
Nem felelt — — —	2. Százalékban										
Inkább egyedül szeret j.	25	97	100	57	28	31	44	21	15	7	425
Oszt.-társaival, barátai- val, idegenekkel is j.	4.0	2.1	4.0	—	3.6	16.1	13.6	9.5	26.7	57.1	6.8
Fiúkkal és leányokkal j.	20.0	6.2	6.1	12.3	7.1	6.5	11.4	—	13.3	—	8.2
Csak (inkább) másne- műekkel játszik — —	60.0	76.3	78.0	75.4	42.9	41.9	43.2	47.6	46.7	28.6	64.2
Együtt — — —	16.0	14.4	12.0	10.5	46.4	35.5	29.5	38.1	13.3	14.3	19.8
Össz.	—	1.0	—	1.8	—	—	2.3	4.8	—	—	1.0
Együtt — — —	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

FIÚK ÉS LEANYOK JATSZÓTARSAI

JÁTSZÓTÁRSÁK KORÉVEK SZERINT

(Fiúk és leányok együtt)

nyilatkozik a mellett, hogy fiúkkal és leányokkal vegyesen játszanak, mint a fiúk, akiknek idevonatkozó arányszámuk alacsonyabb (15.8%). Akadtak olyanok is nem nagy számmal, úgy a fiúknál, mint a leányoknál, akik szívesen játszottak más nembeliekkel. A leányok közül mindössze 4 (1.0%), de a fiúk közül 24 (1.7%) vallotta ezt. Végül vannak és nem is jelentéktelen számban olyanok, akik inkább egyedül szeretnek játszani, talán a fejlődésbeli lelki zavarok, konfliktusok következtében, talán egészségügyi, vagy feltételezhetően alkati okok miatt. A leányoknak 8.2%-a, a fiúknak 7.3%-a tartozik ebbe a csoportba.

A serdülők és ifjak eme különceinek megismerése céljából vegyük szemlére kor szerinti megoszlásban a fenti adatokat.

A 11. számú táblázat szerint általában a fiúk 70.3%-a csak fiúkkal játszik. Ezt az átlagos arányszámot a 11—15 éves fiúk arányszámai felülmúlják, míg a 16—20 éves fiúk arányszámai az átlag alatt fekszenek. Ez azt jelenti, hogy a 11—15 éves fiúk nagyobb mértékben szeretnek fiú barátaikkal játszani, mint az idősebbek, akik viszont szívesebben játszanak leányokkal is, mint a 11—15 évesek. Érdekes az, hogy amíg a fiúknál a 11—15 és 16—20 évesek különülnek úgy két csoportra, hogy az előbbi csoport inkább játszik saját nembelivel, addig a leányoknál a korhatár a 14 éveseknél van, már a 15 éves leányok is fiúkkal sokkal szívesebben játszanak, mint a fiatalabbak. Ismeretes az, hogy az első gyermekkorban 6. életévig a játékban még együtt vannak a fiúk és leányok, csak a második gyermekkorban, annak is a második szakaszában 9-től 12 évig kezdenek elkülönülni egymástól a fiúk és leányok játékaik. A két nem különválását a fiúkat jellemző erőtudat, az energiáknak feszítő és mozgó tevékenysége, valamint a sajátos női pszichés jellegzetességek: a kellem, az összhang s a tetszeni vágyás tendenciája idézik elő (*Várkonyi: Gyermekkor lélektana II.*). Adataink szerint csak a serdülés korának vége felé és főleg az ifjúkorban közeledik a két nem játékaiban és szórakozásaiban egymáshoz. A fiúk abba hagyják „vad” játékaikat, a leányok pedig babáikat szekrényük mélyén felejtik. A 16—20 éves fiúk, mint említettük már jelentékeny arányszámban játszanak leányokkal is, de vannak köztük, akik inkább leánytársaságban töltik szabadidejüket. A 17 évesek közül mindössze 2 akadt 1.3%-kal, aki inkább szeret leányokkal játszani, bár a 16 és 18 évesek 3.4, ill. 3.9%-a keresi a leányok társaságát. Az egyik 17 éves fiú mintha öszinteségével („egy vérben idegen, de lélekben teljesen megértő kisleánnyal töltöm ritka szabadidőmet”) lerántaná a leplet zárkózott, megnyilatkozni nem akaró évtársairól. Ez a vágyódás, a titkolt szerelem több 17 évesben élhet, de csak ez a gátlást nem ismerő

12. JÁTSZÓTARSAK A SZULÓK FOGLALKOZASA SZERINT

Megnevezés	Földbirtokos	Földmives	Önálló iparos	Önálló kereskedő	Tanár, tanító, lelkész	Szabadfoglalkozású	Köztisztviselő	Magántisztviselő	Katonai szolgálatban álló	Ipari, keresk. segédszemély	Házmaster, szolga, altiszt, rendőr	Nyugdíjas magánzó	Egyéb és ismeretlen	Összesen
Megnevezés	Fiúk és leányok együtt													
Nem felelt — — —	4	1	12	5	3	9	18	12	3	13	3	11	3	97
Inkább egyedül szeret j.	2	2	14	8	3	8	36	18	5	19	7	9	5	136
Oszt.-társaival, barátai- val, idegenekkel is j.	16	56	190	73	76	57	191	118	48	169	108	55	86	1.243
Fiúkkal és leányokkal j.	10	5	44	22	21	16	53	23	11	31	24	20	22	302
Csak (inkább) másne- müekkel játszik — —	—	1	2	2	3	1	5	4	1	4	2	1	2	28
Együtt — —	32	65	262	110	106	91	303	175	68	236	144	96	118	1.806
	Fiúk													
Nem felelt — — —	4	1	10	3	2	3	12	8	1	8	3	10	3	68
Inkább egyedül szeret j.	2	1	10	8	2	6	28	14	3	13	5	6	3	101
Oszt.-társaival, barátai- val, idegenekkel is j.	11	46	154	54	51	45	144	91	32	138	86	45	73	970
Fiúkkal és leányokkal j.	8	4	35	14	11	5	37	15	8	27	19	17	18	218
Csak (inkább) másne- müekkel játszik — —	—	1	2	2	3	1	3	2	1	4	2	1	2	24
Együtt — —	25	53	211	81	69	60	224	130	45	190	115	79	99	1.381
	Leányok													
Nem felelt — — —	—	—	2	2	1	6	6	4	2	5	—	1	—	29
Inkább egyedül szeret j.	—	1	4	—	1	2	8	4	2	6	2	3	2	35
Oszt.-társaival, barátai- val, idegenekkel is j.	5	10	36	19	25	12	47	27	16	31	22	10	13	273
Fiúkkal és leányokkal j.	2	1	9	8	10	11	16	8	3	4	5	3	4	84
Csak (inkább) másne- müekkel játszik — —	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	4
Együtt — —	7	12	51	29	37	31	79	45	23	46	29	17	19	425

13. JATSZÓTÁRSÁK AZ ÁLTALANOS OSZTÁLYZAT ÉS A TESTVÉREK SZÁMA SZERINT

Megnevezés	Jeles	Jó	Elégs.	Elégt.	Összesen	Jeles	Jó	Elégs.	Elégt.	Összesen
	osztályzatú					osztályzatú				
	abszolút számokban					százalékban				
Testvére nincs						Fiúk és leányok együtt				
Nem felelt — — —	8	9	8	5	30	22.2	8.5	4.1	5.9	7.1
Inkább egyedül szeret j.	2	11	20	10	43	5.6	10.4	10.2	11.9	10.2
Oszt.-társaival, barátai- val, idegenekkel is j.	19	75	124	56	274	52.8	70.7	63.3	66.7	64.9
Fiúkkal és leányokkal j.	7	9	42	11	69	19.4	8.5	21.4	13.1	16.4
Másneműekkel játszik —	—	2	2	2	6	—	1.9	1.0	2.4	1.4
Együtt —	36	106	196	84	422	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Testvére van										
Nem felelt — — —	5	20	31	11	67	5.1	5.4	4.7	4.5	4.9
Inkább egyedül szeret j.	11	32	36	14	93	11.1	8.4	5.4	5.7	6.7
Oszt.-társaival, barátai- val, idegenekkel is j.	67	259	476	167	969	67.6	68.3	71.9	68.4	70.0
Fiúkkal és leányokkal j.	14	63	108	48	233	14.2	16.6	16.3	19.7	16.8
Másneműekkel játszik —	2	5	11	4	22	2.0	1.3	1.7	1.7	1.6
Együtt —	99	379	662	244	1.384	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Összesen										
Nem felelt — — —	13	29	39	16	97	9.6	6.0	4.6	4.9	5.4
Inkább egyedül szeret j.	13	43	56	24	136	9.6	8.9	6.5	7.3	7.5
Oszt.-társaival, barátai- val, idegenekkel is j.	86	334	600	223	1.243	63.7	68.9	69.9	68.0	68.8
Fiúkkal és leányokkal j.	21	72	150	59	302	15.6	14.8	17.5	18.0	16.7
Másneműekkel játszik —	2	7	13	6	28	1.5	1.4	1.5	1.8	1.5
Együtt —	135	485	858	328	1.806	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Testvére nincs						Fiúk				
Nem felelt — — —	2	6	5	5	18	14.3	8.7	3.1	6.9	5.7
Inkább egyedül szeret j.	—	7	15	9	31	—	10.2	9.3	12.5	9.8
Oszt.-társaival, barátai- val, idegenekkel is j.	8	51	104	45	208	57.1	73.9	64.2	62.5	65.6
Fiúkkal és leányokkal j.	4	4	36	11	55	28.6	5.8	22.2	15.3	17.3
Másneműekkel játszik —	—	1	2	2	5	—	1.4	1.2	2.8	1.6
Együtt —	14	69	162	72	317	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Testvére van										
Nem felelt — — —	3	14	23	10	50	4.8	5.4	4.3	4.8	4.7
Inkább egyedül szeret j.	7	23	28	12	70	11.3	8.9	5.3	5.8	6.6
Oszt.-társaival, barátai- val, idegenekkel is j.	46	181	390	145	762	74.2	69.9	73.0	69.4	71.6
Fiúkkal és leányokkal j.	6	36	82	39	163	9.7	13.9	15.3	18.6	15.3
Másneműekkel játszik —	—	5	11	3	19	—	1.9	2.1	1.4	1.8
Együtt —	62	259	534	209	1.064	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Összesen										
Nem felelt — — —	5	20	28	15	68	6.6	6.1	4.0	5.3	4.9
Inkább egyedül szeret j.	7	30	43	21	101	9.2	9.2	6.2	7.5	7.3
Oszt.-társaival, barátai- val, idegenekkel is j.	54	232	494	190	970	71.0	70.7	71.0	67.6	70.3
Fiúkkal és leányokkal j.	10	40	118	50	218	13.2	12.2	16.9	17.8	15.8
Másneműekkel játszik —	—	6	13	5	24	—	1.8	1.9	1.8	1.7
Együtt —	76	328	696	281	1.381	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

13. JÁTSZÓTÁRSÁK AZ ÁLTALÁNOS OSZTÁLYZAT ÉS A TESTVEREK SZÁMA SZERINT

Megnevezés	Jeles	Jó	Elégs.	Elégt.	Összesen	Jeles	Jó	Elégs.	Elégt.	Összesen
	osztályzatú					osztályzatú				
	abszolút számokban					százalékban				
Testvére nincs	Leányok									
Nem felelt — — — —	6	3	3	—	12	27.3	8.1	8.8	—	11.7
Inkább egyedül szeret j.	2	4	5	1	12	9.1	10.8	14.7	8.3	11.4
Oszt.-társaival, barátai- val, idegenekkel is j.	11	24	20	11	66	50.0	64.9	58.8	91.7	62.9
Fiúkkal és leányokkal j.	3	5	6	—	14	13.6	13.5	17.7	—	13.3
Másmenüekkel játszik —	—	1	—	—	1	—	2.7	—	—	1.0
Együtt —	22	37	34	12	105	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Testvére van										
Nem felelt — — — —	2	6	8	1	17	5.4	5.0	6.2	2.9	5.3
Inkább egyedül szeret j.	4	9	8	2	23	10.8	7.5	6.3	5.7	7.2
Oszt.-társaival, barátai- val, idegenekkel is j.	21	78	86	22	207	56.8	65.0	67.2	62.8	64.7
Fiúkkal és leányokkal j.	8	27	26	9	70	21.6	22.5	20.3	25.7	21.9
Másmenüekkel játszik —	2	—	—	1	3	5.4	—	—	2.9	0.9
Együtt —	37	120	128	35	320	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Összesen										
Nem felelt — — — —	8	9	11	1	29	13.6	5.7	6.8	2.1	6.8
Inkább egyedül szeret j.	6	13	13	3	35	10.2	8.3	8.0	6.4	8.2
Oszt.-társaival, barátai- val, idegenekkel is j.	32	102	106	33	273	54.2	65.0	65.4	70.2	64.2
Fiúkkal és leányokkal j.	11	32	32	9	84	18.6	20.4	19.8	19.2	19.8
Másmenüekkel játszik —	2	1	—	1	4	3.4	0.6	—	2.1	1.0
Együtt —	59	157	162	47	425	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

elégtelen osztályzatú tanuló mert róla vallomást tenni. A 17 évesekkel külön is kellene foglalkoznunk; ők azok, akikről „Köseleger Fontane Stechlin”-jében igen finom érzékkel mondja: Tizenhétévest mond? igen, ez sajátságos. A 16 évesen egy kicsit még rajta van a tojáshéj, a 18 éves pedig megint közönséges valaki. 18 éves bárki lehet. De 17! Csodálatos közbülső állapot. (Bühler S.: Az ifjúkor lelkiélete. 28. o.) Annyit megemlítünk róluk, hogy bár a játékok szeretetében feltűnően alacsony arányszámot mutattak, a társaságot nem vetik meg, sőt azok sorában, akik leányokkal is szívesen játszanak, arányszámukkal (18.3) rangsorban a 18 évesek után következnek. A 17 évesek közül egyedül játszani mindössze 7.6% szeret. Ennél nagyobb az arányszámuk a 14, 15 és 16 éves fiúknak, és pedig rendre 7.8, 9.3, ill. 10.2%. Az egyedül játszó 11, 12 és 13 éves fiúk arányszámai az átlag (7.3%) körül mozognak, míg a 18—20 évesekéi az átlagot meg sem közelítik. Az egyedül játszó leányok átlagos arányszáma (8.2%) a fiúkét felülmúlja. E kevés számú zárkózott természetű fiúk és leányok azok sorából kerülnek ki, akik leginkább játékszereikkel (gépek, baba), kísérletezéssel, gondolkozással stb. töltik szabadidejüket.

A szülők foglalkozása szerint legnagyobb arányszámmal a köztisztviselők, magántisztviselők és nyugdíjasok, magánzók gyermekei közül kerülnek ki az egyedüljátszók, míg a társaságot kedvelők közt a legmagasabb arányszámot a földművelők (93.9%), a tanárok, tanítók, lelkészek (91.6%) s az egyéb és ismeretlen foglalkozásúak vegyes csoportjától eltekintve az önálló iparosok (89.3%) gyermekei képviselik. (L. a 12. számú táblázatot.)

A 13. számú táblázat tanulmányi előmenetelük szerint mutatja be a tanulókat.

Figyelemre méltó, hogy a jeles és jó tanulók kevésbé keresik a társaságot, mint az elégséges és elégtelen tanulók, a jeles és jó tanulóknak 80.8, illetőleg 85.1%-a játszik barátaival, osztálytársaival, akár másneműekkel is, míg az elégséges és elégtelen tanulóknak 88.9, ill. 87.8%-a. A jeles és jó tanulók viszont egyedül is találnak szórakozást sokkal nagyobb mértékben, mint a gyenge tanulók. A jeles tanulóknak kb. 10%-a az, aki kísérleteivel, gépeivel, babáival annyira el tudja foglalni magát, hogy nem veszi észre a társak hiányát, míg a rossz tanulóknak csupán 6—7%-a esik ebbe a kategóriába. Ezek közül a rossz tanulók közül kerülnek ki nagyobb arányban azok, akik a másnembeliek társaságát keresik. A fiúk közül pl. egy jeles tanuló sem tölti szabadidejét csak leánytársaságban, míg az elégséges és elégtelen osztályzatúak között 18 ilyen akad.

16. A TANULÓK ALTALANOS OSZTÁLYZATA ÉS A TESTVÉREK SZÁMA

Megnevezés	Jéles					Összesen	Jéles					Összesen	
	osztályzatú				osztályzatú								
	abszolút számokban				százalékban								
Fiúk és leányok együtt													
Nincs testvére	—	—	36	106	196	84	422	26.7	21.9	22.9	25.6	23.4	
1	„	van	—	64	206	335	125	730	47.4	42.5	39.1	38.1	40.4
2	„	„	—	15	91	154	57	315	11.1	18.8	17.9	17.4	17.6
3	„	„	—	7	36	92	33	168	5.2	7.4	10.8	10.1	9.3
4	„	„	—	5	15	45	10	75	3.7	3.1	5.2	3.1	4.2
5	„	„	—	6	16	23	7	52	4.5	3.3	2.7	2.1	2.9
6	„	„	—	2	6	7	7	22	1.4	1.2	0.8	2.1	1.2
7	„	„	—	—	7	3	2	12	—	1.4	0.3	0.6	0.6
8	„	„	—	—	—	1	3	4	—	—	0.1	0.9	0.2
9	„	„	—	—	2	2	—	4	—	0.4	0.2	—	0.2
Összesen	—	—	135	485	858	328	1.806	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	
Fiúk													
Nincs testvére	—	—	14	69	162	72	312	1.84	21.0	23.3	25.6	23.0	
1	„	van	—	36	136	268	103	543	47.4	41.5	38.5	36.7	39.3
2	„	„	—	9	60	127	52	248	11.8	18.3	18.2	18.5	18.0
3	„	„	—	5	31	75	29	140	6.6	9.5	10.8	10.3	10.1
4	„	„	—	5	8	36	8	57	6.6	2.4	5.2	2.8	4.1
5	„	„	—	5	12	18	7	42	6.6	3.7	2.6	2.5	3.0
6	„	„	—	2	5	5	7	19	2.6	1.5	0.7	2.5	1.4
7	„	„	—	—	6	2	—	8	—	1.8	0.3	—	0.6
8	„	„	—	—	—	1	3	4	—	—	0.1	1.1	0.3
9	„	„	—	—	1	2	—	3	—	0.3	0.3	—	0.2
Összesen	—	—	76	328	696	281	1.381	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	
Leányok													
Nincs testvére	—	—	22	37	34	12	105	37.3	23.6	21.0	25.5	24.7	
1	„	van	—	28	70	67	22	187	47.4	44.6	41.3	46.8	44.0
2	„	„	—	6	31	27	5	69	10.2	19.7	16.7	10.6	16.2
3	„	„	—	2	5	17	4	28	3.4	3.2	10.5	8.5	6.6
4	„	„	—	—	7	9	2	18	—	4.5	5.6	4.3	4.2
5	„	„	—	1	4	5	—	10	1.7	2.6	3.1	—	2.4
6	„	„	—	—	1	2	—	3	—	0.6	1.2	—	0.7
7	„	„	—	—	1	1	2	4	—	0.6	0.6	4.3	1.0
8	„	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9	„	„	—	—	1	—	—	1	—	0.6	—	—	0.2
Összesen	—	—	59	157	162	47	425	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	

Megnevezés	Testvér nélküli tanulók (fiú, leány együtt)		Testvéres	
	absz.	%	absz.	%
Nem felelt	30	7.1	67	4.9
Egyedül játszik	43	10.2	93	6.7
Egyneműekkel játszik	274	64.9	969	70.0
Másneműekkel játszik	69	16.4	233	16.8
Inkább másneműekkel játszik	6	1.4	22	1.6
Összesen	422	100.0	1.384	100.0

Ha a testvér nélküli tanulók arányszámsorát összevetjük a testvérral bíró tanulók sorával, tüstént szembeötlik, hogy a testvér nélkül fenövő gyermekek közül kerülnek ki nagyobb arányszámban azok, akik a magányt a társaságnál jobban szeretik. Az egyetlen gyermekek közül 10.2%, a testvérral bíró gyermekek közül csak 6.7% játszik egyedül. Ez természetesnek is látszik. Könnyebb az egy gyermeknek egyedül maradni, mint a több testvérral bírónak félrehúzódni. Itt kell megjegyeznünk, hogy a testvérek míg gyermekek, ha nagy (5— és több év) korkülönbség van közöttük, egymásnak nem játszótársai, legfeljebb a kicsi a nagynak játékszere. Ennek alapján egyedül játszónak vehettük azt a 18 éves leányt, aki öt éves öccsét jelezte egyetlen játszótársnak.

Az egyedül játszóknak ez a két arányszáma: 10.2% és 6.7% mintha ellentmondást tartalmazna az adatok ismertetése folyamán szerzett tapasztalatokkal, mintha valamit takarnának, ami napfényre kívánczik. A jeles tanulókról láttuk eddig, hogy kisebb a játékkedvük, mint a rossz tanulóké, hogy nagyobb arányban van jeles tanuló a többgyermekes családokban, mint az egykésekben és azt is, az imént állapítottuk meg, hogy a jeles tanulók inkább játszanak egyedül, mint a gyengék.

Bontsuk fel ezt a két %-ot a tanulók osztályzata szerint és igen értékes leletre bukkanunk:

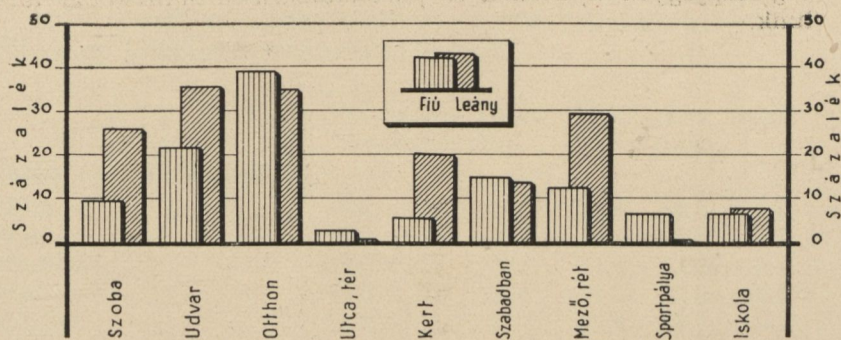
Jeles Jó Elégséges Elégtelen Általában
osztályzatú tanulók közül egyedül játszik (%)

Testvér nélkül	5.6	10.4	10.2	11.9	10.2
Testvéres	11.1	8.4	5.4	5.7	6.7

A két sorban az egyedül játszó tanulók arányszámai ellentétes irányú haladást mutatnak. A testvér nélküli gyermekek arányszámai a jelesektől az elégtelenek felé növekszenek, míg a testvérral bíró gyermekeknél a jelesektől az elégtelenek felé haladva csökkennek. Az előbbieknél a gyenge tanulók, az

utóbbiaknál a jó tanulók játszanak inkább (nagyobb arányszámban) egyedül. Az egykés családokban a gyermek érzi a játszótársak szükségét, de eme vágyát nagyobb mértékben a jeles tanulónak sikerül kielégítenie, mint a nem nagy akarat-erővel rendelkező elégtelennek, többgyermekes családokban szintén a jeles tanulók akaraterejének az elégtelen osztályzatúakénál izmosabb volta mutatkozik meg, de itt ellentétes irányú tendenciával: inkább el tud vonulni még testvérei elől is a magányba egy önérzetes kötelességtudó jeles tanuló, mint a játszótársak csábításával szemben csekély elenálló erőt tanúsító elégtelen osztályzatú. Mindezt, természetesen, csak az iskolai előmenetel egyoldalú szempontjából nézve következtetjük s bár itt kénytelenek vagyunk figyelmen kívül hagyni, adattainkban a belső (lelki) magatartás, a lelki alkatok, személyiség-alapjegyek típusokba csoportosítására is indítékokat találunk.

JATEKHELY

JÁTÉKHELY.

Hol szoktál játszani, kérdi a kérdőív minden megkötés nélkül. Nem korlátozza semmi a gyermek fantáziáját a válaszadásban, aminthogy a valóságban is a legkülönbözőbb helyeket találja játékhoz a gyermek. Játszik a szobában és a szabadban, kedvenc játékhele a diványnak egyik sarka épúgy, mint a szabad természet, játszik a gyermek fenn a toronyban és lenn a pincében, ahonnan mint „betyár” tör ki az őt elfogni készülő „zsandárokra”. „Ha szép idő van, a kertben, mikor rossz idő van, a lakásban” válaszolja az egyik gyermek.

De lássuk, mit mutat a megkérdezett tanulók statisztikája. Az 1806 tanuló közül mindössze 227 nem válaszolt a kérdésre, ill. adott fel nem használható választ. Az adatszolgáltató 1579 tanuló az alábbi táblázat szerint felsorolt helyeket jelölte meg játékának megszokott helyéül.

	Fiú Leány Össz. számszerint			Fiú Leány Össz. %-ban		
A játék, szórakozás helye:						
Otthon	469	131	600	39.0	34.7	38.0
Udvar	262	135	397	21.8	35.8	25.1
Szabadban	170	51	221	14.1	13.5	14.0
Szoba	112	98	210	9.3	26.0	13.3
Mező, rét	146	11	157	12.1	29.1	9.9
Kert	70	75	145	5.8	19.9	9.2
Iskola	79	28	107	6.6	7.4	6.8
Sportpálya	80	3	83	6.7	0.8	5.2
Utca, tér	29	2	31	2.4	0.5	2.0
Erdő	22	3	25	1.8	0.8	1.6
Torna-, játéktér	23	2	25	1.9	0.5	1.6
Hegy, domb, szőlő	14	3	17	1.2	0.8	1.1
Egyéb hely	30	12	42	2.5	3.1	2.7
Adatszolgáltató	1202	377	1579	100.0	100.0	100.0

A táblázat szerint a legtöbb gyermek otthon szokott játszani. Tágértelmű megjelölés ez, ha látjuk, hogy külön az udvar, a szoba és a kert is szerepel játékheylül, holott ezek mind az otthonnak a tartozékai. „Otthon” megjelöléskor nem tesz a gyermek különbséget a szoba és udvar között, kint vagy bent játszik, amint azt a játék természete megkívánja. „Szoba” megjelölésnél utal a gyermek a saját zárkózottabb, visszavonultabb természetére.

Abból, hogy mint más helyen láttuk a legtöbb gyermek társasjátékot játszik, szinte természetesen következik ennek legmegszokottabb helyéül az otthon. Fiúknak, leányoknak csaknem egyforma gyakoriságú játékhele. A szabadban és

14. JÁTEKHELY A TANULÓK NEME, ÉLETKORA,

Sorszám	Megnevezés	a) Életkor szerint													Összes.	% -ban
		11	12	13	14	15	16	17	18	19	20-22	Fiúk és				
		é v e s														
		abszolút számokban														
1	Gyermekek száma	—	67	278	277	249	200	149	202	175	121	88	1.806	100.0		
2	Nem felelt	—	—	—	2	19	17	11	14	19	42	39	33	31	227	12.6
A játék, szórakozás helye:																
3	Szoba	—	—	—	16	46	37	31	12	17	18	13	8	12	210	13.3
4	Torna-játékterem	—	—	—	—	—	—	1	3	4	3	5	5	4	25	1.6
5	Udvar	—	—	—	19	112	108	67	35	17	19	8	11	1	397	25.1
6	Otthon	—	—	—	21	63	63	88	84	69	90	63	36	23	600	38.0
7	Utca, tér	—	—	—	5	9	11	2	4	—	—	—	—	—	31	2.0
8	Kert	—	—	—	16	36	41	21	9	7	5	7	2	1	145	9.2
9	Szabadban	—	—	—	2	23	22	42	28	18	24	36	19	7	221	14.0
10	Mező, rét	—	—	—	6	48	38	28	16	8	4	6	2	1	157	9.9
11	Hegy, domb, szőlő	—	—	—	—	2	7	2	4	1	1	—	—	—	17	1.1
12	Sportpálya	—	—	—	—	3	2	5	10	11	12	15	16	9	83	5.3
13	Erdő	—	—	—	2	1	8	1	3	6	2	1	—	1	25	1.6
14	Iskola	—	—	—	1	8	16	17	20	8	17	12	7	1	107	6.8
15	Egyéb hely (Egyesület)	—	—	—	—	—	5	3	5	5	5	8	4	7	42	2.7

15. JÁTEKHELY A TANULÓK

Sorszám	Megnevezés	Földbirtokos	Földműves	Önálló iparos	Önálló kereskedő	Tanár, tanító, lelkész	Szabadfoglalkozású	Köztisztviselő	Magántisztviselő	Katonai szolgálatban álló	Ipari, keresk. segédszemély	Házmeester, szolga, altiszt, rendőr	Nyugdíjas, magánzó	Egyéb és ismeretlen	Összesen
1. Abszolút számokban															Fiúk és
1	Gyermekek száma —	32	65	262	110	106	91	303	175	68	236	144	96	118	1.806
2	Nem felelt —	9	7	30	12	8	18	43	26	4	26	10	21	13	227
A játék, szórakozás helye:															
3	Szoba —	5	4	22	14	13	12	48	26	13	20	12	12	9	210
4	Torna-játékterem —	—	2	3	—	2	—	8	4	—	3	—	1	2	25
5	Udvar —	5	21	57	17	21	12	69	23	20	64	31	23	34	397
6	Otthon —	9	15	93	49	33	35	105	68	24	68	44	26	31	600
7	Utca, tér —	—	2	5	1	1	1	4	1	4	7	1	1	3	31
8	Kert —	6	4	20	10	12	10	25	14	7	10	13	9	5	145
9	Szabadban —	3	7	21	12	25	9	30	21	8	42	25	7	11	221
10	Mező, rét —	3	—	39	7	2	3	14	1	5	37	17	10	19	157
11	Hegy, dombb, szőlő —	—	—	2	1	—	—	2	—	2	2	5	1	2	17
12	Sportpálya —	2	—	15	5	2	1	18	14	4	7	8	3	4	83
13	Erdő —	—	—	8	—	1	—	1	1	2	4	3	3	2	25
14	Iskola —	—	11	16	6	8	5	18	8	3	15	5	6	6	107
15	Egyéb hely (Egyesület) —	1	5	—	—	8	—	8	10	1	5	1	1	2	42

ALTALANOS OSZTÁLYZATA ÉS TESTVÉREINEK SZÁMA SZERINT

b) Osztályzat szerint				c) Testv. száma szerint		d) Nemek szerint			
Jeles	Jó	Elégs.	Elégt.	Testvére		Fiúk	Leányok		
				nincs	van				
abszolút számokban						Abszolút számokban	%-ban	Abszolút számokban	%-ban
leányok együtt									
135	485	858	328	422	1.384	1.381	100.0	425	100.0
16	54	116	41	63	164	179	13.0	48	11.3
23	80	84	23	45	165	112	9.3	98	26.0
1	10	12	2	7	18	23	1.9	2	0.5
35	116	178	86	84	313	262	21.8	135	35.8
46	162	291	101	137	463	469	39.0	131	34.7
—	7	20	4	6	25	29	2.4	2	0.5
23	52	48	22	37	108	70	5.8	75	19.9
17	67	106	31	50	171	170	14.1	51	13.5
4	29	85	39	41	116	146	12.1	11	2.9
—	2	7	8	2	15	14	1.2	3	0.8
1	18	42	22	12	71	80	6.7	3	0.8
—	7	9	9	3	22	22	1.8	3	0.8
10	36	46	15	23	84	79	6.6	28	7.4
1	9	22	10	8	34	30	2.5	12	3.1

SZÜLEINEK FOGLALKOZÁSA SZERINT

Földbirtokos	Földműves	Önálló iparos	Önálló kereskedő	Tanár, tanító, lelkész	Szabadfoglalkozású	Köztisztviselő	Magántisztviselő	Katonai szolgálatban álló	Ipari, keresk. segédszemély	Házmeester, szolgálaltiszt, rendőr	Nyugdíjas, magánzó	Egyéb és ismeretlen	Összesen
leányok együtt													
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
28.1	10.8	12.9	10.4	7.6	19.8	14.2	14.9	5.9	11.0	6.9	21.9	11.0	12.6
21.7	6.9	9.5	14.3	13.3	16.4	18.5	17.9	20.3	9.5	9.0	16.0	8.6	13.3
—	3.4	1.3	—	2.0	—	3.1	2.8	—	1.4	—	1.3	1.9	1.3
21.7	36.2	24.6	17.3	21.4	16.4	26.5	15.9	31.3	30.5	23.1	30.7	32.4	25.1
30.4	25.9	40.1	50.0	33.7	47.9	40.0	46.9	37.5	32.4	32.8	34.7	29.5	38.0
—	3.4	2.2	1.0	1.0	1.4	1.5	0.7	6.3	3.3	0.7	1.3	2.9	2.0
26.1	6.9	8.5	10.2	12.2	13.7	9.6	9.7	10.9	4.8	9.7	12.0	4.8	9.2
13.0	12.1	9.1	12.2	25.5	12.3	11.5	14.5	12.5	20.0	18.7	9.3	10.5	14.0
13.0	—	16.8	7.1	2.0	4.1	5.4	0.7	7.8	17.6	12.7	13.3	18.1	9.9
—	—	0.9	1.0	—	—	0.8	—	3.1	0.9	3.7	1.3	1.9	1.1
8.7	—	6.5	5.1	2.0	1.4	6.9	9.7	6.3	3.3	6.0	4.0	3.8	5.3
—	—	3.4	—	1.0	—	0.4	0.7	3.1	1.9	2.2	4.0	1.9	1.6
—	19.0	6.9	6.1	8.2	6.9	6.9	5.5	4.7	8.1	3.7	8.0	5.7	6.8
—	1.7	2.2	—	8.2	—	3.1	6.9	1.6	2.4	0.7	1.3	1.9	2.7

iskolában is csaknem azonos arányszámban játszanak a fiúk és leányok. Már a szoba, mező rét és kert inkább a leányok játszóhelye, míg a sportpályákat, torna- és játéktermeket szinte kizárólagosan a fiúk használják. Könnyen érthető ez, csak azokra a játékokra kell gondolnunk, amik leányokra és fiúkra jellemzők.

A labdajátékhoz illik a mező és rét, míg a labdarúgás a fiúkat a sportpályára viszi. S a kertbe, ahol a növényekre, virágokra is kell ügyelni játék közben, inkább valók a leányok bújócskájukkal, fogócskájukkal, mint a fiúk vad harci játékaikkal. Erre a célra inkább megfelel egy-egy utca vagy be nem épített telek, amint ezt sok (főleg 11, 12 és 13 éves) fiú szokott játékhelyül meg is jelölte. Nézzük meg, hogy a különböző játékhelyeken milyen korú gyermekek szoktak leginkább játszani.

Szobában	a 11, 12 és 20 éves
Udvaron	a 12, 13 és 11 éves
Utcán, téren	a 11, 13 és 12 éves
Iskolában	a 15, 17 és 18 éves
Kertben	a 11, 13 és 12 éves
Otthon általában	a 17, 16 és 18 éves
Szabadban általában	a 18, 19 és 14 éves
Sportpályán	a 19, 20 és 18 éves
Mezőn, réten	a 12, 13 és 14 éves

tanulók játszanak a legnagyobb arányban. A 14 évesek egyik játékhelyet sem részesítik annyira előnyben, hogy arányszámukkal a más korú tanulók fölé emelkedhetnének, de láttuk, hogy játékuik sincs olyan (a kísérletezéstől eltekintve), amit a többi tanulóval szemben nagyobb mértékben szeretnének.

E helyek, mint könnyen meggyőződhetünk adatainkból, szinte pontosan megfelelnek ama játékok természetének, amelyekkel a fenti korbéli tanulók játszani szeretnek.

Szobában játszik játékszereivel, gépeivel a 11 éves fiú, bábaival a 12 éves leány és itt sakkoznak és kártyáznak a 20 éves fiúk. Udvaron és kertben főleg a kis, 11, 12 és 13 éves leányok játszanak, mint már említettük, bújócskát és fogócskát, az ugyane korbéli fiúk pedig harcijátékaikhoz az utcán is megfelelő terepet találnak, de még szívesebben a mezőket és réteket keresik fel. A nagy fiúk és leányok játékainak helye otthon és a szabadban van általában, de a 18—20 éves fiúk a sportpályákat is látogatják.

Abból a körülményből, hogy a játékféleségek és játékhelyek eme nagy összefüggését, ami természetesnek látszik, az adatokból, a kérdőívekre adott válaszok megbízhatóságának igen erős jelére következtethetünk. A kérdések egymásutánja mintegy pergőtűz alá fogta a fiúkat és leányokat, akik-

nek lelkében a felidézett játékok képzetével együtt jelent meg rendszerint a játék hely képzete is. Tehát míg az előbbi kérdésen (milyen játékot szeret leginkább) gondolkoznia kellett, mert válogathatott több kedvenc játék között, addig a második kérdésre csak ezt a játékkal társult képet kellett papírra vetnie, feltéve, ha valami mélyebben fekvő okból ez a kép nem tapadt meg tudata alatt, illetve nem igyekezett azt elfojtani. Amily érték a nyert válaszok nagy tömege statisztikai szempontból, éppen annyira megbecsülendő és figyelemreméltó lélektani szempontból a statisztikailag talán használhatatlan kevés számú felelet.

Álljon itt néhány példa: Hol szoktál játszani?

Egy 17 éves fiú felelete: „Ahol nem zavarnak”. (Kisérletezik, ha lehet egész nap).

12 éves leány: vakációban.

13 éves leány: nem szokott játszani, csak olvasni az éjjeli szekrény előtt, vagy ott, ahol süt a nap.

16 éves leány: Régi 15 éves mackómmal a divány sarkában.

13 éves fiú: A balkonon.

18 éves fiú: Kedvesebb helyeken; és végül egy 18 éves „igazságtalan” osztályzatú fiú, aki a kérdőívre adott feleleteiből kitetszőleg sorsával elégedetlennek s infantilisnek látszik, bár „a legkomolyabb dolgokat, de a bújócskát is szívesen” játssza, „hülye kérdés”-nek tartja azt: hol szoktál játszani.

Még csak röviden tárgyaljuk a játék helyet a tanulók osztályzata és a szülők foglalkozása szerint.

Mint már e kérdőpont tárgyalása elején kiemeltük, mindegyik tanuló e szempontok szerint osztályozva is otthon szokott leginkább játszani.

Szobában, kertben és az iskolában azonban a jeles tanulók, míg mezőn, réten, hegyen, dombon és erdőben leginkább az elégtelen tanulók szoktak játszani. A jeles tanulónak nincs ideje messzefekvő helyeket felkeresni, míg a csavargással egybekötött játék úgylátszik az elégtelen tanulók természetrajzához tartozik. Feltűnő, hogy a földműves családok gyermekei a torna és játéktérben, az udvaron és az iskolában találják meg játszóhelyüket, mintegy jeléül annak, hogy legnagyobb részük vidéki lén, internátusokban és különböző szállásokon laknak.

ÖSSZEFOGLALÁS.

Tanulmányunk végére értünk. Feladatunk az volt, hogy a kérdőívvel végrehajtott tömegészlelés eredményeit táblázatokba öntve értékesítsük és közlésre bocsássuk. Célunk kettős volt: ismertetni e statisztikai módszer előnyeit s szövegbeli előadással és grafikai ábrázolással példát mutatni a hatalmas számanyag kiaknázására.

Kérdőíves felvételünk a kolozsvári közép fokú iskolák tanulóitól gyűjtött adatokat a tanulók szabadidejének felhasználására és játékaikra vonatkozólag. Régebben is hajtottak végre hasonló tárgyú adatgyűjtéseket, de ezekből a feltevésekből az igazi statisztikai módszer kellékeinek egyike-másika mindig hiányzott. Az adatgyűjtés nem egyéni kérdőíveken történt, vagy a kérdőívek az eseteken kívül nem tartalmaztak jegyekre (szülők foglalkozása, osztályzat stb.) vonatkozó kérdéseket is.

A Gyermektanulmányi Társaság például, mint azt *Nógrády* László dr.: „A gyermek és a játék” című tanulmánya ismerteti, 1911. márciusában végrehajtott adatgyűjtésében kiterjeszkedik a gyermekek nemén és életkorán kívül az atya foglalkozására is, de az utóbbi ismérvnek kombinációjában az adatokat már nem ismerteti. A kolozsvári Lélektani Intézethez fűződik a kérdőíves statisztikai módszernek kielégítően rendszeres alkalmazása a lélektani kutatásokban.

Adataink a 11—20 éves tanulók játékát tükröztetik vissza éspedig a kolozsváriakét. Nem lesz érdektelen — amennyire lehetséges — adatainkat *Nógrády* fenti munkájában ismertett adatokkal egybevetni, bár ezek az ország különböző vidékein fekvő iskolák és óvodák 3—21 éves növendékeire terjeszkednek ki.

A játékféleségek közül kiemeljük a valami eszközzel való játékot, a sportszerű és testedző játékokat és a társas játékokat, a leányoknál a babát

Az összehasonlítás nehéz, mert nem tudjuk pontosan megállapítani, hogy milyen játékféleségek szerepelnek például a testedző játékfajtában a labdázáson és fogócskán kívül. *Nógrády* megállapítja, hogy a testedző játék már a 3 éves kisgyermek előtt is kedves, s évről-évre fokozódva legkedvesebb a 10—15 éves gyermek előtt. Adataink szerint a régi megállá-

pítás a mai kolozsvári gyermekekre is vonatkozhatnak, mert pl. a labdarúgásban a 15 évesek, a labdajátékban a 13—14 évesek, harci játékban, bújócskában a 12—13 évesek vezetnek, e koréveken túl a felsorolt játékok gyakorisága csökkenő arányszámokat mutat. Már a sportra, tornára és a sportszerű játékokra (vízijáték, korcsolyázás, stb.) a fenti megállapítás nem érvényesíthető, e szórakozások azok, amelyekkel főleg a 15 éven felüliek töltik leginkább szabadidejüket.

Míg a társasjáték iránt a régebbi időben a fejlettebb korúak alig mutattak érdeklődést, addig ma a társasjáték kedvelt időtöltése minden korbelinek 11-től 20 éves korig.

A régi felvétel szerint a valami eszközzel való játékkedv a 9 éves kor után erősen megcsappan, a 13 és 14 években jelentéktelenné válik. A 15. korévtől kezdve pedig ezt a játékképeséget egy gyermek sem vallotta. Ma mást mutatnak az adatok, azt, hogy még a 15, 16, sőt a 17 évesek (fiúk) között is akadnak, akik játékszerrel játszanak, talán azért, mert egyes játékszerek a gyártás fejlettsége és tökéletesedése (pl. villamos gépek stb.) folytán az idősebbek fantáziáját is tudják foglalkoztatni.

Babával az első világháború előtt is és ma is a leánygyermekek a 11. és 20. évek között leginkább 12—13 éves korukig játszanak, de míg a régi időben 15 éven felül nem volt babával játszó gyermek, ma néhány még a 17 éves korban is akad.

A játék irodalma igen nagy, mert már az ókori bölcselők kiemelték fontos szerepét a nevelésben. Mint *Nógrády* is megjegyzi, a játék a gyermek tükre, amelyben egyéni sajátosságai megnyilatkoznak, éppen ezért a játszógyermek megfigyelése a nevelés szempontjából felette fontos.

A játék irodalmának ismertetésére e helyen nem térünk ki, célunkat elértnek tekintjük, ha bemutathattuk, hogyan tölti szabadidejét a kolozsvári 11—20 éves tanuló s ezzel hozzájárulunk a magyar gyermek, serdülő és ifjú lelki képének megismeréséhez, kialakításához.

Tanulmányunk során érzékeltettük, hogy a 11 és 20 éves korhatárok közé eső adatszolgáltató tanulóinknál kétféle játékot különböztethetünk meg: a gyermek játékát és a felnőtt játékát s több helyen utaltunk arra is, hogy az e korhatárok között eső tanulók testi (nemi) és lelki fejlődésüket tekintve különböző fokon állanak, úgyhogy e korhatárok között az adatok alapján 2—3 életszakasz különböztethető meg.

Várkonyi Hildebrand: „Fejezetek a serdülés és ifjúkor lélektanából” című közlemény sorozatában a serdülés- és ifjúkor lelkiélete főbb jellegzetességeinek és törvényszerűségeinek ismertetése közben a gyermekkor és felnőttkor közé eső korévek egyes szakaszainak elhatárolásával is foglalkozik.

Adatszolgáltatóink 11. életéve már az előserdülés (prepubertás) szakaszába esik. Ez a szakasz tart a 14. (leányoknál a 13.) életévig. Ezután kezdődik a serdülés (pubertás) szakasza, a 18. életévtől pedig az ifjúkor szakasza. Három szakaszt különböztethetünk meg e szerint adatszolgáltatóink kor éveiben, de mint *Várkonyi* is figyelmeztet: a szakaszok között határt sem évre, sem hónapra pontosan megjelölni nem lehet és nagy egyéni ingadozásokat találunk minden életszakasz kezdőpontján a szerint, amint a serdülők más és más környezetben és művelődésben élnek. Megjegyzendő, hogy a gyermekkor nem ér véget a 10. életévvel, hanem át nyúlik a 12—13. életévbe. Az ifjúkor pedig, amelynek kezdetét a 18. életévre tettük a 32. korévig tart.

A serdülést az ellentétek, izgalmak, forrongások, az ifjúkort a kiegyenlítődés és összhang, sokszor kompromisszumok jellemzik. (*Várkonyi*).

Grafikonjaink mintegy megerősíteni látszanak a fenti hármas szakaszát a tanulók kor éveinek. Az I. számú grafikon (szabadidőfelhasználás) a játék vonala első nagyobb esését a 12-ről a 13. évre mutatja, újabb zuhanást a 14. évről a 15. évre észlelünk, a süllyedés tovább tart a 18. évig, hogy aztán újra némi emelkedést mutasson.

Az életkorok szakaszokra való bontásával, illetőleg a gyermek- és ifjúkor fejlődésének fokozataival az irodalomban többen is foglalkoztak, nem lesz érdektelen, ha ezekből néhányat H. A. *Schmitz* nyomán (*Die Gemeinschaftsbildung im Kindes- und Jugendalter*) felsorolunk.

Stratz a növekedést vizsgálja. Az 1—4. évekre esik az első teltség, 5—7. éveket az első nyúlás jellemzi. A két szakasz együtt adja a semleges gyermekkort. A 8—15. évekre esik a biszexuális gyermekkor, amely két részből áll: 8—10. évek a második teltség, 11—15. évek a második nyúlás szakasza. A 16—20. évek a pubertás, a harmadik teltség és érettség kora.

Zeller az 1—20. éveket három szakaszra bontja: Kisgyermek alak, átmeneti alak és iskolásgyermek alak.

Charl. Bühler öt fázist különböztet meg tárgyi vonatkozásukat véve alapul: 1. objektív vonás (1. évig); 2. a külvilág szubjektív meghódítása (2—4. évig); 3. átmenet magasabb színvonalú objektívizmusra, érvényesülnek a szabályok és érzékek (5—8. éves korig); 4. az Én és a világ elkülönülnek (9—13. évek); 5. visszaütés a szubjektívizmusról az objektívizmusra (14—20. évek).

Kroh és Tumlirz a külvilághoz való viszony szerint a 4—7. élet éveket a mérsékelt iskolaképesség, 8—10. éveket jó iskolaképesség korának, a 13. évet az előkészület évének s a 14—18. éveket érési időnek, a 19—20. éveket ifjúkornak jelölik.

Ruppert az uralkodó tendencia szerint két nagy szakaszt különböztet meg: Az első tart a 9. évig: az érzékelhető világ kialakulása; a második a 10. életévtől a 20-ig: a tudás késő gyermeki kifejlődésének fázisa, a kívánságláz fázisa, az aktív dac fázisa, a reflexió, a krízis fázisa.

Hansen: 4 éves korig vilásképek korai fázisa (az éltre vonatkozik); 5—8. éves korban vilásképek főfázisa (tárgyi vonatkozás); 9—12. éves korban realisztikus fázis.

Möckelmann: Átmeneti idő (6—7. év); játékkor (8—10. év); a gyermeki struktúra megerősödésének és feloldódásának fázisa (11—14. év); a férfias struktúra megerősödésének ideje (15—18. év).

A fenti szerzők összeállításában a nemek nincsenek szétválasztva, de megfigyeléseket sokan végeztek a fiúknak és leányoknak az egyes korévekben való viselkedésére vonatkozólag.

Nagy László például így ír a 10—12 éves gyermekekről: A 10—12 éves fiú a legnagyobb szégyennek tartaná a leányokkal való játszást, a labdázást, futballozást, katonásdit; ellenben dicsőségségnek tartja a leányok játékainak elrontását. A leányokban ez az ellenszenv a fiúk ellen nincs meg. Sőt gyakran tapasztalni bennük a hajlandóságot, hogy a fiúk társulásaiban résztvegyenek. (A gyermek érdeklődésének lélektana.) Szavai mintha igazolnák adatainkat, amelyeket az arányszámsorokban és a grafikonokban bemutattunk.

Az alábbi arányszámsorokat érdemesnek tartjuk ideiktatni, élénk fényt vetnek a két nem egymáshoz való vonzódására.

Más nembelivel szívesen játszik:

	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
	é v e s									
100 fiú közül	4.8	10.5	14.7	17.7	11.6	21.2	19.6	28.6	20.8	23.5
100 leány közül	16.0	15.4	12.0	12.3	46.4	35.5	31.8	42.9	13.3	14.3

Nagy László fentidézett sorai a 10—12 éves gyermekekre vonatkoznak. 13 és 14 éves korban már a fiúk mutatnak nagyobb vonzódást a leányok iránt. 16 éves kortól a 18 évig mindkét nembelinek a vonzalma egyaránt fokozódott, hogy aztán tartózkodóvá váljék a leányoknál a 19. és 20. években. Általában a 11. és 20. évek között a leányok inkább szeretnek fiúkkal játszani, mint fordítva. Ezt mutatja a XIV. sz. grafikonunk is.

Jellemzésül álljon itt néhány kérdőív idevonatkozó feltűnő válasza, bár vagy éppen azért, mert az átlagból kiütőköznek.

Egy 12 éves leány (apja iparos, 2 testvére van és kitűnő tanuló) a fiúkkal szóba se szeret állni.

Egy 16 éves leány (apja köztisztviselő, 1 testvére van, jó tanuló) „Legjobb barátaim — mint mondja — mindig a fiúk

voltak; sohase pletykáltak rólam, hűségesebbek voltak mint a barátnők. Most is legjobb barátom két fiú, már kb. négy éve vagyunk jó barátságban, mindenhová együtt megyünk”.

Egy 18 éves leány (apja köztisztviselő, egy testvére van, jó tanuló) inkább leányokkal játszik, mert „a fiúk néha nagyon vadak”.

Egy 17 éves fiú (apja iparos, 1 testvére van, elégséges tanuló) válasza: „Leányokkal szeretnék játszani, de gondolkodásunk talán nem egyezik meg”.

Abból, hogy az adatszolgáltató tanulók koréveiben a gyermekek, serdülők és ifjak korévei összetalálkoznak, következik, mint arra dolgozatunkban rámutattunk, hogy a játék természete sem lehet azonos az alacsonyabb és magasabb években. A gyermekek játéka más, mint a felnőtté, márpedig a 18. évtől kezdve a tanulók a komoly élethivatás gondolatától eltelve foglalatosságaikban, munkáikban nem tudnak játékot látni úgy, mint a gyermekek. Munkájuk komoly, s játékuk, mint a felnőtteké: szórakozás.

Erdemes néhány 18 éven felülinek a játékra vonatkozó válaszát meghallgatni:

Egy 18 éves fiú (apja nyugdíjas, 3 testvére van, jó tanuló) a felnőttek játékát nem szereti, mert azt tartja, hogy az csak arra jó, hogy az emberből korán kiverje a gyermekséget.

Egy 19 éves fiú szeret játszani, de szégyelli; a korának megfelelő játékokat azonban nem veti meg.

Egy 21 éves fiú szerint a mostani helyzetben egy felsős diáknak nem kell a játék, pihenés kell a további munkához.

E néhány feltűnő válasz amellelt tanuskodik, hogy az ifjú lassankint ráeszmél arra, hogy a játékra szüksége van, s azt nem nélkülözheti, ha más is ennek a játéknak a célja, értelme, mint gyermekkorában volt.

I R O D A L O M

- Bálint Zoltán:** Egyetem és élet. (Erdélyi Iskola. 1942.)
- Binet Alfréd:** Az iskolás gyermek lélektana. (1916.)
- Bozóky Ferenc:** A statisztika módszertana.
- Bühler, Charlotte:** Theoretische Grundprobleme der Kinderpsychologie. (Zeitschr. für Psychologie. Heft 1—3.)
- Bühler Sarolta:** Az ifjúkor lelki élete. (1925.)
- Claparède, Ed.:** Sur la nature et fonctions du jeu. (Arch. de Psychol. No. 96, tome XXIV. 1934.)
- Fuxloch, K.:** Das soziologische im Spiel des Kindes. (1930.)
- Groos, Karl:** Wesen und Sinn des Spiels. (Zeitschr. für Psychologie. Bd. 133. Heft 4—6.)
- Haigis, Ernst:** Das Spiel als Begegnung. (Leipzig, 1941.)
- Hermann, Erich:** Das Problem das einziges Kindes in umweltpsychologischer und charakterologischer Beleuchtung. (1939.)
- Heydebrand, Caroline:** Vom Spielen des Kindes. (Stuttgart, 1927.)
- Cser János:** A figyelem kísérleti vizsgálata a 10—14 éves korban. (A Gyermek. XXV. évf. 6—10.)
- Domokos Lászlóné:** Nagy László jelentősége a pedagógiában. (A Gyermek. XXIII—XXIV. évf. 1931—32.)
- Greifzu, Werner:** Spiel und Arbeit. (Jena, 1942.)
- Huizinga, I.:** Homo ludens. (Amsterdam 1939.)
- Husson, Raoul:** Les méthodes statistiques en psychologie. (Journal de la Société de Statistique de Paris. 1936. LXXVII. 3.)
- Marbe, K. u. L. Sell:** Beruf der Eltern und Schulleistungen der Kinder. (Zeitschr. für Psychologie. 1931.)
- Nagy László:** A gyermek érdeklődésének lélektana. (1908)
- Nógrády L.:** A gyermek és a játék. (1913.)
- Ranschburg Pál:** Nagy László, mint gyermekpszichológus kutató. (A Gyermek. XXIII—XXIV. évf. 1931—32.)
- Schmitz, H. A.:** Die Gemeinschaftsbildung im Kindes- und Jugendalter. (Zeitschr. für Kinderforschung. Bd. 48. Heft 1.)

Schulze, W.: Die Gestaltungseinheit im Spiel des Grundschülers. (Archiv für die gesamte Psychologie. 1933.)

v. Solth Károly: Az orvoskutató statisztikai módszerei. (1937.)

Spranger Ed.: Az ifjúkor lélektana.

Tramer, M.: Lehrbuch der allgemeinen Kinderpsychiatrie. (Basel, 1942.)

Várkonyi Hildebrand: A gyermekkor lélektana. I. II. (1938, 1940.)

Bevezetés a neveléslélektanba. (1937.)

Az ifjúkori védekezésről. (A lelki élet vizsgálatának eredményei. Budapest, 1942.)

Fejezetek a serdülés és ifjúkor lélektanából. (A Cselekvés Iskolája. 1940—42. tanévek.)

— — — — —
A gyermek testi és lelki fejlődése. (Nemzetnevelők könyvtára IV. OKT. Budapest, 1942.)

Vorwahl, H.: Psychologie der Vorpubertät. (Berlin, 1929.)

Wolff Helmuth: Megértő statisztika. (Különlenyomat. 1930.)

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	3
I. RÉSZ	
Az adatgyűjtés terve	7
Kérdőív	9
A kérdőívek felülvizsgálása	11
A kérdőívek kijegyzése	12
Feldolgozás, táblázatok, arányszámok	15
A standard számítás	18
II. RÉSZ	
Szabadidő felhasználás	27
Játékfélések	37
Játékkedv	52
Játékidőtartam	61
Egyedül és másokkal való játszás	71
Játékhely	81
ÖSSZEFOGLALÁS	85
IRODALOM	91

FONTOSABB SAJTÓHIBÁK

23. old. felülről a 2. sor a következőképen helyes: „elmélyült a két nem játékkedve közötti különbség”.
- 28—29. old. A táblázat sorszáma hiányzik. Helyesen: 1.
38. old. után a VI. ábra címéből kimaradt két szó. Helyesen: Nehány gyakoribb játékféleség az általános osztályzat szerint.
60. old. után a IX. ábra címe helyesen így kezdődik: A játékkedv az általános osztályzat stb.
- 66 old. után a XI. ábra b) alcíme alól hiányzik: Fiúk és leányok együtt.
68. old. alulról a 9. sor végén „ugyan-“, helyesen: „ugyanezen”.
72. old. után a XIII. és XIV. ábrák címei elől hiányzik az a névelő.
73. old. felülről az első sorban „nyilatkozik“, helyesen „nyilatkoznak”.
73. old. felülről 15. sorában a meggyedik szó helyesen: táblázat.
77. old. felülről 3. sorában az idézőjel a sor elejéről helyesen a „Stechlin” szó elé kerül.
84. old. alulról a 3. sorban „adatokból” után bepótlendő: „is megállapíthattuk”.
86. old. felülről 10. sorában „feltevésekből” helyett helyesen: „felvételekből”.
- 87 old. alulról 9. sorában „között” helyett közé értendő.
88. old. felülről 18. sorában „grafikon” helyett „grafikonon” a helyes.
93. old. a tartalomjegyzékből kimaradt a külön lapokon nyomott ábrák

(grafikonok) feltüntetése. Helyesen:

I. A szabad idő felhasználása — — — — —	27. old. előtt
II. A szabad idő felhasználása („Egyéb” időtöltés)	30. „ után
III. Nehány gyakoribb időtöltés — — — — —	31. „ előtt
IV. A játékféleségek gyakorisága — — — — —	36. „ után
V. Nehány gyakoribb játékféleség (1) — — — — —	38. „ után
VI. Nehány gyakoribb játékféleség (2) — — — — —	39. „ előtt
VII. A tanulók játékszeretete (1) — — — — —	48. „ után
VIII. A tanulók játékszeretete (2) — — — — —	52. „ után
IX. A játékkedv — — — — —	60. „ után
X. A játékidő tartama (1) — — — — —	64. „ után
XI. A játékidő tartama (2) — — — — —	66. „ után
XII. A játékidő tartama (3) — — — — —	68. „ után
XIII. A fiúk és leányok játszótársai — — — — —	72. „ után
XIV. A játszótársak korévek szerint — — — — —	73. „ előtt
XV. A játékhely — — — — —	80. „ után

